

TURAN
UNIVERSITY

**Ministry of Science and Higher Education
of the Republic of Kazakhstan**

EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

Scientific journal

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ЗАҢ ЖУРНАЛЫ

Ғылыми журнал

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Научный журнал

**No. 3(8)
2024
Almaty**

Certificate KZ81VPY00058517 dated 07.11.2022
Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan
Committee for Information

Owner: Establishment
Turan University

Released in December 2022.
once in quarter

EDITORIAL BOARD

Chief Editor

Akimzhanov Talgat Kurmanovich – Doctor of Law, Professor, Turan University (H-index 4)

Responsible Editor

Aldabergenova Nonna Aldabergenovna – PhD in Law, Associate Professor, Turan University (H-index 1)

Editor

Zhappar Karlygash Zinilabidinovna – c.ph.s., PhD, Associate Professor, Turan University

Website Editor

Skuratova Irina Mihajlovna

Members of the editorial board

- 1 Edward Yukhnevich – Doctor of Law, Professor, University of Gdansk, Poland (H-index 2)
- 2 Bukalerovalyudmila Alexandrovna – Doctor of Law, Professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russian Federation (H-index 3)
- 3 Zhanuzakova Leila Telmanovna – Doctor of Law, Professor, Turan University (H-index 1)
- 4 Suleymanov Akif Firudinovich – Doctor of Law, Professor, Turan University (H-index 3)
- 5 Alayeva Gulnaz Tursunovna – Candidate of Law, Professor, University Turan (H-index 1)
- 6 Koshkinbayeva Aliya Serzhanovna – PhD, Associate Professor, Turan University (H-index 2)
- 7 Kasymbek Aliya Orynbasarkyzy – PhD, Associate Professor, Turan University (H-index 3)
- 8 Karagusov Farkhad Sergeevich – Doctor of Law, Professor, Caspian University (H-index 3)
- 9 Baymakhanova Dina Muratovna – Doctor of Law, Professor, KazNU named after al-Farabi (H-index 3)
- 10 Bizhanova Aigul Rabkhanovna – Doctor of Law, Associate Professor, KazNPU named after Abaya (H-index 3)
- 11 Khanov Talgat Akhmatzievich – Doctor of Law, Professor, Research Institute of Economic and Legal Research at Kazpotreboysuz University (H-index 5)
- 12 Dilbarkhanova Zhanat Rahimzhanovna – Doctor of Law, Professor, M. Yesbulatov Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan (H-index 2)
- 13 Akimbekova Saida Aminovna – Doctor of Law, Professor, Caspian University (H-index 5)
- 14 Lapshin Valery Fedorovich – Doctor of Law, Professor, Yugorsky State University, Russian Federation (H-index 2)
- 15 Seliverstov Vyacheslav Ivanovich – Doctor of Law, Professor, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation (H-index 3)

Turan University owns the exclusive rights to reprint
certain materials, publish and use the journal commercially

© Turan University, 2024

Меншіктенуші: «Туран»
Университеті» мекемесі

2022 ж. Желтоқсаннан бастап
тоқсанына бір рет шығады

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Бас редактор

Акимжанов Талгат Курманович – з.ғ.д., профессор, «Тұран» университеті (H-index 4)

Жауапты редактор

Алдабергенова Нонна Алдабергеновна – з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті (H-index 1)

Редактор

Жаппар Карлығаш Зинилабидиновна – ф.ғ.к., PhD, қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті

Сайт редакторы

Скуратова Ирина Михайловна

Редакциялық алқа мүшелері

- 1 Юхневич Эдвард – з.ғ.д., профессор, Гданьск университеті, Польша (H-index 2)
- 2 Букалерева Людмила Александровна – з.ғ.д., профессор, Ресей халықтар достығы университеті, РФ (H-index 3)
- 3 Жанузакова Лейла Тельмановна – з.ғ.д., профессор, «Тұран» университеті (H-index 1)
- 4 Сулейманов Акиф Фирудинович – з.ғ.д., профессор, «Тұран» университеті (H-index 3)
- 5 Алаева Гульназ Турсуновна – з.ғ.к., профессор, «Тұран» университеті (H-index 1)
- 6 Кошкинбаева Алия Сержановна – PhD, қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті (H-index 2)
- 7 Қасымбек Әлия Орынбасарқызы – PhD, қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті (H-index 3)
- 8 Карагусов Фархад Сергеевич – з.ғ.д., профессор, Caspian University (H-index 3)
- 9 Баймаханова Дина Муратовна – з.ғ.д., профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (H-index 3)
- 10 Бижанова Айгуль Рабхановна – з.ғ.д., қауымдастырылған профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ (H-index 3)
- 11 Ханов Талгат Ахматзиевич – з.ғ.д., профессор, Қазтұтынуодағы университеті экономикалық және құқықтық зерттеулер ҒЗИ директоры (H-index 5)
- 12 Дильбарханова Жанат Рахимжановна – з.ғ.д., профессор, М. Есболатов атындағы ҚР ПМ Академиясы (H-index 2)
- 13 Акимбекова Саида Аминовна – з.ғ.д., профессор, Caspian University (H-index 5)
- 14 Лапшин Валерий Федорович – з.ғ.д., профессор, Югор мемлекеттік университеті, РФ (H-index 2)
- 15 Селиверстов Вячеслав Иванович – з.ғ.д., профессор, М.В. Ломоносов атындағы ММУ, РФ (H-index 3)

«Тұран» университетінің жеке материалдарды қайта басуға, журналды басып шығаруға
және коммерциялық пайдалануға айрықша құқығы бар

Свидетельство № KZ81VPY00058517 от 07.11.2022 г.
Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан
Комитет информации

Собственник: учреждение
«Университет «Туран»

Выходит с декабря 2022 г.
один раз в квартал

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Акимжанов Талгат Курманович – д.ю.н., профессор, университет «Туран» (H-index 4)

Ответственный редактор

Алдабергенова Нонна Алдабергеновна – к.ю.н., ассоциированный профессор, университет «Туран» (H-index 1)

Редактор

Жаппар Карлыгаш Зинилабидиновна – к.ф.н., PhD, ассоциированный профессор, университет «Туран»

Редактор сайта

Скуратова Ирина Михайловна

Члены редакционной коллегии

- 1 Юхневич Эдвард – д.ю.н., профессор, Гданьский университет, Польша (H-index 2)
- 2 Букалерева Людмила Александровна – д.ю.н., профессор, Российский университет дружбы народов, РФ (H-index 3)
- 3 Жанузакова Лейла Тельмановна – д.ю.н., профессор, университет «Туран» (H-index 1)
- 4 Сулейманов Акиф Фирудинович – д.ю.н., профессор, университет «Туран» (H-index 3)
- 5 Алаева Гульназ Турсуновна – к.ю.н., профессор, университет «Туран» (H-index 1)
- 6 Кошкинбаева Алия Сержановна – PhD, ассоциированный профессор, университет «Туран» (H-index 2)
- 7 Қасымбек Алия Орынбасарқызы – PhD, ассоциированный профессор, университет «Туран» (H-index 3)
- 8 Карагусов Фархад Сергеевич – д.ю.н., профессор, Caspian University (H-index 3)
- 9 Баймаханова Дина Муратовна – д.ю.н., профессор, КазНУ им. аль-Фараби (H-index 3)
- 10 Бижанова Айгуль Рабхановна – д.ю.н., ассоциированный профессор, КазНПУ им. Абая (H-index 3)
- 11 Ханов Талгат Ахматиевич – д.ю.н., профессор, НИИ экономических и правовых исследований университета Казпотребсоюз (H-index 5)
- 12 Дильбарханова Жанат Рахимжановна – д.ю.н., профессор, Академия МВД РК имени М. Есбулатова (H-index 2)
- 13 Акимбекова Саида Аминовна – д.ю.н., профессор, Caspian University (H-index 5)
- 14 Лапшин Валерий Федорович – д.ю.н., профессор, Югорский государственный университет, РФ (H-index 2)
- 15 Селиверстов Вячеслав Иванович – д.ю.н., профессор, МГУ им. М.В. Ломоносова, РФ (H-index 3)

Университету «Туран» принадлежат исключительные права на перепечатку отдельных материалов, издание и коммерческое использование журнала

© Университет «Туран», 2024

IN THE ISSUE

1 STATE LAW AND MANAGEMENT

Atalykova G.Sh.

Digital transformation in the judicial system:
difficulties and prospects..... 7

Toktybekov T.A., Osmonaliyev K.M.

Legal and organizational issues
employment of university graduates..... 12

Tleshaliyev N.D., Kussainov S.Zh., Batyrbay N.M.

Respect for constitutional personal rights and freedoms in the field
of education in the Republic of Kazakhstan 18

2 CIVIL LAW, CIVIL PROCESS

Karymsakova R.D.

Insult as a challenge of modern linguistic expert practice..... 26

3 CRIMINAL LAW, CRIMINAL PROCESS

Abdikhalikov A.A.

The current state and international
experience in combating organized crime 34

Alayeva G.T., Rehson C.N.

Psychology of a forensic expert and forensic technologies 42

Bakyt S.B., Alayeva G.T., Plotskaya O.A.

The issue of admissibility and reliability
of expert opinions as evidence in criminal proceedings 52

4 INTERNATIONAL AND COMPARATIVE LAW

Sarina S.A.

The nature, content and application
of “public order” in private international law 58

НӨМІРДЕ. В НОМЕРЕ

1 МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БАСҚАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ПРАВО И УПРАВЛЕНИЕ

Аталыкова Г.Ш.

Сот жүйесіндегі цифрлық трансформация:

қиындықтар мен перспективалар7

Токтыбеков Т.А., Османалиев К.М.

Правовые и организационные вопросы

трудоустройства выпускников вузов12

Tleshaliyev N.D., Kussainov S.Zh., Batyrbay N.M.

Respect for constitutional personal rights and freedoms in the field

of education in the Republic of Kazakhstan18

2 АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ, АЗАМАТТЫҚ ҮРДІС ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО, ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС

Карымсакова Р.Д.

Оскорбление как головная боль

современной лингвоэкспертной практики.....26

3 ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ, ҚЫЛМЫСТЫҚ ҮРДІС УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

Абдихаликов А.А.

Ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың

қазіргі жағдайы мен халықаралық тәжірибе34

Алаева Г.Т., Рехсон С.Н.

Психология судебного эксперта и судебно-экспертных технологий42

Bakyt S.B., Alayeva G.T., Plotskaya O.A.

The issue of admissibility and reliability

of expert opinions as evidence in criminal proceedings52

4 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚҰҚЫҚ МЕЖДУНАРОДНОЕ И СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Sarina S.A.

The nature, content and application

of “public order” in private international law58

1 STATE LAW AND MANAGEMENT

МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БАСҚАРУ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ПРАВО И УПРАВЛЕНИЕ

FTAXP 10.71.31

ӨОЖ 34.096

JEL Q41

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-3-7-11>

АТАЛЫКОВА Г.Ш.,*¹

З.Ф.М., сениор-лектор.

*e-mail: g.atalykova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-3916-2034

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

СОТ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: ҚИЫНДЫҚТАР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Андатпа

Мақала цифрлық трансформацияның қазіргі заманғы сот процестеріне әсерін қарастырады. Ақпараттық технологиялардың жылдам дамуы және оларды қоғамның әртүрлі салаларына енгізу тұрғысынан сот жүйесі жаңа шындықтарға бейімделу қажеттілігінің қысымына ұшырауда. Мақалада деректер қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сот төрелігінің ашықтығы мен қол жетімділігін сақтау, сондай-ақ цифрлық теңсіздікке байланысты проблемалар сияқты цифрлық технологияларды енгізу кезінде соттар кездесетін сын-қатерлер талданады. Сонымен қатар, сот процестерінің тиімділігін арттыруды, азаматтар үшін сот төрелігінің қол жетімділігін жақсартуды және басқару мен құқықтық мәселелерді шешудің инновациялық әдістерін дамыту мүмкіндігін қоса алғанда, цифрлық трансформациямен ашылатын әлеуетті перспективалар қаралуда. Мақала сот жүйелерін цифрлық дамытудың тиімді стратегияларын әзірлеу мақсатында осы тақырыпты неғұрлым терең зерделеуге және талқылауға шақырады.

Тірек сөздер: цифрлық трансформация, сот жүйесі, ақпараттық технологиялар, сын-қатерлер, перспективалар, деректер қауіпсіздігі, сот төрелігінің ашықтығы.

Кіріспе

Цифрлық трансформация адам қызметінің әртүрлі салаларына енеді және сот жүйесі де ерекшелік емес. Қазіргі әлемде бүкіл әлемдегі соттар цифрлық технологиялар ұсынатын қиындықтар мен мүмкіндіктерге тап болады. Бұл мақала сот саласындағы цифрлық трансформацияның негізгі аспектілерін көрсетуге, сондай-ақ даму перспективаларын талқылауға арналған. Цифрлық технологияларды енгізу кезінде сот жүйесінің алдында тұрған негізгі сын-қатерлердің бірі деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады [1, 15].

Материалдар мен әдістер

Зерттеу тақырыбын әзірлеу кезінде жалпы ғылыми және жеке ғылыми әдістер қолданылады. Оларға нақтырақ айтсақ, Сот жүйесіндегі цифрлық трансформация ғылымында орын алған абстрактіден нақтыға көшу әдісі, әлеуметтік және құқықтық құбылыстар мен процестерді

танудың диалектикалық әдісі, сондай-ақ формальды-логикалық, салыстырмалы-құқықтық, жүйелілік, социологиялық әдістер (оның ішінде құжаттарды зерттеу, контент-талдау) жатады.

Цифрландыру нәтижесінде пайда болған жаңа құбылыстарды реттеудің құқықтық мәселелері мынадай жұмыстарда жарияланды: Ананьева А.А., Арсланова К.М., Богданова Е.В., Валеева Д.Х., Габова А.В., Гуреева В.А., Егорова М.А., Ерпылева Н.Ю., Кашкина С.Ю., Князева С.Д., Комарова А.С., Кузнецова О.А., Кулакова В.В., Мохова А.А., Полякова Т.А., Понкина И.В., Редкина А.И., Сеницына С.А., Терентьева Л.В., Хабриева Т.Я. [3, 128].

Нәтижелер мен талқылау

Цифрлық трансформация адам қызметінің әртүрлі салаларына енеді және сот жүйесі де ерекшелік емес. Қазіргі әлемде бүкіл әлемдегі соттар цифрлық технологиялар ұсынатын қиындықтар мен мүмкіндіктерге тап болады. Бұл мақала сот саласындағы цифрлық трансформацияның негізгі аспектілерін көрсетуге, сондай-ақ даму перспективаларын талқылауға арналған. Цифрлық технологияларды енгізу кезінде сот жүйесінің алдында тұрған негізгі сынкәтерлердің бірі деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады [1, 15].

Электрондық құжат айналымына және істерді басқарудың электрондық жүйелеріне көшу процестің және сот қызметінің тараптары туралы ақпаратты қорғаудың сенімді шараларын талап етеді.

Тағы бір маңызды аспект-әділеттіліктің ашықтығын сақтау. Осыған байланысты азаматтар құқықтық процестер туралы қажетті ақпаратты оңай ала алатындай етіп, сот ақпараты мен сот шешімдеріне онлайн режимінде қалай қол жеткізуге болатындығы туралы сұрақтар туындайды [2, 350].

Сот төрелігі қызметінде жаңа цифрлық технологияларды қолдану мүдделі тұлғалардың сотқа қолжетімділігін арттыруды және азаматтарға техникалық көмек көрсету нысандарын құруды талап етеді. Сот төрелігі жүйесі технологиялық жаңғыртыла отырып, ол арналған және жұмыс істейтін қоғамға орасан зор әсер етеді. Осыған байланысты техникалық қайта жарақтандыру сот қызметін автоматтандыру мен жеделдетудегі жүйеішілік қажеттіліктерді қанағаттандырып қана қоймай, азаматтардың сот төрелігінің сапасына, сотқа және сот төрелігіне қол жеткізуге байланысты үміттеріне де сәйкес келуге тиіс [7, 327].

Й. Бордквал мен Ш. Кронблад 2020 және 2021 жылдары пандемияға байланысты енгізілетін шектеулер кезеңінде кәсіби сот қоғамдастығында жаңа цифрлық жұмыс әдісімен қарым-қатынас қайта бағаланғанын атап өтеді: сотқа сандық файлдар түрінде көптеген құжаттар келіп түседі және көптеген сот процестері онлайн түрде жүргізіледі [8, 390].

Алайда, цифрлық теңсіздікке байланысты мәселелерді де атап өткен жөн. Халықтың кейбір топтары цифрлық технологияларға қол жеткізуде қиындықтарға тап болуы мүмкін немесе оларды қолдануға жеткілікті дайындықтан өтпеуі мүмкін, бұл сот жүйесіне қол жеткізуге кедергі келтіруі мүмкін. Цифрлық сот ісін жүргізу қажеттілігін қалыптастырудың объективті факторлары мен алғышарттары мынадай жұмыстарда зерттелді: Брановицкий К.Л., Беспалова Ю.Ф., Зеленцова А.Б., Клеандров М.И., Кузнецова М.Н., Лаптева В.А., Незнамова А.В., Ельца И.Г., Фролова Е.Е., Яркова В.В. [2, 350]

Осы қиындықтарға қарамастан, цифрлық трансформация сот процестерінің тиімділігін жақсартуға мүмкіндік береді. Күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру, алгоритмдер мен жасанды интеллектті пайдалану істерді өңдеуді тездетеді және судьялар мен сот қызметкерлеріне жүктемені азайтады.

Сонымен қатар, цифрлық трансформация азаматтар үшін сот төрелігінің қолжетімділігін арттыруы мүмкін. Өтініш беруге, сот процестері мен құжаттар туралы ақпарат алуға арналған онлайн-платформалар азаматтардың сот жүйесімен өзара әрекеттесуін едәуір жеңілдетуі мүмкін.

Сот жүйесіндегі цифрлық трансформация-бұл мұқият зерттеуді және тиісті стратегияларды әзірлеуді қажет ететін күрделі және көп қырлы процесс. Үкіметтер, соттар және жалпы қоғам сот жүйесінің жұмысын жақсарту және барлық азаматтар үшін сот төрелігінің қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін цифрлық технологиялардың әлеуетін барынша арттыру үшін бірлесіп жұмыс істеуі керек.

Қазіргі әлемде цифрлық трансформация біздің өміріміздің әртүрлі аспектілеріне енеді және сот жүйесі де ерекшелік емес. Сот төрелігіне ақпараттық технологияларды енгізу сот ісін жүргізу процестерін түбегейлі өзгертуге және барлық азаматтар үшін неғұрлым тиімді және қолжетімді сот төрелігін қамтамасыз етуге әлеуеті бар. Алайда, бұл перспективалардың артында мұқият қарауды және талқылауды қажет ететін күрделі сын-қатерлер тұр. Сот жүйесінің цифрлық трансформациясының негізгі сын-қатерлерінің бірі деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады. Соттар сезімтал ақпараттың үлкен көлемімен жұмыс істейді және бұл деректердің жеткіліксіз қорғалуы ауыр зардаптарға, соның ішінде жеке ақпараттың ағып кетуіне және сот төрелігі жүйесіне деген сенімнің бұзылуына әкелуі мүмкін.

Тағы бір маңызды аспект-әділеттіліктің ашықтығы мен қол жетімділігін сақтау. Цифрлық трансформация барлық азаматтардың сот процестері мен шешімдері туралы ақпаратқа тең қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған шаралармен сүйемелденуге тиіс. Әйтпесе, цифрлық теңсіздікті күшейту және кейбір популяциялар үшін заңды ресурстарға қол жетімділікті шектеу қаупі бар.

Дегенмен, цифрлық трансформация қиындықтарымен бірге айтарлықтай перспективалар пайда болады. Ақпараттық технологияларды енгізу сот процестерінің тиімділігін едәуір арттырып, сот шешімдерін шығаруды жеделдетіп, азаматтарға қызмет көрсету сапасын жақсартып алады. Сондай-ақ, цифрлық құралдар басқарудың инновациялық әдістерін дамытуға және құқықтық мәселелерді шешуге ықпал етуі мүмкін, бұл сайып келгенде әділетті және тиімді сот төрелігі жүйесіне әкелуі мүмкін. Қазіргі ақпараттық қоғамда цифрлық трансформация өмірдің әртүрлі салаларына, соның ішінде сот жүйесіне айтарлықтай әсер етеді. Жыл сайын соттар өздерінің тиімділігі мен қол жетімділігін жақсарту үшін ақпараттық технологияларды қолдануға көшуде. Алайда, осы ауысумен бірге бірқатар қиындықтар туындайды, оларды ескеру және шешу қажет. Негізгі қоңыраулардың бірі-деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Сот жүйесі азаматтар туралы көптеген сезімтал ақпаратты сақтайды және бұл ақпараттың таралуы ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін. Сондықтан соттар заманауи шифрлау технологияларын енгізу және Ақпаратқа қол жеткізуді бақылауды күшейту арқылы деректерді қорғау жүйелерін жетілдіру бойынша белсенді жұмыс істеуі керек. Құқықты қорғау нысандарына жасанды интеллект технологияларын енгізуге арналған жұмыстарды бөлек бөліп көрсету қажет: Е.П. Ермакова, М.И. Клеандров, А.Ю. Мамычева, П.М. Морхат, Е.Е. Фролова, О.А. Ястребова [4, 152].

Тағы бір маңызды сынақ-әділеттіліктің ашықтығы мен қол жетімділігін қамтамасыз ету. Цифрлық трансформация азаматтардың сот қызметтеріне қолжетімділігін жақсартуға және сот процестерінің ашықтығын қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс. Бұған өтініш беру және істердің жай-күйін бақылау үшін электрондық платформалар құру және сот шешімдері туралы ақпаратты көпшілікке жариялау арқылы қол жеткізуге болады.

Сонымен қатар, егде жастағы адамдар немесе мүгедектер сияқты белгілі бір популяциялар үшін сот жүйесіне кіруді қиындататын цифрлық теңсіздік мәселесі бар. Бұл қиындықты жеңу үшін цифрлық технологияларды қолдануда осындай топтарды оқыту және қолдау, сондай-ақ сот қызметтеріне қол жеткізудің балама тәсілдерін ұсыну қажет. Қиындықтарға қарамастан, цифрлық трансформация сот жүйесіне кең перспективалар ашады. Заманауи ақпараттық технологияларды енгізу сот процестерінің тиімділігін арттыруға, істерді қарау уақытын қысқартуға және шешім қабылдау жылдамдығын арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар басқарудың инновациялық әдістерін дамытуға және құқықтық мәселелерді шешуге ықпал ете алады.

Тұтастай алғанда, сот жүйесіндегі цифрлық трансформация қиындықтар мен перспективаларды білдіреді. Цифрлық технологиялардың әлеуетін табысты іске асыру үшін сот органдары, үкіметтік ұйымдар және жеке сектор арасындағы белсенді ынтымақтастық, сондай-ақ тиісті заңнамалық және ұйымдастырушылық шараларды мұқият енгізу қажет. Тек осылай ғана барлық азаматтар үшін заманауи, тиімді және қолжетімді сот жүйесінің дамуын қамтамасыз етуге болады. В.К. Пучинский, В.В. Безбахтың «шет елдердің азаматтық процесі»; Ю.А. Артемьеваның, Е.П. Ермакованың жұмыстары Азаматтық іс жүргізу құқығының және басқа елдердің жекелеген институттарына арналды [5, 264].

Қорытынды

Қорытындылай келе, сот жүйесіндегі цифрлық трансформация қиындықтар мен перспективаларды білдіреді. Ақпараттық технологиялардың әлеуетін табысты іске асыру үшін деректердің қауіпсіздігі, сот төрелігінің ашықтығы және цифрлық теңсіздік мәселелерін мұқият қарастырып, шешу қажет. Сонда ғана сот жүйесі цифрлық дәуірдің артықшылықтарын барынша пайдалана алады және барлығына тиімді және қолжетімді сот төрелігін қамтамасыз ете алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Сулейменов М.К. Цифровизация в гражданском судопроизводстве: зарубежный опыт. – Алматы, 2021.
- 2 Богданова Е. И др. Что нужно знать о мировых судьях. – М.: Алтейя, 2020. – 350 с.
- 3 Боленко К.Г. Верховный уголовный суд в системе российского правосудия. Конец XVIII-середина XIX вв. – М.: Новый хронограф, 2019. – 128 с.
- 4 Бурков И.В. Заключение эксперта как вид доказательств. – М.: Транзит-Икс, 2021. – 152 с.
- 5 Владимиров Л.Е. Суд присяжных. Условия действия института присяжных и метод разработки доказательств. – М.: Ленанд, 2019. – 264 с.
- 6 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі: 2014 жылдың 3 шілдесі, № 226-V ҚРЗ қабылданған. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>.
- 7 Бурдинаның Е.В., Зуева С.В. Электрондық сот төрелігі: монография. – М.: РГУП. – 2021. – 327 б.
- 8 Bjorkdahl Kronblad Ch. Getting on track for digital work, digital transformation in an administrative court before and during COVID -19 // Journal of professions and organization. 2021. Vol. 8. No. 3. P. 374–393. URL: <https://www.scinapse.io/papers/3209260432>. (accessed: 12.05.2022)

REFERENCES

- 1 Sulejmenov M.K. (2021) Cifrovizacija v grazhdanskom sudoproizvodstve: zarubezhnyj opyt. Almaty.
- 2 Bogdanova E. I dr. (2020) Chto nuzhno znat' o mirovyh sud'jah. M.: Aletejja, 350 p. (In Russian).
- 3 Bolenko K.G. (2019) Verhovnyj ugolovnyj sud v sisteme rossijskogo pravosudija. Konec XVIII-seredina XIX vv. M.: Novyj hronograf, 128 p. (In Russian).
- 4 Burkov I.V. (2021) Zakljuchenie jeksperta kak vid dokazatel'stv. M.: Tranzit-Iks, 152 p. (In Russian).
- 5 Vladimirov L.E. (2019) Sud prisjazhnyh. Uslovija dejstvija instituta prisjazhnyh i metod razrabotki dokazatel'stv. M.: Lenand, 264 p. (In Russian).
- 6 Qazaqstan Respublikasynyñ Qylmystyq kodeksi. Qazaqstan Respublikasynyñ Kodeksi: 2014 jyldyñ 3 şildesi, No. 226-V QRZ qabyldanğan. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>. (In Kazakh).
- 7 Burdinanyñ E.V., Zueva S.V. (2021) Elektrondyq sot töreligi: monografia. M.: RGUP. 327 p. (In Kazakh).
- 8 Bjorkdahl Kronblad Ch. (2021) Getting on track for digital work, digital transformation in an administrative court before and during COVID -19 // Journal of professions and organization. Vol. 8. No. 3. P. 374–393. URL: <https://www.scinapse.io/papers/3209260432>. (accessed: 12.05.2022). (In English).

АТАЛЫКОВА Г.Ш.,*¹

м.ю.н., сениор-лектор.

*e-mail: g.atalykova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-3916-2034

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В СУДЕБНОЙ СИСТЕМЕ: ТРУДНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация

Статья рассматривает влияние цифровой трансформации на современные судебные процессы. В контексте быстрого развития информационных технологий и их внедрения в различные сферы общества. Судебная система оказывается под давлением необходимости адаптироваться к новым реалиям. Статья анализирует вызовы, с которыми сталкиваются суды при внедрении цифровых технологий, такие как обеспечение безопасности данных, сохранение прозрачности и доступности правосудия, а также проблемы, связанные с цифровым неравенством. В то же время рассматриваются потенциальные перспективы, открываемые цифровой трансформацией, включая повышение эффективности судебных процессов, улучшение доступности правосудия для граждан и возможность развития инновационных методов управления и решения правовых вопросов. Статья призывает к более глубокому изучению и обсуждению данной темы с целью разработки эффективных стратегий цифрового развития судебных систем.

Ключевые слова: цифровая трансформация, судебная система, информационные технологии, вызовы, перспективы, безопасность данных, прозрачность правосудия.

ATALYKOVA G.SH.,*¹

m.l.s., senior lecturer.

*e-mail: g.atalykova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-3916-2034

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

DIGITAL TRANSFORMATION IN THE JUDICIAL SYSTEM: DIFFICULTIES AND PROSPECTS

Abstract

The article examines the impact of digital transformation on modern litigation. In the context of the rapid development of information technologies and their introduction into various spheres of society, the judicial system is under pressure to adapt to new realities. The article analyzes the challenges that courts face in implementing digital technologies, such as ensuring data security, maintaining transparency and accessibility of justice, as well as problems associated with digital inequality. At the same time, the potential prospects opened by digital transformation are being considered, including improving the efficiency of trials, improving the availability of justice for citizens and the possibility of developing innovative management methods and resolving legal issues. The article calls for a deeper study and discussion of this topic in order to develop effective strategies for the digital development of judicial systems.

Key words: digital transformation, judicial system, information technology, challenges, perspectives, data security, justice transparency.

МРНТИ 10.63.35
УДК 34.08
JEL K31

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-3-12-17>

ТОКТЫБЕКОВ Т.А.,*¹

К.Ю.Н., доцент.

*e-mail: t.toktybekov@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1990-7193

ОСМАНАЛИЕВ К.М.,²

д.ю.н., профессор.

e-mail: dandybai73@mail.ru

ORCID ID: 0009-0000-5415-1582

¹Казахский национальный
университет им. аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

²Кыргызский национальный
университет им. Ж. Баласагына,
г. Бишкек, Кыргызстан

ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ ТРУДОУСТРОЙСТВА ВЫПУСКНИКОВ ВУЗОВ

Аннотация

В последние годы в нашей стране остаются нерешенными две задачи: первая – это трудоустройство всех выпускников вузов на работу в юридических лицах, а вторая – своевременное надлежащее оформление с «работающими» выпускниками вузов установленной формы трудовых договоров с последующей их регистрацией на сайте «Еңбек» Министерства труда и социальной защиты Республики Казахстан. Согласно сведениям управления Комитета правовой статистики при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан за 2023 г., уровень трудоустройства выпускников вузов в юридических лицах с последующим заключением с ними трудовых договоров с последующей их регистрацией на сайте «Еңбек» Министерства труда и социальной защиты РК составило 70%.

Ключевые слова: трудовые договоры, работодатель, органы по труду, социальная защита, население.

Введение

Учитывая сложившуюся культуру и практику в сфере правового регулирования труда в Республики Казахстан немаловажными вопросами остаются своевременность выплаты заработной платы, ежегодные трудовые отпуска, а также составление трудовых договоров с работниками в соответствии с требованиями Трудового кодекса Республики Казахстан [1].

К сожалению, вышеуказанные нормы пока остаются нереализованными в полном объеме, по различным причинам, таким как незначительные административные штрафы за допущение нарушений в сфере трудовых отношений и многолетний период действия моратория и запрет на проведение проверок, где хозяйствующие субъекты были предоставлены сами себе и государственный контроль напрочь отсутствовал.

Материалы и методы

Международная организация труда была основана в 1919 г. Являясь специализированным агентством ООН, МОТ имеет уникальную трехстороннюю структуру, в рамках которой объединения работодателей и работников имеют в ней равный с правительствами голос. Группа технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы

и Центральной Азии (до апреля 2010 г. – Субрегиональное бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии) работает в Москве с 1959 г. и координирует деятельность МОТ в десяти странах, включая Казахстан.

Генеральным директором МОТ с 1 октября 2012 г. является Гай Райдер (Великобритания). Директором регионального бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии с 1 июня 2014 г. является Хайнц Коллер (Германия). Казахстан стал членом Международной организации труда в 1993 г. В 2011 г. избран в Административный совет МОТ.

Казахстан участвует в ежегодных заседаниях Генеральной конференции МОТ на высоком уровне – в 2009, 2012, 2013 и в 2014 гг. казахстанские делегации возглавлялись на уровне министров труда и социальной защиты населения.

Вместе с тем правовое регулирование трудовых отношений в нашей стране берет начало от 21 июля 1972 г., когда был утвержден Кодекс Законов о Труде Казахской ССР, далее в после обретения независимости в Казахстане был принят Закон «О Труде» в Республике Казахстан от 1999 года № 493, далее Трудовой Кодекс Республики Казахстан от 15.05.2007 года № 251 и наконец действующий Трудовой Кодекс Республики Казахстан от 23.11.2015 года № 414-в.

Каждое последующая новелла в трудовом законодательстве усматривает все больше и больше деталей, которые не были охвачены в предыдущем Трудовом Кодексе РК.

Результаты и обсуждение

В 2022 г. территориальные уполномоченные органы по труду, курирующие состояние занятости населения, отметили, что общее количество официально трудоустроенных выпускников вузов по стране составило более 10 тысяч человек. Однако у этой статистики имеются свои особенности.

Во-первых, ежегодно работодатели повышают требования к знаниям, навыкам и личным качествам выпускников вузов в соответствии с повышением требований рынка к производителям товаров и услуг. Это внедрение новых технологий и оборудования для производства товаров и услуг, развитие и обновление компьютерных программ на вакантных должностях, реорганизации на производстве и в системах управления, а также другие изменения у работодателей.

В этих условиях выпускники многих вузов оказываются не всегда подготовленными для замещения вакантных должностей с новыми и повышенными профессиональными требованиями работодателей к выпускникам.

В частности, в 2023 г. на популярном сайте по трудоустройству <https://hh.kz/> отмечалось, что только за два последние годы требования работодателей к кандидатам на вакантные должности специалиста изменились или возросли до 80%.

Во-вторых, проблема трудоустройства выпускников вузов состоит не в отсутствии вакансий, а в том, что многие работодатели делают выбор между претендентами на определенную вакансию в пользу специалиста с опытом работы до 2–3 лет.

В свою очередь, всех работодателей в этом вопросе можно классифицировать на две группы.

Первая группа работодателей готовы принять молодых выпускников вузов без опыта работы. Данная группа работодателей имеет возможности для дальнейшего переобучения выпускников «без отрыва от производства» с использованием своих «наставников» и «курсов практиканта» с целью их подготовки для замещения конкретных должностей на данном предприятии или организации, филиала и т.д.

Вторая группа – это работодатели предприятий или организаций, не имеющие возможности доучивать их у себя выпускников вузов, а потому желающие принимать на работу «готовые продукты», то есть лиц уже с практическим опытом работы [2].

И у первой, и у второй стратегии работодателей есть свои плюсы и свои минусы.

Так, например, работодатель первой категории отличается тем, что он имеет возможности и условия, а также готов потратить достаточное количество времени, сил и средств для того, чтобы переподготовить из молодого и неопытного выпускника вуза подходящего для себя компетентного специалиста.

У второго работодателя задача гораздо проще. Он готов брать на работу только опытного специалиста, отвечающего требованиям работодателя, который умеет и знает работу на вакантной должности.

Как известно, трудоустройство молодежи в нашей стране – задача государственная. А поэтому важно обеспечить в этой работе необходимую правовую и социальную поддержку выпускникам вузов, подготовив высококвалифицированных специалистов, и обеспечить им возможности для трудоустройства по избранной профессии и специальности.

Возможность трудоустройства выпускников вузов без опыта работы и максимально отвечающих требованиям работодателей, на наш взгляд, следует рассматривать как общую задачу всех студентов и профессорско-преподавательского состава всех вузов нашей страны.

Отметим, что проблема трудоустройства выпускников вузов – задача международная. Как показывает мировой опыт, в решении данной задачи накоплен большой опыт передовых государств. Анализ опыта подготовки вузовских специалистов в 36 развитых государствах мира, объединенных ныне в Организацию экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), показывает, что здесь имеется большой опыт подготовки компетентных выпускников-специалистов, которых работодатели охотно берут на вакантные должности и без опыта работы [3].

В частности, два примера. Пример первый. Ныне в условиях ужесточения глобальной конкуренции многие западные вузы (Германия, Франция, Бельгия и др.) стали брать на высокие и ответственные профессорско-преподавательские должности по контракту компетентных ученых-специалистов, имеющих солидный и успешный практический опыт работы. Зная все условия, коммуникации, требования и возможности будущей деятельности выпускников вуза на практической работе, такие преподаватели-практики оказываются способными довести подготовку выпускников до уровня самого компетентного работника компании или государственной организации, которых работодатели берут на работу без стажа работы, сразу после первого интервью-собеседования.

Во-вторых, оказывается, что эти компетентные ученые-специалисты, имеющие солидный и успешный практический опыт работы, способны вести занятия по новым кейс-технологиям обучения, то есть проводить реальные практико-ориентированные занятия, максимально приближенные к решению задач будущей профессиональной практической деятельности выпускника вуза с разъяснением всех деталей, которые не прописаны ни в одном учебнике для будущей работы.

Кейс (от англ. case) – это методика конкретной ситуации или задачи в какой-либо конкретной сфере: социальной, экономической, правовой, экологической, медицинской и т.д.

Как правило, кейс содержит не только описание, но и некую задачу и противоречие, но обязательно строится на реальных фактах, успешные решения детально знает только преподаватель-практик. Соответственно, решить кейсы на занятиях – это значит создать необходимость проанализировать студентам предложенную ситуацию и найти оптимальное практическое решение.

В жизни кейсы применяются повсеместно. Например, врач решает кейсы каждый раз, когда ставит пациенту диагноз и назначает лечение. Юрист решает кейс, разбираясь в сложностях гражданского дела на практике и предлагает клиенту наилучший и обоснованный выход и решение задачи. Менеджер в компании решает кейсы на всех этапах бизнес-процесса: какой продукт запустить, где и кому его реализовать, как привлечь покупателей, каких поставщиков и партнеров выбрать.

Ныне кейс-технологии в образовании становятся доминирующими в государствах – членах ОЭСР, так как европейские работодатели считают данный подход самым эффективным в подготовке компетентных работников для ведущих компаний и государственных структур.

Считаем, что для максимального трудоустройства выпускников вузов без опыта работы в нашей стране целесообразно решить две задачи: первая – это подбор и прием на преподавательские должности определенного числа ученых-практиков (около 50%), имеющих солидный и успешный практический опыт работы, вторая – это внедрение в процесс подготовки практико-ориентированных специалистов новых кейс-технологий обучения студентов [4].

Второй проблемой в системе трудоустройства выпускников вузов являются факты, когда выпускник практически трудоустроен у юридического лица, но в соответствии с требованиями трудового законодательства Республики Казахстан юридически не оформлен трудовым договором с работодателем, а поэтому по статистике он находится в статусе нетрудоустроенного выпускника вуза.

Факты официального неоформления «трудоустроенных» выпускников, в нарушение требований Трудового Кодекса Республики Казахстан, массово распространены в таких сферах предпринимательства как автомойки, автосервисы, частные детские сады, сфера продаж и услуг, рынки, магазины, салоны красоты, ателье, кафе, рестораны, и т.д.

Исходя из практического опыта работы в уполномоченном органе по труду по г. Алматы, вышеуказанные факты работодатели поясняют тем, что таким образом выпускник-работник получает фактическую сумму денег больше в конверте, нежели официально за минусом и вычетами выплат различных отчислений в бюджет страны. Кроме того, эти работодатели часто допускают и нарушение требований закона об обязательном страховании работника от несчастных случаев при исполнении им своих трудовых обязанностей от 07.02.2005, так как фактически не оформляют на своих работников договор об обязательном страховании работников при выполнении им трудовых функций, чтобы также сэкономить свои финансовые средства [5].

Вместе с тем в настоящее время проверить уполномоченному органу по труду каждый подобный факт представляется сложным из-за объявленного Правительством РК моратория на проверки предпринимателей малого и среднего бизнеса, а также из-за несовершенства законодательства РК за соблюдением трудовых прав граждан и трудового законодательства РК.

Например, министром национальной экономики Республики Казахстан были утверждены новые правила осуществления проверок за соблюдением трудового законодательства в Республике Казахстан, в которых факты неоформления юридическим лицом принятого на работу работника в нарушение Трудового кодекса Республики Казахстан могут быть проверены лишь только на основании письменного заявления от самого неоформленного работника [1].

Таким образом, на сегодня предприниматели, не оформившие своих работников в нарушение Трудового кодекса Республики Казахстан, остались вне графика плановых проверок за соблюдением действующего трудового законодательства РК со стороны уполномоченных органов по труду [6].

Даже если в ходе внеплановой проверки по заявлению были выявлены нарушения законодательства с оформлением трудовых договоров между выпускником и работодателем, то, как правило, работодатель готов понести юридическую ответственность согласно Кодексу Республики Казахстан об административной ответственности, так как сумма налагаемого административного штрафа незначительна по сравнению с официальными страховыми и иными выплатами юридического лица в бюджет государства [7].

Если бы было возможным провести плановый мониторинг предприятий, по которым был объявлен мораторий на проведение проверок, также можно установить среди официально трудоустроенных работников в графе «заработная плата» отсутствие фиксированной суммы, стоит, как правило, прочерк [8].

На вопрос проверяющего, почему нет конкретной цифры по работнику, работодатели поясняют, что скоро пропишут в дополнительном соглашении.

Тогда как пп. 7 п.1 ст. 28 Трудового кодекса Республики Казахстан четко обязывает работодателя указывать в трудовом договоре условия по заработной плате, а значит, сумма все-таки должна быть указана в полном объеме в договоре работника.

Заключение

Актуальность вопроса с заключением трудового договора между выпускником и работодателем состоит в том, что часто при расторжении трудовых отношений в гражданском судопроизводстве Республики Казахстан, доказать сумму задолженности работодателя перед работником бывает достаточно сложно и даже невозможно точно определить, так как суд вправе

взыскать только минимальную заработную плату, в случае отсутствия прописанных условий заработной платы в трудовом договоре на втором экземпляре работника.

Судебная практика показывает, что суд в рамках Гражданско-процессуального кодекса Республики Казахстан может лишь принимать решения на основании представленных суду документов и доказательств, а в лучшем случае работник может получить по решению суда оплату за свой труд в размере лишь минимальной заработной платы, согласно Закона Республики Казахстан «О республиканском бюджете» на 2024–2027 гг. в размере 85 000 тенге.

Таким образом, говорить о правовой защите работника, согласно действующему трудовому законодательству Республики Казахстан, без предварительного заключения трудового договора между работодателем и наемным работником с последующей его регистрацией на сайте «Еңбек» остается проблематичным.

В случае же если работник до обращения в суд использовал свое право и обратился в инспекцию по труду по г. Алматы, то в ходе проверки инспекция не имеет полномочий по возмещению работнику заработной платы в полном объеме, а вправе только наложить административный штраф на юридическое лицо согласно ч.1 ст. 86 КоАП РК и не более и вынести предписание о недопущении такого нарушения впредь.

Проблемы трудоустройства выпускников вузов на работу в организациях, а также надлежащего оформления трудовых договоров с трудоустроенными выпускниками вузов стоят перед всеми государствами, а поэтому в дальнейшем целесообразно изучение передового мирового опыта по этим вопросам.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Кодекс Республики Казахстан. Трудовой кодекс Республики Казахстан, от 23 ноября 2015 года № 414-V ЗРК.
- 2 Кодекс Республики Казахстан. Социальный Кодекс Республики Казахстан, от 20 апреля 2023 года № 224-VII ЗРК.
- 3 Приказ Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 03.09.2020 г. № 353. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021173/history>
- 4 Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 06.10.2017 г. № 9 «О некоторых вопросах применения судами законодательства при разрешения судами законодательства при разрешении трудовых споров». URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P170000009S/history>
- 5 Хамзина Ж.А. Трудовое право Республики Казахстан. – Алматы, 2014.
- 6 Токтыбеков Т.А., Нурмашев У.У. Практикум по трудовому праву. – Алматы, 2016.
- 7 Испаяев Д. Трудовой договор. – Алматы, 2022.
- 8 Комментарий к Трудовому кодексу, трудовые отношения. – Алматы, 2023.

REFERENCES

- 1 Kodeks Respubliki Kazahstan. Trudovoj kodeks Respubliki Kazahstan, ot 23 nojabrja 2015 goda No. 414-V ZRK. (In Russian).
- 2 Kodeks Respubliki Kazahstan. Social'nyj Kodeks Respubliki Kazahstan, ot 20 aprelja 2023 goda No. 224-VII ZRK. (In Russian).
- 3 Prikaz Ministra truda i social'noj zashhity naselenija Respubliki Kazahstan ot 03.09.2020 g. No. 353. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021173/history>. (In Russian).
- 4 Normativnoe postanovlenie Verhovnogo Suda Respubliki Kazahstan ot 06.10.2017 g. No. 9. «O nekotoryh voprosah primenenija sudami zakonodatel'stva pri razreshenija sudami zakonodatel'stva pri razreshenii trudovyh sporov». URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P170000009S/history>. (In Russian).
- 5 Hamzina Zh.A. (2014) Trudovoe pravo Respubliki Kazahstan. Almaty. (In Russian).
- 6 Toktybekov T.A., Nurmashiev U.U. (2016) Praktikum po trudovomu pravu. Almaty. (In Russian).
- 7 Ispaev D. (2022) Trudovoj dogovor. Almaty. (In Russian).
- 8 Kommentarij k Trudovomu kodeksu, trudovye otnoshenija. Almaty, 2023. (In Russian).

ТОҚТЫБЕКОВ Т.Ә.,*¹

З.Ғ.К., доцент.

*e-mail: t.toktybekov@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1990-7193

ОСМОНАЛИЕВ К.М.,²

З.Ғ.Д., профессор.

e-mail: dandybai73@mail.ru

ORCID ID: 0009-0000-5415-1582

¹әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²Ж. Баласағын атындағы Қырғыз
ұлттық университеті,
Бішкек қ., Қырғызстан

ЖОО ТҮЛЕКТЕРІН ЖҰМЫСҚА ОРНАЛАСТЫРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Соңғы жылдары елімізде екі міндет шешімін таппай отыр: біріншісі – жоғары оқу орнының барлық түлектерін заңды тұлғаларда жұмыс істеу үшін жұмысқа орналастыру, екіншісі – «жұмыс істейтін» ЖОО түлектерімен еңбек шартының белгіленген нысанын уақытылы және дұрыс ресімдеу, оларды кейіннен «Еңбек» сайтында тіркеу арқылы Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы Құқықтық статистика комитетінің 2023 жылға арналған ақпаратына сәйкес, жоғары оқу орны түлектерінің заңды тұлғаларға жұмысқа орналасу деңгейі, олармен кейіннен еңбек шартын жасаса отырып, кейіннен Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің «Еңбек» сайтында тіркелу – 70% құрады.

Тірек сөздер: еңбек шарты, жұмыс беруші, еңбек органдары, әлеуметтік қорғау, халық.

TOKTYBEKOV T.A.,*¹

c.l.s., associate professor.

*e-mail: t.toktybekov@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1990-7193

OSMONALIYEV K.M.,²

Doctor of law, professor.

e-mail: dandybai73@mail.ru

ORCID ID: 0009-0000-5415-1582

¹Kazakh National University named after al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan

²Kyrgyz National University
named after Zh. Balasagyn,
Bishkek, Kyrgyzstan

LEGAL AND ORGANIZATIONAL ISSUES EMPLOYMENT OF UNIVERSITY GRADUATES

Abstract

In recent years, two tasks remain unresolved in our country: the first is the employment of all university graduates to work in legal entities, and the second is the timely and proper execution of the established form of Employment Agreements with “working” university graduates, with their subsequent registration on the Enbek website. Ministry of Labor and Social Protection of the Republic of Kazakhstan. According to the information of the Office of the Committee of Legal Statistics under the General Prosecutor’s Office of the Republic of Kazakhstan for 2023, the level of employment of university graduates in legal entities, with the subsequent conclusion of employment contracts with them, with their subsequent registration on the Enbek website of the Ministry of Labor and Social Protection of the Republic of Kazakhstan was – 70 %.

Key words: employment contracts, employer, labor authorities, social protection, population.

IRSTI 10.15.01
UDC 342.41
JEL K38

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-3-18-25>

TLESHALIYEV N.D.,*¹

PhD, associate professor.

*e-mail: ali_2301@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-3871-866X

KUSSAINOV S.ZH.,²

c.l.s., senior lecturer.

e-mail: zagalbaili@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2956-7820

BATYRBAY N.M.,¹

PhD, associate professor.

e-mail: nurbol_kz7@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-9679-2262

¹Caspian Public University,

Almaty, Kazakhstan

²Kazakh National Pedagogical

University named after Abai,

Almaty, Kazakhstan

RESPECT FOR CONSTITUTIONAL PERSONAL RIGHTS AND FREEDOMS IN THE FIELD OF EDUCATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Adstract

Constitutional personal rights and freedoms of a person should determine the legislative wording and content of the personal rights and freedoms of teaching staff, as well as students and pupils in the field of educational activities. The shortcomings of the legislative consolidation of the personal rights and freedoms of teaching staff in the Law of the Republic of Kazakhstan «On Education» dictate the need to develop and adopt an appropriate regulatory legal act regulating their legal status in detail. The article is presented within the framework of the competition for grant funding for scientific and (or) scientific and technical projects for 2024–2026 (EOM RK) «IRN: AP23485634 Modern transformation of Kazakhstan's penitentiary system through the mechanism of public-private partnership».

Key words: Constitution, equality of rights and freedoms, human and civil rights, subjective rights, education, the rights of the child.

Introduction

The Concept of Legal Policy of the Republic of Kazakhstan for the period from 2010 to 2020, approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated August 24, 2009, states that in the process of further approving the principles of the rule of law in the country, it is important, on the one hand, to seek the maximum possible guarantee of the exercise of constitutional human and civil rights and freedoms, and on the other – unconditional and exhaustive fulfillment of constitutional duties by all state bodies, officials, citizens and organizations.

To ensure human and civil rights and freedoms, it is important to create conditions that guarantee equality of rights and freedoms regardless of origin, social, official and property status, gender, race, nationality, language, attitude to religion, beliefs, place of residence or any other circumstances, as required by our Constitution [1].

Materials and methods

The Constitution of the Republic of Kazakhstan enshrines those rights and freedoms that are vital and most socially significant both for a particular person and for society as a whole, for the

establishment of a democratic, secular, legal and social state in our country, the highest values of which are a person, his life, rights and freedoms. Constitutional human rights and freedoms form a set of guiding ideas that form the foundation of the legal status of an individual, and are the main element of legal relations between a person and the state, giving rise to the duty of the state to protect and protect the rights and freedoms of every individual and citizen.

The concept of «human rights» in the legal dictionary characterizes the legal status of a person in relation to the state [2]. The concept of «human rights» is revealed in the theory of law as formally defined, legally guaranteed opportunities to enjoy social benefits, an official measure of possible human behavior in a state-organized society [3].

Results and discussion

According to the definition of E.A. Lukasheva, human rights are «subjective rights that express not the potential, but the real capabilities of an individual, enshrined in constitutions and laws» [4, p. 94], which means the real ability of an individual to enjoy a certain benefit, to perform certain actions within the boundaries and in the manner specified in the law. A.S. Mordovets defines human rights as opportunities guaranteed by a democratic society for each individual and his communities to a decent standard of living, an effective social system of protection and protection from state arbitrariness in accordance with established international and national standards and procedures [5, p. 32].

There is, in fact, no fundamental difference between the concepts of “rights” and “freedoms”, although there is an opinion that only some of the rights, namely “those requiring particularly high personal initiative, individual discretion and self-activity in relation to others, are freedoms” [6, p. 22]. Consequently, the concept of “freedom” is associated with the powers of the individual, which outline the sphere of his independence, protect from interference in his inner world. This is freedom of conscience, religion, thought, speech, artistic, scientific, technical and other types of creativity, etc.

The Constitution of the Republic of Kazakhstan establishes the following groups of fundamental human and civil rights and freedoms:

- ♦ political rights related to participation in the management of society and the state (the right to freedom of association, the right to elect and be elected to state and local government bodies, etc.);
- ♦ economic, social and cultural rights (property rights, the right to the right to education, the right to creativity, etc.);
- ♦ personal rights and freedoms (the right to life, personal freedom, inviolability of private life, home, personal and family secrets, dignity, protection of one’s honor and dignity, the right to freedom of speech, freedom of conscience, etc.) [7].

Personal human rights are defined in the explanatory dictionary of the Russian language as rights expressing the individual characteristics of a person, his character and mental makeup [8]. Every person has personal rights from birth, and they are designed to guarantee his individual autonomy and freedom, to protect the individual from arbitrariness on the part of the authorities and other people. Unlike other human rights, where a person can act as an owner (economic rights), a politician (political rights), a participant in social and cultural life (social and cultural rights), personal rights embody the interests of a person as an individual, i.e. a person with unique and peculiar characteristics. These rights individualize a person, promote the best manifestation of spiritual interests and personal abilities. They guarantee the possibility of freely choosing different behaviors in the sphere of individual freedom.

Based on these circumstances, L.M. Abdullina suggests characterizing the constitutional personal rights and freedoms of a person “as natural, innate and inalienable capabilities of an individual, constituting an objective condition of his existence, enshrined in the constitution and guaranteed by the state in order to ensure individual freedom and human autonomy” [9, p. 22]. She classifies constitutional personal rights and freedoms into the following groups:

- ♦ rights ensuring the inviolability of the individual (the right to life and personal integrity (physical, mental);
- ♦ rights that ensure the moral value of the individual (the right to honor and dignity);
- ♦ the rights ensuring personal freedom (the right to privacy, freedom of conscience, freedom of movement, the right to use one’s native language).

The content of constitutional personal rights and freedoms is determined by the fact that they are designed to ensure such essential benefits as inviolability of life, honor and dignity, personal security, and inviolability of private and family life. Unlike other human rights (for example, political rights), personal rights are inherent not in a collective, but in an individual way of implementation.

All personal rights and freedoms of a person in a particular sphere of life, in particular, in the field of education, are derived from constitutional rights and freedoms, are established by the norms of other branches of law and are associated with the possession of a person of various statuses. “Constitutional personal rights should be considered as a core around which sectoral personal rights are grouped, specifying the relevant norms of the country’s constitution. Therefore, the system of personal rights has constitutional personal rights as its starting point and ends with them as a result of the formation of the legal status of personal freedom and individual security of a person. This vision of the system of personal rights is conditioned by the fundamental and universal nature of constitutional law” [10, p. 60].

The constitutional principle of respect for human rights and freedoms is enshrined in paragraph 1 of Article 3 of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” as one of the basic principles of state policy in the field of education [11]. This Law defines the personal rights and freedoms that are the basis of the legal status of a teacher, as well as students and pupils in educational organizations. 47 of the Law includes students, undergraduates, undergraduates, adjuncts, cadets, trainees and doctoral students, while pupils are persons who study and are being educated in preschool and boarding schools. 47 “Rights, duties and responsibilities of students and pupils” lists a set of personal, social, cultural and political rights and freedoms of students and pupils in educational institutions. Cultural rights, for example, include the right to receive quality education in accordance with state mandatory standards of education and additional educational services for a fee, as well as free use of sports, reading rooms, assembly halls, and a library. Political rights include participation in the management of an educational organization. Personal rights and freedoms of students and pupils include:

- ♦ The right to freedom of expression of one’s own opinion and beliefs;
- ♦ the right to respect one’s human dignity.

A teacher, according to Article 51 of the Law “Rights, duties and responsibilities of a teacher”, also has a set of political, social and personal rights. His social rights are: the right to engage in teaching activities with the provision of conditions for professional activity, the right to individual teaching activities, the right to sabbatical leave to engage in scientific activities while maintaining teaching experience, and others. The personal right of a teacher includes the right to protect his professional honor and dignity.

Comparing the wording of the personal rights of a teacher prescribed in the Law with the personal rights of students and pupils, one can note their inconsistency, which is as follows:

- ♦ the law does not grant a teacher the right to respect his honor and dignity, giving him the right only to protect his professional honor and dignity;
- ♦ students and pupils have the right only to respect their human dignity, although a teacher, according to paragraph 3 of Article 51 of the Law, is obliged to respect both the honor and dignity of students, pupils and their parents;
- ♦ clause 2 of Article 49 of the Law “Rights and Duties of parents and other legal representatives” does not specify the corresponding duty of parents to respect the honor and dignity of a teacher;
- ♦ the duties of students and pupils, in accordance with the wording of paragraph 16 of Article 47 of the Law, are to respect the honor and dignity of a teacher, and not only his professional honor and dignity.

The noted inconsistencies, in our opinion, are related to the legislator’s attempt to combine the norms of various articles of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, which enshrine personal human rights and freedoms, in the formulations of the Law discussed above. In particular, the norms of Article 17, proclaiming that human dignity is inviolable, and Article 18, which states that everyone has the right to protection of one’s honor and dignity. In addition, the wording of the Law did not take into account the provisions of Article 34 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, which indicates the following obligations: “Everyone is obliged to comply with the Constitution and legislation of the Republic of Kazakhstan, to respect the rights, freedoms, honor and dignity of others.”

The identified shortcomings and conflicts of the norms of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Education”, which enshrine the personal rights and freedoms of subjects of the educational

process, necessitate the consideration of similar norms of other laws defining the status of students and pupils, in particular, the Law of the Republic of Kazakhstan “On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan” [12].

Chapter 3 of the said Law establishes the basic rights and obligations of children who have not reached the age of eighteen (majority), ensuring the rights and legitimate interests of which are the goals of State policy. The complex of fundamental rights of the child includes personal, social, cultural and political rights and freedoms, among which are such personal rights and freedoms as the child’s right to life, personal freedom, inviolability of dignity and privacy (art. 10 of the Law); the child’s right to freedom of speech and conscience (art. 11 of the Law). It should be noted that the wording and content of the child’s personal rights and freedoms set out in the Law fully comply with the norms of the Constitution of the Republic of Kazakhstan.

The constitutional right of a child to life is one of the most important and inalienable rights, without which all other rights and freedoms lose their meaning. “In the system of human and civil rights and freedoms, the human right to life, enshrined in national legislation at the constitutional level, is of fundamental importance and determines the orientation of the entire state mechanism” [13]. Thus, the constitutional norms guaranteeing the child’s right to life impose on the State the duty to protect and protect his life, as well as ensure his rights to the necessary standard of living and conditions for full-fledged physical, mental, moral and spiritual development. In accordance with the recommendations given to the Republic of Kazakhstan at the meeting of the 33rd special session of the United Nations Committee on the Rights of the Child, in January 2006, the Committee for the Protection of Children’s Rights of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan was established, whose main task is to implement State policy to ensure the protection of the rights and legitimate interests of children.

The constitutional right of a child to personal freedom is “nothing more than freedom itself, i.e. the opportunity to perform any lawful actions [14, p. 483]. This right places restrictions on the freedom of other people, and especially officials who have the ability to use coercion. Inextricably linked to this right is (but does not coincide with) personal inviolability, which extends to the life of the child, the inviolability of his dignity and private life, and presupposes physical and mental integrity. As stated in paragraph 2 of Article 10 of the Law: “The State ensures the personal inviolability of the child, protects him from physical and (or) mental violence, cruel, rude or degrading treatment, sexual acts, involvement in criminal activities and anti-social acts and other activities that infringe on the rights enshrined in the Constitution of the Republic of Kazakhstan and the freedoms of man and citizen.”

The norms of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, which grant everyone the right to inviolability of dignity (Article 17), to protect their honor and dignity (Article 18) or impose the obligation to respect the rights, freedoms, honor and dignity of others (Article 34), are aimed at protecting the dignity of the individual. The State is obliged to protect the dignity of the individual in all spheres of life, in particular, in the educational and educational process, which, according to paragraph 4 of Article 28 of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Education”, should be carried out on the basis of mutual respect for the human dignity of students, pupils, teaching staff. The duty of a child to respect the rights, freedoms, honor and dignity of others is enshrined in Article 20 of the Law of the Republic of Kazakhstan “On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan”.

At the same time, a specific feature of pedagogical activity is the fact that it is carried out on the basis of a principle generally recognized in didactics - respect for the child’s personality combined with reasonable demands on him. The educational potential of reasonable exactingness, which serves as a kind of respect for the child’s personality, increases significantly if it is aimed at the full development of personality. As B.T. Likhachev notes, “respect and demands for a child foster in him a sense of human dignity, form an idea of the only possible humanistic form of human relations” [15, p. 160]. The dignity of a person largely depends on upbringing and education, the characteristics of a mental state and represents a peculiar set of positive qualities of a person, his moral value. The dignity of the individual is specified in human rights, the protection of which is the purpose of the State. Therefore, it can be said that in the most general form, the purpose of the State is to protect human dignity.

The child’s right to freedom of speech and expression, formulated in Article 11 of the Law, is derived from the freedom of speech guaranteed by Article 20 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan. Opinions and beliefs are part of the human spiritual world, so the ability to express them is a matter of everyone’s free will, which no one should forcibly influence [16, p. 145].

A child's right to freedom of speech and expression is conditioned by the relationship between freedom of speech and freedom of thought, since a person has the right to make his thoughts, beliefs and opinions public domain, without adverse consequences for himself. However, the recognition of freedom of speech requires recognition of the possibility of its restriction, not only ethically and morally, but also legally. Therefore, the International Covenant on Civil and Political Rights explicitly establishes the need to restrict freedom of speech on the basis of law in order to protect State security, public order, public health and morals. Based on paragraph 3 of Article 20 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, propaganda or agitation of a violent change in the constitutional order, violation of the integrity of the Republic, undermining the security of the state, war, social, racial, national, religious, class and clan superiority, as well as the cult of cruelty and violence is prohibited.

The Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" also establishes certain restrictions on the right of students and pupils to freely express their own opinions and beliefs. They consist in the fact that, according to paragraph 3 of Article 28 of the Law, propaganda of racial, ethnic, religious, social intransigence and exclusivity, the dissemination of militaristic and other ideas contrary to the generally recognized principles of international law and humanism is prohibited in educational organizations.

The right of a child to freedom of conscience is enshrined in Article 11 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan", as well as in Article 22 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan as the right of individual freedom to profess any religion or not to profess any. The International Covenant on Civil and Political Rights combines freedom of conscience and religion with freedom of thought, meaning "freedom to have or adopt a religion or belief of one's choice and freedom to profess one's religion and beliefs, either alone or in community with others, in public or private, in worship, religious and ritual practices." and exercises. No one should be subjected to coercion that impairs their freedom to have or adopt a religion or beliefs of their choice" [17].

The proclamation of the principle of a secular state in the Constitution of the Republic of Kazakhstan has also defined the basic principle of state policy in the field of education – the secular, humanistic and developmental nature of education (paragraph 1 of Article 3 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education"). In this regard, A.A. Alimbayeva notes: "In a secular state, religion becomes the prerogative of an individual, while everyone is represented in matters of conscience on their own. Freedom of conscience acts as a constitutional and legal norm of a secular state" [18, p. 114]. This circumstance serves as a basis for prohibiting the establishment and activity of religious organizations (associations) in educational organizations (paragraph 2 of Article 3 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education"). In addition, in accordance with paragraph 2 of Article 35 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan", compulsory measures to attract children to religion are not allowed. However, as a result of the inspections carried out by the Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan, facts of coercion of minors to perform religious rites were revealed, for example, in the "Orphanage S." the upbringing of children was carried out exclusively in a religious orientation. In 2004, the Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan identified 2,840 violations of the rule of law, submitted 940 submissions on the elimination of violations of the law, 8 regulations, and initiated 30 criminal cases on the observance of the rights and legitimate interests of minors [19, p. 20].

Summarizing the study of the legislative consolidation of personal rights and freedoms of subjects of educational activity, we can state the following:

- ♦ according to paragraph 3 of Article 47 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education", students and pupils are endowed with such personal rights and freedoms as the right to respect their human dignity and to freely express their own opinions and beliefs;
- ♦ in accordance with Article 51 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education", the personal right of a teacher includes the right to protect his professional honor and dignity.

Conclusion

The formulations of the personal rights and freedoms of a teacher, as well as students and pupils specified in the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" do not correspond to the definitions of personal human rights and freedoms enshrined in the norms of the Constitution of the Republic of Kazakhstan: human dignity is inviolable (art. 17); everyone has the right to protect their

honor and dignity (art. 18); Freedom of speech is guaranteed (art. 20). As stated in Article 12 of the Constitution, human rights and freedoms are recognized and guaranteed in the Republic of Kazakhstan in accordance with the Constitution. Human rights and freedoms belong to everyone from birth, are recognized as absolute and inalienable, and determine the content and application of laws and other regulatory legal acts. "Constitutional rights and freedoms are fundamental not only in form, as they are enshrined in the Basic Law, but, most importantly, in content. The form, i.e. the consolidation of rights and freedoms in the Constitution of the Republic of Kazakhstan, is only a direct consequence of the exceptional importance of their content. The Basic Law enshrines those rights and freedoms that are vital and most socially significant both for an individual and for society and the state as a whole" [20, pp. 269–270].

The shortcomings of the consolidation of constitutional personal rights and freedoms of students and pupils in the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" are to some extent compensated by the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan", which prescribes such personal rights and freedoms of the child as the right to life, personal freedom, inviolability of dignity and privacy, the right of the child to freedom of speech and conscience. In relation to teaching staff, there is no relevant regulatory legal act regulating their legal status and defining their constitutional personal rights and freedoms. The adoption of such a regulatory legal act will undoubtedly contribute to solving the urgent task set out in Article 11 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" – ensuring the improvement of the social status of teaching staff.

REFERENCES

- 1 Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от августа 2009 года № 858.
- 2 Юридический энциклопедический словарь / Сост. А. Никитин. – М., 2000.
- 3 Общая теория права и государства: учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – М.: Юрист, 1994.
- 4 Общая теория прав человека / Отв. Ред. Лукашева Е.А. – М., 1996.
- 5 Мордовец А.С. Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина. – Саратов: изд-во МВД РФ, 1996.
- 6 Керимов Д.А., Мальцев Г.В. Политика – дело каждого. – М., 1986.
- 7 Конституция Республики Казахстан 1995 г. (с изменениями и дополнениями). – Астана: Правовая система Юр-Инфо, 2022.
- 8 Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М., 1993.
- 9 Абдуллина Л.М. Личные права человека в конституционном праве стран СНГ: сравнительно-правовое исследование / диссертация к.ю.н. – Алматы, 2008.
- 10 Антипова Г.В. Система личных прав человека: конституционно-правовой аспект. – М., 2003.
- 11 Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27.07.2007 г. № 319-III ЗРК // Образование в Республике Казахстан: сборник законодательных актов. – Астана, 2008.
- 12 Закон Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 8.08.2002 г. // Образование в Республике Казахстан: сборник законодательных актов. – Астана, 2008.
- 13 Джубангалиева А.Г. Конституционно-правовые основы права на жизнь. Автореферат к.ю.н. – Алматы, 2004.
- 14 Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации: учебник для вузов. – М., 2001.
- 15 Лихачев Б.Т. Педагогика: курс лекций. – М.: Юрайт-М, 2001.
- 16 Антипова Г.В. Система личных прав человека: конституционно-правовой аспект. – М., 2003.
- 17 Права человека. Сборник международных документов / Сост. Шестаков Л.Н. – М., 1990.
- 18 Алимбаева А.А. Свобода совести как сущностная характеристика светского государства // Человек и будущее культуры: материалы межвузовской научно-практической конференции. – Караганда: Болашақ-Баспа, 2000.
- 19 Комиссия по правам человека при Президенте РК. Доклад о соблюдении прав человека и гражданина в Республике Казахстан в 2004 году / Под общей ред. Т.Д. Абишева. – Алматы, 2005.
- 20 Конституционное право Республики Казахстан / Отв.ред. М.С. Нарикбаев. – Алматы: КазГЮА, 2001.

REFERENCES

- 1 Konceptija pravovoj politiki Respubliki Kazahstan na period s 2010 do 2020 goda. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Respubliki Kazahstan ot avgusta 2009 goda No. 858. (In Russian).

- 2 Juridicheskij jenciklopedicheskij slovar' / Sost. A. Nikitin. M., 2000. (In Russian).
- 3 Obshhaja teorija prava i gosudarstva: uchebnik / Pod red. V.V. Lazareva. M.: Jurist#, 1994. (In Russian).
- 4 Obshhaja teorija prav cheloveka / Otv. Red. Lukashova E.A. M., 1996. (In Russian).
- 5 Mordovec A.S. (1996) Social'no-juridicheskij mehanizm obespechenija prav cheloveka i grazhdanina. Saratov: izd-vo MVD RF. (In Russian).
- 6 Kerimov D.A., Mal'cev G.V. (1986) Politika – delo kazhdogo. M. (In Russian).
- 7 Konstitucija Respubliki Kazahstan 1995 g. (s izmenenijami i dopolnenijami). Astana: Pravovaja sistema Jur-Info, 2022. (In Russian).
- 8 Ozhegov S.I., Shvedova N.Ju. (1993) Tolkovyj slovar' russkogo jazyka. M. (In Russian).
- 9 Abdullina L.M. (2008) Lichnye prava cheloveka v konstitucionnom prave stran SNG: sravnitel'no-pravovoe issledovanie / dissertacija k.ju.n. Almaty. (In Russian).
- 10 Antipova G.V. (2003) Sistema lichnyh prav cheloveka: konstitucionno-pravovoj aspekt. M. (In Russian).
- 11 Zakon Respubliki Kazahstan «Ob obrazovanii» ot 27.07.2007 g. № 319-Sh ZRK // Obrazovanie v Respublike Kazahstan: sbornik zakonodatel'nyh aktov. Astana, 2008. (In Russian).
- 12 Zakon Respubliki Kazahstan «O pravah rebenka v Respublike Kazahstan» ot 8.08.2002 g. // Obrazovanie v Respublike Kazahstan: sbornik zakonodatel'nyh aktov. Astana, 2008. (In Russian).
- 13 Dzhubangalieva A.G. (2004) Konstitucionno-pravovye osnovy prava na zhizn'. Avtoreferat k.ju.n. Almaty. (In Russian).
- 14 Baglaj M.V. (2001) Konstitucionnoe pravo Rossijskoj Federacii: uchebnik dlja vuzov. M. (In Russian).
- 15 Lihachev B.T. (2001) Pedagogika: kurs lekcij. M.: Jurajt-M. (In Russian).
- 16 Antipova G.V. (2003) Sistema lichnyh prav cheloveka: konstitucionno-pravovoj aspekt. M. (In Russian).
- 17 Prava cheloveka. Sbornik mezhdunarodnyh dokumentov / Sost. Shestakov L.N. M., 1990. (In Russian).
- 18 Alimbaeva A.A. (2000) Svoboda sovesti kak sushhnostnaja harakteristika svetskogo gosudarstva // Chelovek i budushhee kul'tury: materialy mezhvuzovskoj nauchno-prakticheskoi konferencii. Karaganda: Bolashak- Baspa. (In Russian).
- 19 Komissija po pravam cheloveka pri Prezidente RK. Doklad o sobljudenii prav cheloveka i grazhdanina v Respublike Kazahstan v 2004 godu / Pod obshej red. T.D. Abisheva. Almaty, 2005. (In Russian).
- 20 Konstitucionnoe pravo Respubliki Kazahstan / Otv.red. M.S. Narikbaev. Almaty: KazGJuA, 2001. (In Russian).

ТЛЕШАЛИЕВ Н.Д.,*¹

PhD, ассоциированный профессор.

*e-mail: ali_2301@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-3871-866X

КУСАИНОВ С.Ж.,²

к.ю.н., ст. преподаватель.

e-mail: zagalbaili@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2956-7820

БАТЫРБАЙ Н.М.,¹

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: nurbol_kz7@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-9679-2262

¹Каспийский общественный университет,

г. Алматы, Казахстан

²Казахский национальный педагогический

университет им. Абая,

г. Алматы, Казахстан

СОБЛЮДЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННЫХ ЛИЧНЫХ ПРАВ И СВОБОД В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация

Конституционные личные права и свободы человека должны определять законодательные формулировки и содержание личных прав и свобод педагогических работников, а также обучающихся и воспитанников в

сфере образовательной деятельности. Недостатки законодательного закрепления личных прав и свобод педагогических работников в Законе Республики Казахстан «Об образовании» диктуют необходимость разработки и принятия соответствующего нормативного правового акта, детально регламентирующего их правовой статус. Статья представлена в рамках конкурса на грантовое финансирование по научным и(или) научно-техническим проектам на 2024–2026 гг. (МНВО РК) «ИРН: AP23485634 Современная трансформация казахстанской пенитенциарной системы через механизм государственно-частного партнерства».

Ключевые слова: Конституция, равенство прав и свобод, права человека и гражданина, субъективные права, образование, права ребенка.

ТЛЕШАЛИЕВ Н.Д.,^{*1}

PhD, қауымдастырылған профессор.

*e-mail: ali_2301@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-3871-866X

КУСАИНОВ С.Ж.,²

з.ғ.к., аға оқытушы.

e-mail: zagalbaili@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2956-7820

БАТЫРБАЙ Н.М.,¹

PhD, қауымдастырылған профессор.

e-mail: nurbol_kz7@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-9679-2262

¹Каспий қоғамдық университеті,

Алматы қ., Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ ұлттық

педагогикалық университет,

Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚТАР МЕН БОСТАНДЫҚТАРДЫ САҚТАУ

Аңдатпа

Адамның конституциялық жеке құқықтары мен бостандықтары педагог қызметкерлердің, сондай-ақ білім беру қызметі саласындағы білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жеке құқықтары мен бостандықтарының заңнамалық тұжырымдары мен мазмұнын айқындауға тиіс. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында педагог қызметкерлердің жеке құқықтары мен бостандықтарын заңнамалық бекітудің кемшіліктері олардың құқықтық мәртебесін егжей-тегжейлі реттейтін тиісті нормативтік құқықтық актіні әзірлеу және қабылдау қажеттілігін талап етеді. Мақала 2024–2026 жылдарға арналған ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобалар бойынша гранттық қаржыландыруға арналған конкурс шеңберінде ұсынылған (ҚР МҒМ) «ИРН: AP23485634 мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетігі арқылы қазақстандық пенитенциарлық жүйені заманауи трансформациялау».

Тірек сөздер: Конституция, құқықтар мен бостандықтардың теңдігі, адам және азамат құқықтары, субъективті құқықтар, білім, бала құқықтары.

2 CIVIL LAW, CIVIL PROCESS

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ, АЗАМАТТЫҚ ҮРДІС

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО, ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС

МРНТИ 10.81.35

УДК 343.851.5

JEL K 14

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-3-26-33>

КАРЫМСАКОВА Р.Д.,*¹

к.ф.н., ассоциированный профессор.

*e-mail: rakhilya.11@mail.ru

ORCID ID: 0009-0000-9591-7529

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ОСКОРБЛЕНИЕ КАК ГОЛОВНАЯ БОЛЬ СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВОЭКСПЕРТНОЙ ПРАКТИКИ

Аннотация

В статье рассматривается такая актуальная проблема лингвоэкспертологии, как экспертная оценка оскорбления как речевого правонарушения, которая заключается прежде всего в отсутствии в экспертной практике единообразия методических подходов к решению экспертных задач. Называются причины такого состояния дел, указываются такие проблемы конца 90-х – начала 2000-х гг., как отсутствие понятийного и терминологического аппарата лингвоэкспертизы, единой терминологии, принятой среди лингвистов; отсутствие у лингвистов единых принципов, методов и приемов проведения экспертизы и др. В исследовании раскрывается проблемный характер оценки неприличности речевого акта как деяния, при котором не учитывается такой важный фактор, как неразличение людьми широкого (обыденного) и узкого (юридического) понятия оскорбления. Игнорирование этого явления, использование ошибочных исследовательских подходов ведут к противоречивой экспертной и судебной практике и в итоге – к необоснованным и несправедливым приговорам. Исходя из указанной проблемы, говорится о необходимости скорейшей разработки соответствующей методики для решения экспертных задач по делам об оскорблении.

Ключевые слова: судебная лингвистическая экспертиза, оскорбление, унижение, речевое правонарушение, неприличная форма выражения.

Введение

Оскорбление как речевое действие имеет различное толкование в обыденном и правовом сознании, что создает определенные сложности в квалификации правовой нормы «оскорбление» и экспертной оценки оскорбления. Экспертная оценка оскорбления как речевого правонарушения и в Казахстане, и в России является одной из актуальных проблем лингвистической экспертологии. Так, на сегодняшний день не существует единого общепринятого подхода, которым могли бы руководствоваться специалисты при лингвистическом исследовании спорного материала, и давно уже стали реальностью взаимоисключающие экспертные заключения (или заключения специалистов) относительно одного и того же высказывания (текста, слова). Отсутствие в экспертной практике единообразия методических подходов к решению экспертных

задач оставляет нерешенной проблему экспертной оценки оскорбления. И каждая новая ситуация оскорбления вызывает новые вопросы и выявляет новые нерешенные проблемы. Возникает вопрос о причинах такого положения дел. Коротко укажем лишь на некоторые из них как на факторы развития и современного состояния судебной лингвистической экспертизы в обеих странах.

Как известно, в советский период истории двух стран дела по речевым правонарушениям, а именно оскорблению, клевете, защите чести, достоинства, деловой репутации и другим, рассматривались крайне редко. Распад Союза, либерализация и демократизация общества дали людям, с одной стороны, новое осознание свободы выражения мнения, с другой – осознание права на защиту своих личных нематериальных благ (честь, достоинства, деловой репутации). Результатом стала лавина растущих с конца 90-х годов жалоб как по оскорблению и клевете, так и диффамационных исков. При этом государственные экспертные учреждения обеих стран оказались во многом не готовы решать те задачи, которые перед ними экстренно ставили практические работники.

Это отмечали в те годы многие специалисты-лингвисты. Так, в 2002 г. в своей публикации О.Н. Матвеева, член авторитетной российской Гильдии лингвистов-экспертов по документационным и информационным спорам (ГЛЭДИС), писала: «Сегодняшнее состояние юрислингвистической экспертной деятельности позволяет констатировать факт, что к возможности совершения правонарушений с помощью языка оказались не готовы ни классическая юриспруденция, ни тем более классическая лингвистика. Законодатель, обозначив целый ряд преимущественно языковых правонарушений (оскорбление, клевета, распространение порочащих честь, достоинство и деловую репутацию сведений, публичные призывы к изменению конституционного строя и пр.), не продумал механизм реализации законов о такого рода правонарушениях» [1].

В своей статье О.Н. Матвеева отмечает ряд проблем лингвистического экспертного исследования, среди которых выделим следующие: отсутствие понятийного и терминологического аппарата лингвоэкспертизы, единой терминологии, принятой среди лингвистов; отсутствие у лингвистов единых принципов, методов и приемов проведения экспертизы и др. Аналогичная ситуация наблюдалась и у казахстанской филологической экспертизы.

О тех же проблемах конца 90-х – начала 2000-х гг. говорит в своей публикации 2008 г. доктор юридических и доктор филологических наук, профессор, зам. зав. кафедрой судебных экспертиз МГЮА Галяшина Е.И. Она пишет: «Конечно, становление судебной лингвистической экспертизы в России шло непросто. Государственные экспертные учреждения оказались не готовы ни методически, ни организационно к решению сложных речеведческих задач, которые практика стала ставить перед экспертами-лингвистами» [2].

Как видим, одной из главных проблем на то время было отсутствие экспертных методик исследований материалов по делам, связанным с речевыми правонарушениями. Как выходили из такой, по сути, патовой ситуации? Е.И. Галяшина пишет: «...основная масса экспертиз изначально поручалась негосударственным экспертам, филологам, русистам, преподавателям филологических факультетов вузов, учителям русского языка» [2]. Кроме сотрудников экспертных учреждений, к специальным научным исследованиям привлекались ученые-лингвисты. Так, в 1997 г. (переиздана в 2004 г.) под эгидой российского Фонда защиты гласности была выпущена брошюра [3], авторами которой стали известные российские ученые-лингвисты.

Материалы и методы

Предложенный авторами указанной книги подход к рассмотрению дел об оскорблении являлся в экспертной практике одним из первых и широко распространенных. В соответствии с указанным подходом негативные оценочные высказывания могут являться оскорбительными при соблюдении ряда условий: если они адресованы конкретному лицу, дают обобщенную оценку ему как личности и выражены в неприличной форме. Единство этих трех лингвистических признаков (устанавливается экспертом-лингвистом) + наличие умысла на оскорбление (устанавливается судом) позволяет признать суду спорное высказывание оскорблением.

Авторами указанной выше книги были определены и основные категории лексических и фразеологических единиц, которые в определенных контекстах употребления могут носить в

адресации к тому или иному лицу оскорбительный для лица характер. Это следующие разряды оскорбительной (инвективной) лексики и фразеологии: ругательная нелитературная лексика, чаще всего взятая из жаргонов и диалектов, обценная лексика (мат), грубопросторечная (ненормативная) лексика.

Кроме того, в классификацию инвективных (оскорбительных) средств языка были включены следующие разряды литературной и разговорной лексики: 1. Слова и выражения, с самого начала обозначающие антиобщественную, социально осуждаемую деятельность: бандит, жулик, мошенник. 2. Слова с ярко выраженной негативной окраской, составляющей основной смысл их употребления: двурушник, расист, враг народа. 3. Названия профессий, употребляемые в переносном значении: палач, мясник. 4. Зоосемантические метафоры, отсылающие к названиям животных: кобель, кобыла, свинья. 5. Глаголы с «осуждающей» семантикой или даже с прямой негативной оценкой: украсть, хапнуть. 6. Слова, содержащие в своем значении негативную, причем весьма экспрессивную оценку чьей-либо личности: дурак, гадина, гнусный. 7. Эвфемизмы для слов 1-го разряда, сохраняющие их оценочный (резко негативный) характер: женщина легкого поведения, путана, интердевочка. 8. Окациональные (специально создаваемые) каламбурные образования, направленные на унижение или оскорбление адресата: коммуны, дерьмократы, прихватизация [3].

Указанные 8 разрядов литературной и разговорной лексики включают значительную часть арсенала нормативной негативно-оценочной лексики русского языка, а также риторические средства выражения (метафоры), стилистические приемы (эвфемизмы, окационализмы). Этой лексике авторы указанной классификации приписывают качество быть средством криминального оскорбления и, следовательно, иметь неприличную форму выражения, что не поддается научному осмыслению проблемы оскорбления в теоретической и прикладной лингвистике (в частности, лингвоэкспертологии). Трудно, например, понять, почему неприличными (то есть оскорбительными) признаются все негативно-оценочные эвфемизмы, если основной функцией эвфемизмов является смягчение грубых, непристойных или не соответствующих стилевой установке текста слов. «Выбор эвфемизма – это маркер демонстрации нейтрального отношения, нежелания унижить, обидеть...» [4].

Указанная классификация была положена в основу экспертной методики тех и последующих лет. Вот что пишет о последствиях такого экспертного подхода член ГЛЭДИС О.Н. Матвеева в 2013 г.: «Это, пожалуй, самая трагичная и противоречивая страница в лингвистической экспертизе, надо признаться, в какой-то мере скомпрометировавшая саму эту экспертизу. Такой противоречивой экспертной и судебной практики, наверное, нет ни по одной категории дел. <...> С чем же связана противоречивость экспертной и судебной практики по данной категории дел? Свою роль в этом сыграли несколько обстоятельств, находящихся на пересечении юриспруденции, лингвистики и обыденного сознания.

Диспозиция статьи определяет оскорбление как унижение чести и достоинства, выраженное в неприличной форме. Толкование данной нормы закона свидетельствует о том, что унижение чести и достоинства возможно и средствами, не имеющими неприличную форму. Неприличную форму имеют нецензурные высказывания. Это означает, что ни слова литературного языка, даже имеющие резко негативную семантику, ни сниженные разговорные слова не имеют неприличной формы.

Результаты и обсуждение

Проблемы, которые возникают на практике с квалификацией высказываний по статье «Оскорбление», связаны с неразличением бытового и юридического понимания оскорбления, с неразличением обиды и оскорбления. Оскорбление в обыденном понимании гораздо шире, чем в юридическом. Для юридической квалификации высказывания как оскорбительного необходимо признаком является неприличная форма, а в обыденном понимании к оскорблению относят любые слова с негативной семантикой. Фраза «Сударь, Вы – подлец» – пример классического оскорбления, однако неприличная форма здесь отсутствует, поэтому в юридическом смысле квалифицировать это как оскорбление невозможно.

Противоречивой практике по делам об оскорблении способствуют эксперты с недостаточной компетенцией, которые отождествляют любую инвективу, то есть высказывание, содержащее резко негативную характеристику лица, с высказыванием, имеющим неприличную форму. Таким образом, достаточно часто встречаются экспертные ошибки по этой категории дел. Все слова, входящие в класс инвектив, квалифицируются такими экспертами как имеющие неприличную форму, т.е. отождествляется, по сути, любое негативное суждение в адрес конкретного лица и оскорбление, имеющее неприличную форму.

Приведу пару примеров, когда оскорбление в неприличной форме было подменено обыденным понятием оскорбления. Несколько лет назад московский суд признал слово «вор» в газетной статье в отношении одного из министров оскорбительным. Соответственно, обязательным его признаком в этом случае является неприличная форма, однако с лингвистической точки зрения неприличной формы данное слово не имеет, оно вполне нормативно и входит во все словари литературного языка. То есть министру нужно было защищать свою честь в порядке, предусмотренном статьей 152 ГК РФ или в то время 129 УК РФ (в 2011 г. «Клевета» (ст. 129 УК РФ) и «Оскорбление» (ст. 130 УК РФ) были декриминализованы и включены в КоАП РФ, но позже «Клевета» была возвращена в УК РФ). Один из журналистов тогда справедливо и едко заметил, что наш суд придумал новое неприличное слово из трех букв.

Другой пример. В Барнауле имело место громкое дело, когда работники милиции написали заявление по ст. 130 УК РФ в отношении соседки-пенсионерки, которая повесила им на входную дверь записку: «Менты, вы когда пол на площадке мыть будете?». Для квалификации данного речевого акта по статье «Оскорбление» необходимо наличие неприличной формы, каковая в приведенном высказывании отсутствует. Слово «менты» не является нормативным, относясь к жаргонной лексике, однако неприличной формы не имеет [5].

Таким образом, проблемный характер оценки неприличности речевого акта как деяния заключается прежде всего в том, что при широко распространенном в конце 90-х – начале 2000-х гг. экспертном подходе, принятом на вооружение казахстанскими экспертами, не учитывается такой важный фактор, как неразличение людьми широкого (обыденного) и узкого (юридического) понятия оскорбления. Игнорирование этого явления ведет к неверной трактовке наличия неприличной формы у высказываний с негативно-оценочными номинациями лица, выраженными литературной и разговорной лексикой и фразеологией. Литературная и разговорная лексика и фразеология образуют нормативный пласт лексико-фразеологической системы языка, употребление которого соответствует принятым в обществе нормам литературной и разговорной речи. «Такое словоупотребление с морально-этической точки зрения воспринимается общественным сознанием как приличное, а способ языкового выражения соответствующей информации при помощи приличной лексики может быть назван приличным. Таким образом, приличная лексика, приличная языковая форма выражения мысли – это использование нормативной (приличной) лексики и фразеологии» [6]. Ошибочно, например, слова «вор» и «мошенник» определять как неприличные слова. Однако в феврале 2021 г. приговором Бостандыкского районного суда г. Алматы по делу об оскорблении оскорбительными и, соответственно, неприличными были признаны слова «вор» и «мошенник», высказанные в социальной сети в комментариях к посту в адрес ректора одного из вузов Алматы (в основе приговора лежало заключение члена Палаты судебных экспертов РК). Во-первых, в этих словах отсутствует обобщенная негативная оценка лица, а человеку приписываются осуждаемые общественной моралью и противоречащие закону действия (вор – человек, который ворует; мошенник – человек, который занимается мошенничеством). То есть эти слова в контексте их употребления несут конкретную информацию о нарушении лицом как правовых, так и моральных норм и могут стать предметом судебного разбирательства по делам о защите чести, достоинства и деловой репутации лица (ст. 143 ГК РК).

Во-вторых, у этих слов не выявляются признаки неприличной языковой формы, поскольку оба слова по стилю, по этическому критерию относятся к литературной (нормативной) лексике, допустимой в любой ситуации, в любом месте.

Таким образом, наблюдаемое произвольное расширительное толкование правовой нормы (ст. 131 УК РК) приводит к настолько же произвольным судебным приговорам по делам об

оскорблении. Более того: рассмотренный выше ошибочный экспертный подход, десятилетиями используемый в экспертной практике, укоренил в общественном сознании ошибочное понимание того, что за оскорбление к юридической ответственности (а именно казахстанцев – к уголовной ответственности, россиян – к административной) можно привлечь за употребление в отношении лица любого негативно-оценочного слова (высказывания), независимо от его нормативности/ненормативности, стилевой принадлежности, речевой ситуации и контекста.

Данная критическая оценка первой классификации инвективной лексики поддерживается многими лингвистами, в том числе и Подкатиной М.Л.: «По нашему мнению, представленная классификация лексических и фразеологических единиц, которые в определенных контекстах употребления могут носить в адресации к тому или иному лицу оскорбительный для лица характер, является чрезвычайно широкой. Используя приведенную классификацию, почти любые слова, выражающие отрицательную оценку лица, его качеств и поступков, можно отнести к оскорбительным» (8). В правовом аспекте при таком положении дел можно говорить о нарушении ст. 10 Конвенции о защите прав человека и основных свобод и ст. 20 Конституции Республики Казахстан, гарантирующими каждому право на свободу слова. Свобода слова толкуется как свобода выражения мнения, оценки. Оценка, позитивная или негативная, является неотъемлемым свойством человеческого сознания, способом восприятия и осмысления человеком мира, познавательного отношения человека к миру, проявляющимся в его ценностном отношении как субъекта к объектам окружающего мира. В лингвистике оценка понимается как выражение ценностного отношения познающего субъекта к какому-либо объекту посредством языка. Оценка является универсальной лингвистической категорией; вряд ли существует язык, в котором отсутствуют такие понятия, как хорошее, плохое и безразличное. И судебный запрет на использование, по сути, всех негативно-оценочных слов и выражений при оценке лица противоречит самой природе оценки как логической формы мышления, выражаемой в языке оценочными структурами.

Теперь мы подошли к одному из ключевых моментов нашего материала – к проблеме анализа и оценки спорных материалов по делам об оскорблении казахстанскими экспертами.

Указанный в «Понятиях чести и достоинства, оскорбления и ненормативности в текстах права и массовой информации» некорректный экспертный подход был заимствован казахстанским Центром судебной экспертизы и в 2002 г. был положен в основу экспертной методики, изданной под названием «Стандартная методика исследования объектов, содержащих признаки оскорбления чести, достоинства и деловой репутации личности. Пособие для экспертов» (Алматы, ЦСЭ МЮ РК, 2002), а также «Методики исследования объектов, содержащих признаки оскорбления чести, достоинства личности», 2007, внесенной в Государственный реестр методик судебно-экспертных исследований Республики Казахстан. Если в России за прошедшее десятилетие были созданы обоснованные и корректные методики (одна из них – частная методика Минюста РФ 2016 г., специально разработанная для решения экспертных задач по делам об оскорблении) [8], то казахстанская методика осталась прежней, без изменений, действующей до настоящего времени. Не вызывает возражений экспертный анализ инвективных номинаций лица, выраженных обценной (иначе – нецензурной) лексикой и фразеологией. Неверной же в заключениях казахстанских экспертов является трактовка наличия неприличной формы у высказываний, включающих негативно-оценочные номинации лица, выраженные литературной и разговорной лексикой и фразеологией. В преобладающем большинстве случаев весь экспертный анализ в этих заключениях сводится лишь к отнесению спорного слова к одному из восьми указанных выше разрядов литературной и разговорной лексики и последующему автоматическому, без исследования, выводу о его оскорбительности. В этих заключениях отсутствует описание какого-либо факта, по поводу которого выносится негативная оценка, игнорируются контекст и коммуникативная ситуация.

Как известно, судебная экспертиза является одним из доказательств по делу. Пункт 1 ст. 9 Закона РК «О судебно-экспертной деятельности» обязывает судебного эксперта принять все меры для всестороннего, полного и объективного исследования объектов, основанного на специальных научных знаниях. Согласно п. 3 ст. 8 этого закона, «судебный эксперт самостоятелен в выборе научно-технических средств, методов и методик исследования, допустимость кото-

рых определяется законом». В соответствии со ст. 10 данного Закона применение при производстве судебно-экспертных исследований научно-технических средств и методов допускается, если они:

- 1) прямо предусмотрены законом или не противоречат его нормам и принципам;
- 2) научно состоятельны;
- 3) обеспечивают эффективность производства по делу;
- 4) безопасны.

Поэтому эксперт при производстве экспертизы вправе использовать научные работы, пособия для экспертов, в том числе и методические рекомендации. Казалось бы, данные положения профильного закона дают эксперту практически неограниченные возможности по применению любых методов исследования, однако в силу п. 2 ст. 43 данного закона сведения о методиках судебно-экспертных исследований, отвечающих требованиям настоящего закона, вносятся в Государственный реестр методик судебно-экспертных исследований Республики Казахстан (далее – Реестр).

Практически, несмотря на декларируемый принцип независимости эксперта в выборе экспертной методики, ст. 43 данного закона существенно ограничивает его свободу в этом вопросе. Любое использование методики, не вошедшей в Реестр, может послужить поводом для объявления заключения эксперта недопустимым доказательством ввиду его несоответствия требованиям ст. 43 Закона РК «О судебно-экспертной деятельности». Во избежание подобной ситуации эксперты отказываются от решения поставленной задачи, мотивируя эту дилемму отсутствием в Реестре соответствующей методики. При этом данное формальное основание для отказа от неотложного решения поставленной экспертной задачи не склоняет казахстанских экспертов-филологов к принятию каких-либо действий по созданию чрезвычайно необходимой экспертной методики. На сегодняшний день в анализируемой проблемной ситуации фактор включения спорной Методики-2007 в указанный Реестр исключает использование в экспертных исследованиях других методик, имеющих иное, объективное и корректное научное обоснование их применения.

Заключение

Если в судебно-экспертных исследованиях казахстанских экспертов-лингвистов по делам об оскорблении будет присутствовать указание на использование только лишь названных выше Методик 2002, 2007 гг., то можно констатировать научную необоснованность и, как следствие, недостоверность выводов таких экспертиз. Психолого-филологическая экспертиза, использующая ошибочные исследовательские подходы, приводит к негативным последствиям, поскольку суды не получают ответы на вопросы, имеющие большое значение для рассмотрения дел. Вывод тут может быть только один – необходима скорейшая разработка соответствующей методики для решения экспертных задач по делам об оскорблении.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Матвеева О.Н. Юрислингвистическое экспертное исследование: перспективы и пути совершенствования // Теория и практика лингвистического анализа текстов СМИ в судебных экспертизах и информационных спорах: материалы межрегионального научно-практического семинара. – Москва, 7–8 декабря 2002.
- 2 Галяшина Е.И. Современное состояние и актуальные проблемы судебной лингвистической экспертизы в России и за рубежом // Российское право в Интернете. – 2008. – № 3.
- 3 Понятия чести, достоинства и деловой репутации: спорные тексты СМИ и проблемы их анализа и оценки юристами и лингвистами / под ред. А.К. Симонова и М.В. Горбаневского. – М.: Медея, 2004.
- 4 Галяшина Е.И. Судебная лингвистическая экспертиза: учебник. – М.: Проспект, 2021.
- 5 Матвеева О.Н. Оскорбление – унижение чести и достоинства, выраженное в неприличной форме. URL: <http://lingva-expert.ru/publication/oskorblenie-unizhenie-chesti-v-neprilichnoy-forme/>

6 Стернин И.А. Неприличная форма высказывания в лингвокриминалистическом анализе текста // Юрислингвистика-11: Право как дискурс, текст и слово: межвузовский сборник научных трудов. – Кемерово, 2011. – С. 387–398.

7 Подкатилина М.Л. Судебная лингвистическая экспертиза по делам об оскорблении // Экономические и юридические науки. – 2016. – № 3–2. – С. 389–394.

8 Изотова Т.М., Кузнецов В.О., Плотнокова А.М. Методика проведения судебной лингвистической экспертизы по делам об оскорблении. – М.: ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, 2016.

REFERENCES

1 Matveeva O.N. (2002) Jurislingvisticheskoe jekspertnoe issledovanie: perspektivy i puti sovershenstvovaniya // Teoriya i praktika lingvisticheskogo analiza tekstov SMI v sudebnyh jekspertizah i informacionnyh sporah: materialy mezhregional'nogo nauchno-prakticheskogo seminar. Moskva. (In Russian).

2 Galjashina E.I. (2008) Sovremennoe sostojanie i aktual'nye problemy sudebnoj lingvisticheskoy jekspertizy v Rossii i za rubezhom // Rossijskoe pravo v Internetе. No. 3. (In Russian).

3 Ponjatija chesti, dostoinstva i delovoj reputacii: spornye teksty SMI i problemy ih analiza i ocenki juristami i lingvistami / pod red. A.K. Simonova i M.V. Gorbanevskogo. M.: Medeja, 2004. (In Russian).

4 Galjashina E.I. (2021) Sudebnaja lingvisticheskaja jekspertiza: uchebnik. M.: Prospekt. (In Russian).

5 Matveeva O.N. Oskorblenie – unizhenie chesti i dostoinstva, vyrazhennoe v neprilichnoj forme. URL: <http://lingva-expert.ru/publication/oskorblenie-unizhenie-chesti-v-neprilichnoj-forme/>. (In Russian).

6 Sternin I.A. (2011) Neprilichnaja forma vyskazyvaniya v lingvokriminalisticheskom analize teksta // Jurislingvistika-11: Pravo kak diskurs, tekst i slovo: mezhvuzovskij sbornik nauchnyh trudov. Kemerovo. P. 387–398. (In Russian).

7 Podkatilina M.L. (2016) Sudebnaja lingvisticheskaja jekspertiza po delam ob oskorblenii // Jekonomicheskie i juridicheskie nauki. No. 3–2. P. 389–394. (In Russian).

8 Izotova T.M., Kuznecov V.O., Plotnikova A.M. (2016) Metodika provedenija sudebnoj lingvisticheskoy jekspertizy po delam ob oskorblenii. M.: FBU RFCSJe pri Minjuste Rossii. (In Russian).

ҚАРЫМСАҚОВА Р.Д.,*¹

ф.ғ.к, қауымдастырылған профессор.

*e-mail: rakhilya.11@mail.ru

ORCID ID: 0009-0000-9591-7529

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

ҚОРЛАУ– ҚАЗІРГІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ САРАПТАМА ТӘЖІРИБЕСІНІҢ БАС МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Мақала лингвистикалық сараптаманың қорлауды тілдік құқық бұзушылық ретінде сарапшылық бағалау сияқты өзекті мәселесін қарастыруға бағытталады. Бұл, ең алдымен, сарапшылық тәжірибеде сараптамалық мәселелерді шешудегі әдістемелік тәсілдердің біркелкі болмауына байланысты туындайды. Мақалада осы жағдайдың себептері аталып, 90-жылдардың соңы – 2000-жылдардың басындағы лингвистикалық сараптаманың концептуалды-терминологиялық аппаратының, тіл мамандары арасында қабылданған бірыңғай терминологиясының жоқтығы, лингвистер арасында сараптама жүргізудің біркелкі принциптерінің, әдістері мен әдіснамасының болмауы сияқты және т.б.мәселелері атап көрсетілді. Зерттеу сөйлеу әрекетінің әдепсіздігін әрекет ретінде бағалаудың проблемалық сипатын ашады, бұл ретте адамдардың қорлаудың кең (тұрмыстық) және тар (құқықтық) ұғымдарының арасындағы айырмашылықты бір-бірінен ажырата алмауы сияқты маңызды факторы ескерілмейді. Осыжағдайды елемей және де қате зерттеу тәсілдерін қолдану сараптама тәжірибесіне, сондай-ақ сот тәжірибесіне қарама-қайшы, сайып келгенде, негізсіз және әділетсіз үкім шығуына алып келеді. Аталған жағдайларды негізге ала отырып, қорлау ісі бойынша сараптамалық мәселелерді шешудің тиісті әдістемесін жедел әзірлеу қажеттігі айтылады.

Тірек сөздер: сот-лингвистикалық сараптама, қорлау, кемсіту, тілдік құқықбұзушылық, әдепсіз сөйлеу формасы.

KARYMSAKOVA R.D.,*¹

c.ph.s., associate professor.

*e-mail: rakhilya.11@mail.ru

ORCID ID: 0009-0000-9591-7529

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

INSULT AS A CHALLENGE OF MODERN LINGUISTIC EXPERT PRACTICE

Abstract

The manuscript examines such an urgent issue in linguistics expertise of evaluating insults as a speech violation, primarily due to the lack of uniform methodological approaches in expert practice. The article identifies reasons for this state of affairs, pointing out problems from the late 90s to the early 2000s, such as the absence of a conceptual and terminological framework in linguistics expertise, unified terminology accepted among linguists, and the lack of unified principles, methods, and techniques for conducting expertise. The study reveals the problematic nature of assessing the indecency of a speech act as an act, which does not take into account such an important factor as people's non-discrimination between the broad (ordinary) and narrow (legal) concepts of insult. Ignoring this phenomenon and using erroneous research approaches lead to contradictory expert and judicial practice and, as a result, to unjustified and unfair sentences. Based on this problem, it is said that it is necessary to develop an appropriate methodology as soon as possible to solve expert problems in cases of insult.

Key words: forensic linguistic expertise, an insult, humiliation, speech offense, indecent form of expression.

3 CRIMINAL LAW, CRIMINAL PROCESS ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ, ҚЫЛМЫСТЫҚ ҮРДІС УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

ӨОЖ 343
FTAXP 10.77.51
JEL K49

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-3-34-41>

АБДИХАЛИКОВ А.А.,*¹

PhD.

*e-mail: Abdikhalikov@mail.ru

ORCID ID: 0009-0001-8643-4060

¹Қазақстан Республикасы ИМ М. Есболатов
атындағы Алматы академиясы,
Алматы қ., Қазақстан

ҰЙЫМДАСҚАН ҚЫЛМЫСҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Аңдатпа

Ғылыми мақалада ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың қазіргі жағдайына, халықаралық тәжірибе мәселесіне тоқталып өтеді. Осы күндегі ұйымдасқан қылмыстық топтар сыбайлас жемқорлықтың және өзге де әдістердің көмегімен өздерінің құқыққа қайшы әрекеттерін жаға схемалары талқыланады. Ұйымдасқан қылмыстың ауқымы белгілі бір аймақпен, саламен, қызмет саласының бағытымен шектелмей, барған сайын жаңа байлықтар мен өткізу нарықтарын иемденіп, халықаралық кеңістікке шыққандығы айтылады. Ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың сапасы көптеген факторларға байланысты. Бұл экономиканың даму деңгейі, қабылданған заңдардың заңнамалық қамтамасыз етілуі мен сапасы, халықтың өмір сүру деңгейі, құқық қорғау жүйесінің жағдайы және оның қызметкерлерінің кәсібилігі және тағы басқалар. Қазіргі жағдайда мемлекеттік бақылау жүйесіндегі әлсіз буындарды анықтау және қылмыстардың криминологиялық сипаттамаларының ерекшеліктерін ескере отырып, олардың алдын алу шараларын әзірлеу, сондай-ақ осы негізде олардың тиімді жолын кесу бойынша халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Тірек сөздер: ұйымдасқан қылмыстық топ, қылмыс, мемлекет, заңнама, қарсы іс-қимыл, полиция, қауіпсіздік.

Кіріспе

Қазіргі жағдайда ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың маңыздылығын асыра бағалау қиын, өйткені бұл қылмыстың тек өзіне тән қасиеттері бар кідіріс, қоғамдық қауіптіліктің жоғарылауы, қылмыстық іс-әрекеттің жоғары ұйымдастырылуы, құқық қорғау жүйесінен қорғалуы және қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларынан іс жүзінде қол жетімсіздігі мемлекет пен қоғамға елеулі зиян келтіріп қана қоймай, оның негізіне нұқсан келтіреді.

2012 жылғы 6 қаңтарда қабылданған № 527-IV «Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы» [1] Қазақстан Республикасының Заңында көрсетілген басқа да ұлттық

қауіпсіздікке төнетін қатерлермен қатар, оның ұйымдасқан нысандарын қоса алғанда, Қазақстан Республикасындағы қылмыстың құрылымы мен динамикасында болып жатқан дәл теріс өзгерістер жатқызылғаны кездейсоқ емес. Көріп отырғаныңыздай, қазіргі ұйымдасқан қылмыс елдің ұлттық қауіпсіздігіне қауіп төндіреді. Біздің мемлекетіміздің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету басты стратегиялық міндет болып табылады, өйткені мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етпеу оның егемендігін жоғалтуға әкеп соғады.

Мемлекеттің икемді, сонымен бірге әділ қылмыстық саясатын жүргізу қажеттілігі туралы Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен бекітілген 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы» [2], онда құқық қолдану процесін іске асыру процесінде қылмысқа қарсы іс-қимылдың нысандары мен әдістері, оның ішінде оны қоса алғанда, қайта қаралуға тиіс екендігі атап өтілді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасы түзетілді. Қазіргі қылмыстық-құқықтық саясат жеке адамның, оның құқықтары мен бостандықтарының, сондай-ақ қоғам мен мемлекеттің қылмыстық қатерлерден қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған. Қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасының тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған тетіктерді әзірлеу маңызды болып табылады.

Қазіргі уақытта алыс және жақын шет мемлекеттерде ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың белгілі бір жүйелері қалыптасты. Бүкіл әлем осы жағымсыз құбылыспен күресуде, алайда, құқық қолдану қызметінің нәтижелері бойынша, жетекші ғалымдардың пікірінше, ұйымдасқан қылмыспен күресудің оңтайлы жолдары әлі табылған жоқ, оларды іздеу жалғасуда.

Материалдар мен әдістер

Ғылыми мақаланың әдіснамалық негізі жалпы құқық теориясын, ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл саласын реттейтін заңнама, қылмыстық құқық теориясын құқығын білудің диалектикалық әдісі болып табылады. Мақаланы жазу барысында логикалық, халықаралық тәжірибе, жүйелік-құрылымдық, нақты-социологиялық және басқа да зерттеу әдістері қолданылды.

Қазақстан бұл мәселеде де ерекшелік болып табылмайды, онда ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың өзіндік жүйесі де бар. Ұйымдасқан қылмыс азайып қана қоймай, құқық қорғау жүйесіне көрінбейтін жаңа формаларды өзгерту арқылы мемлекеттегі жаңа деңгейге шықты. Ұйымдасқан қылмыстың қоғам өмірінің барлық салаларына, әсіресе экономикалық салаға ену қабілетін ескере отырып, ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл жүйесі бүкіл мемлекеттік тетікті, дәлірек айтқанда Қазақстан Республикасының жүргізіп жатқан қылмыстық саясатын қамтуы тиіс екенін түсіну қиын емес. Бұл мәселенің жаңа ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы қылмыстық саясатты іске асыруды жақсартуға мүмкіндік береді, бұл қоғамдағы тұрақтылықты, экономиканы, құқықты, саясатты және азаматтық қоғамның басқа институттарын үдемелі дамыту үшін қажетті тиісті құқықтық тәртіп пен келісімді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Статистикалық деректерді талдай отырып, қылмыстық істердің материалдарын зерттей отырып, бұқаралық ақпарат құралдарының деректерін жинақтай отырып, біз өз елімізде ұйымдасқан қылмыстың жандануы туралы сенімді түрде айта аламыз. Қазақстандық қоғамның экономикалық, саяси және әлеуметтік дамуының қазіргі кезеңі үдемелі және жоспарлы мемлекеттік дамуға кедергі келтіретін бірқатар факторлармен бірге жүреді.

Қазақстанның егеменді дамуының соңғы үш онжылдығы үшін қоғамға орасан зор зиян келтіретін ауыр және аса ауыр қылмыстар жасаумен сипатталатын тұрақты ұйымдасқан қылмыстық топтардың жаппай жұмыс істеуі және қоғамдық өмірге хаос әкеліп, азаматтардың қылмыстық жазалардың бұлтартпастығына сенімсіздігін туғызуы тән.

Қазіргі заманғы ұйымдасқан қылмыстық топтар сыбайлас жемқорлықтың және өзге де әдістердің көмегімен өздерінің құқыққа қайшы әрекеттерін мемлекеттік бақылаудан қорғау жүйесін қамтамасыз ете отырып, жазадан алшақтайды және осылайша азаматтық қоғамның бүкіл құқық қорғау жүйесіне теріс көзқарасын туғызады. Ұйымдасқан қылмыстың ауқымы белгілі бір аймақпен, саламен, қызмет саласының бағытымен шектелмей, барған сайын жаңа байлықтар мен өткізу нарықтарын иемденіп, халықаралық кеңістікке шығады.

Бірақ ұйымдасқан қылмыстың зерттелмеуінің себебі пирамида түрінде әр түрлі бейнелер беріледі, оның жоғарғы бөлігі белгісіз немесе айсберг түрінде, оның төменгі бөлігі де көрінбейді. Ұйымдасқан қылмыс мемлекеттегі өз қызметінде мемлекеттік билік институттарына сүйенеді және өз жұмысын толығымен заңдастырады. Кейде оны қатерлі ісікпен салыстырады, бұл оның өлімге әкелетін ауру сияқты әлеуметтік ағзаның деграациясына әкелетінін және қоғам одан құтылудың тиімді шараларын таппағанын білдіреді. Өкінішке орай, қазіргі уақытта проблеманың ғылыми дамуының әлсіздігі, ұйымдасқан қылмысқа қарсы шараларды құқықтық қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі, кадрлардың кәсібилігінің жеткіліксіздігі, тиісті материалдық базаның болмауы және объективті және субъективті сипаттағы көптеген басқа да себептер бойынша құқық қорғау жүйесі және тұтастай алғанда мемлекет ұйымдасқан қылмысқа барабар қарсы тұра алмайды. Ұйымдасқан қылмыс мәселесін зерттеудің жаңа тәсілдерін іздеу қажет.

Нәтижелер мен талқылаулар

Ұйымдасқан қылмыстың теориялық мәселелерін зерттеуге Ю.М. Антонян, Т.К. Акимжанов, Е.О. Алауханов, О.В. Вербовая, А.Н. Волобуев, В.Г. Гриб, Е. А. Гришко, А.И. Гуров, А.И. Долгова, И.И. Карпец, В.В. Лунеев сияқты авторлар айтарлықтай үлес қосты, Г.С. Мәуленов, М.О. Нүкенов, Б.М. Нұрғалиев, В.С. Овчинский, А.Б. Тоқсанбаев, В.Д. Пахомов, Г.Ф. Хохряков және т.б.

Аталған ғалымдардың зерттеу нәтижелері ұйымдасқан қылмыс құбылысын түсінудің ғылыми негізін қалады. Қазіргі уақытта қылмыстық-құқықтық және криминологиялық ғылым ұйымдасқан қылмыстық әрекетке қатысты белгілі бір статистикалық және нақты материалды жинақтады, оны әлеуметтану мен криминология тұрғысынан ұйымдасқан қылмысты зерттеу кезінде ескеру қажет. Ұйымдасқан қылмыс феноменін зерттеу Қазақстанда белсенді жүргізілуде. Алайда, ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес мәселелеріне арналған көптеген жарияланымдарға қарамастан, бұл мәселе әлі толық зерттелмеген. Бұл жағдайлар ұйымдасқан қылмыстың проблемаларын жан-жақты зерттеуге, белгілі бір теориялық ұсыныстар беруге, тіпті елде болып жатқан процестерді болжауға және сәйкесінше қылмыстың осы түріне қарсы барабар және алдын-алу шараларын қабылдауға мүмкіндік бермейді.

Қазіргі жағдайда ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың сапасы көптеген факторларға байланысты екенін атап өткен жөн. Бұл экономиканың даму деңгейі, қабылданған заңдардың заңнамалық қамтамасыз етілуі мен сапасы, халықтың өмір сүру деңгейі, құқық қорғау жүйесінің жағдайы және оның қызметкерлерінің кәсібилігі және тағы басқалар.

Қазіргі жағдайда мемлекеттік бақылау жүйесіндегі әлсіз буындарды анықтау және қылмыстардың криминологиялық сипаттамаларының ерекшеліктерін ескере отырып, олардың алдын алу шараларын әзірлеу, сондай-ақ осы негізде олардың тиімді жолын кесу бойынша ұсыныстар әзірлеу, ұйымдасқан қылмыстық топтар жасаған қылмыстарды анықтаудың нақты әдістерін іздеу талап етіледі. 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген 2014 жылғы Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасында 31-баптың 3-бөлігінде, егер қылмысты ұйымдасқан топ, қылмыстық ұйым, қылмыстық қоғамдастық, трансұлттық ұйымдасқан топ, трансұлттық қылмыстық ұйым, трансұлттық қылмыстық қоғамдастық, террористік топ, экстремистік топ жасаса, қылмысты қылмыстық топ жасады деп таниды деп бекітілгені кездейсоқ емес [3].

Аталған проблемалардың болуы, ұйымдасқан қылмыс аспектілерінің ғылыми дамымауы, әсіресе қазіргі жағдайларға байланысты, осы тақырыптың өзектілігін көрсетеді.

Қазақстанда ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың ықтимал жолдары туралы неғұрлым толық түсінік алу үшін халықаралық тәжірибеге жүгінген жөн. Шетелде ұйымдасқан қылмысқа қарсы тұрудың ең танымал мысалдарын қарастырыңыз.

АҚШ-тағы ұйымдасқан қылмыстың ерекшелігі-заңсыз әрекеттер мен заңды операциялардың үйлесуі. АҚШ-та ел президентінің жанынан ұйымдасқан қылмысқа қарсы Комиссия құрылды, 26 ірі қалада осындай федералды бөлімшелер жұмыс істейді. Федералдық деңгейдегі ұйымдасқан қылмысты тергеуді Әділет министрлігінің прокурорлары жүргізеді. Әрбір сот округінде олар ірі штаттарда 160 адамға дейін және шағын штаттарда 10 адамға дейін көмекшілер

аппаратына ие. Кейбір прокуратураларда қылмыстың осы түрін тергеуге арналған арнайы бөлімдер құрылды. Федералды ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес бөлімінің прокурорлары осы санаттағы істерді қозғайды және оларды тергеу жүргізетін Әділет департаментінің Қылмыстық бөлімінің ұйымдасқан қылмысқа қарсы секторына және рәкетіне жібереді.

Сонымен қатар, кем дегенде 1 миллион халқы бар федералды округтерде ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес туралы заң арнайы тергеу органдарын – кем дегенде бір жарым жылда бір рет отырыстар өткізетін алқабилердің үлкен алқабилерін құруды қарастырады.

Полицияның ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес шаралары жүйесінде ақпарат жинаудың әртүрлі нысандарын қамтамасыз ететін профилактикалық барлау ерекше орын алады, оның негізінде заңсыз кәсіпкерліктің белгілі бір саласы немесе белгілі бір географиялық аймақ қылмыстық топтардың күшейтілген назарын аударатын факторлар талданады және бағаланады. Мұндай түрдегі барлау іс-шаралары қылмыс жасалғанға дейін өткізіледі және олардың алдын алуға бағытталған.

Біздің ойымызша, Италияның тәжірибесі – ұйымдасқан қылмыстың терең әлеуметтік, экономикалық және саяси тамыры бар елдердің бірі. Ол бұл елде қылмыс құрылымында ерекше орын алады және оны жалпы қылмыстық, экономикалық және саяси қылмыстан ажырататын белгілермен сипатталады. Ғалымдардың пікірінше, АҚШ-тағы сияқты, Италиядағы ұйымдасқан қылмыс өкілдері де пайда табумен айналысады, сондықтан олардың қызмет саласы материалдық және рухани тауарларды өндірумен, айырбастаумен және тұтынумен байланысты. Соңғыларына есірткі өндіру және өткізу, рәкет, контрабанда, жезөкшелік, сатып алу мақсатында адамдарды ұрлау, сондай-ақ заңды бизнес салаларына, ең алдымен несиелік-қаржы мекемелерінің қызметіне, құрылысқа, тамақ өнеркәсібіне, әлеуметтік қызметтер саласына ену жатады. Италиядағы ұйымдасқан қылмыстың қызметін талдау оның дәстүрлі экономикалық қызмет түрлерінен асып түскенін көрсетті. Италияда ұйымдасқан қылмыстың айрықша белгісі – қажет болған жағдайда қылмыстық бизнестің мүддесі үшін мемлекеттік және басқа да әлеуметтік-саяси құрылымдарды белсенді пайдалану. АҚШ-та ұйымдасқан қылмыстың мемлекетпен қарым-қатынасында зорлық-зомбылық тәжірибесі іс жүзінде жоқ. Италияда ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес жөніндегі парламенттік комиссияның қарамағында ұйымдасқан қылмыс өкілдеріне билік тарапынан қамқоршылық туралы ғана емес, сонымен бірге мемлекеттік органдар мен саяси партиялардың басшылығында тұрған адамдардың онымен тікелей араласуы туралы да мәліметтер бар.

1956 жылғы 27 желтоқсандағы №1423 Заңның және 1965 жылғы 31 мамырдағы № 575 Заңның негізінде ұйымдасқан қылмыстық әрекетке қатысы бар деп күдіктелген адамдарға ресми ескертуімізге ұқсас ескерту шарасы қолданылуы мүмкін, бірақ бұл салыстырмалы түрде аса ауыр құқықтық салдарға әкеп соғады. Ескертуге ұшыраған адамға белгілі бір жерде тұруға тыйым салынуы мүмкін немесе ол 5 мыңнан аспайтын халқы бар жерге мәжбүрлеп көшірілуі мүмкін. Екі жағдайда да полицияның арнайы қадағалауы белгіленеді. Бұл шараны сот полицияның өтініші бойынша бір жылдан бес жылға дейінгі мерзімге тағайындайды. Бұдан басқа, № 575 заң мұндай адамдарға қатысты құқық қорғау органдарының бастамасы бойынша табыс алу көздерін белгілеу мақсатында олардың мүлктік және қаржылық жағдайына тергеу жүргізілетінін көздейді. Тергеу барысында бұл адамдардың экономикалық қызмет саласында қандай өкілеттіктері бар екендігі де анықталады. Мұндай тергеу күдікті адамға ғана емес, оның жақын туыстарына, соңғы бес жыл ішінде күдіктімен бірге тұратын адамдарға, күдікті бірлескен экономикалық қызметпен айналысқан барлық жеке және заңды тұлғаларға да әсер етеді. Егер тергеп-тексеру нәтижесінде адамның нақты қаржылық және мүлктік жағдайы заңды табыс көздеріне сәйкес келмейтіні анықталса, онда сот осы адамның құқыққа қайшы қызметі нәтижесінде алынған барлық ақшалай қаражатты, құндылықтарды және басқа да мүлкті тәркілеу туралы шешім шығаруы мүмкін [4].

1982 жылғы 13 қыркүйектегі № 646 заң ұйымдасқан қылмыспен күресуге бағытталған жедел қызметті жетілдіру шараларын қарастырды. Заңда республика прокурорының санкциясымен полиция қызметкерлерінің бұрын айтылған ескерту шаралары қолданылған адамдарға қатысты телефон және телеграф хабарламаларын ұстап қалуды жүзеге асыруға құқығы бар екендігі белгіленген. Полицияның бұл ұстап алуды жүзеге асыру рәсімі Италияның ҚІЖК нормаларымен реттеледі, алайда бұл ақпараттың дәлелді мәні жоқ және оны тек жедел мақсаттар-

да пайдалануға болады. Содан кейін барлық ұстау материалдары прокуратура органдарында жойылады.

Республика префектісі телефон және телеграф хабарламаларын ұстап қалуды қоса алғанда, Италияның құқық қорғау органдарының арсеналына кіретін кез келген жедел шараларды жүзеге асыруға құқылы. Сонымен қатар, ол ұйымдасқан қылмысқа қатысты барлық ақпаратты Италияның барлау қызметтерінен алады және ДҚТАҚ (демократиялық қауіпсіздік туралы ақпарат қызметі – саяси барлау және қарсы барлау) басшылығымен келісе отырып ұйымдасқан қылмысқа қарсы күресте осы қызметтің күштерін, құралдарын және құрылымдарын пайдалануға құқылы [4].

Ұйымдасқан қылмыспен күресудің шетелдік тәжірибесін қорытындылай келе, соңғы жылдардағы жетекші ресейлік ғалым В.Г. Грибтың ұйымдасқан қылмысқа қарсы тұру мәселелерін зерттеу саласындағы пікірімен келіспеу қиын, ол шетелдік тәжірибені жалпылау негізінде келесі тұжырымдарға келеді [5, 6 б.].

Біріншіден, ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес жөніндегі шетелдік арнайы органдар арнайы заңнама шеңберінде құрылады. Құқықтық нормалар негізінде ұйымдасқан қылмыс ұғымы енгізіледі, негізгі құқықтық тәсілдер тұжырымдалады, осы органдардың өкілеттіктері мен жұмыс істеу тетіктері белгіленеді.

Екіншіден, ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес жөніндегі шетелдік бөлімшелердің қызметін ұйымдастыруда орталыққа бағынудың қатаң вертикалы орнатылған және тіпті «қос бағынудың» қандай да бір түрінің мүмкіндігі туралы кеңестер жоқ. Бұл бөлімшелер федералды бюджеттен қаржыландырылғандықтан ғана емес, сонымен қатар басқа полиция бөлімшелеріне қарағанда жедел жұмыс үшін ведомстволық артықшылықтар жүйесі болғандықтан толығымен автономды.

Үшіншіден, ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес жөніндегі арнайы бөлімшелер қызметінің нәтижелілігі ерекше бағаланады. Жоғарыда айтылғандай, федералды тергеу бюросы (ФБР) мен штат полициясының қызметі бағаланатын ресми есеп беру жүйесі жоқ. АҚШ-та ФБР жыл сайын қылмыстық статистиканы жариялайды; критерийлердің бірі (саяси басшылық деңгейінде) қылмыстық жауапкершілікке тартылған қылмыстық ұйымдар басшыларының саны бойынша ФБР қызметін бағалау болып табылады [4].

Төртіншіден, ұйымдасқан қылмысқа қарсы күресте ұйымдасқан қылмыстың алдын алу үшін мыналарға қатысты нұсқаулықтар (БҰҰ стандарттары мен нормалары) жоғары дәрежеде іске асырылды: бұқаралық ақпарат құралдарын ынтымақтастыққа тарту; қылмыс жасау фактісі айқын болатын егжей-тегжейлі құқықтық бағдарламаларды әзірлеу және енгізу (мысалы, қолма-қол ақшамен 10 мың АҚШ долларынан астам салым); қылмыстық қызметтен алынған кірістерді тәркілеу практикасы; ақша айналымының арналарын анықтауға назар аудару; ұйымдасқан қылмыс мәселелерімен нақты айналысатын мамандандырылған ведомствоаралық мекемелер құру; шынайы айғақтар берудің құқықтық кепілдіктері; арнайы келісім негізінде бірлескен полиция операцияларын жүргізу үшін ұзақ мерзімді бөлімшелер құру; ұйымдасқан және кәсіптік қылмысқа қатысты барлау-ақпараттық жұмыстың басымдығы және т.б.).

Қазақстанда ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың ұйымдастырушылық негіздерін жетілдіру жолдарын іздеуде Ресейдің тәжірибесі зор маңызға ие. Ресейде Ресей Федерациясы Үкіметінің «Қылмыстық милиция бөлімшелері туралы» 2000 жылғы 7 желтоқсандағы № 925 қаулысымен Ресей ПМ жанындағы федералды милиция комитеті құрылды. Оның құрылымына ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес жөніндегі бас басқарма және шешілетін міндеттердің ерекшелігіне байланысты министрліктердің, ПББ, ПБ құрамына кірмейтін жергілікті жерлердегі ұқсас бөлімшелер кірді. Бұған жедел-ізвестіру, жедел-техникалық іс-шараларды жүзеге асыратын, сондай-ақ жоғары технологиялар саласындағы қылмыстарға қарсы күрес жүргізетін бөлімшелер кіреді. Нәтижесінде федералды қылмыстық милиция комитеттері үш деңгейде құрылды: Ресейдің ішкі істер министрлігінде, онда тек басқару аппараты жұмыс істейді, жеті федералды округ – АҰҚҚБ және федерация субъектілері негізінде – ҰҚҚБ. Қылмыстық ізвестіру құрылымдары, экономикалық қылмыстарға, есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрес жөніндегі бөлімшелер өңірлік органдардың тиісті басшыларының қарамағында қалады [6].

Алайда, ресейлік ғалым В.Г. Грибтың пікірінше, Ресейде ұйымдасқан қылмысқа қарсы тұрудың қалыптасқан жүйесі одан әрі реформалауды қажет етеді. Осылайша, В.Г. Гриб Ресейде осы уақытқа дейін көптеген әрекеттерге қарамастан, ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес субъектілерінің базасында мемлекеттің ұйымдастырушылық және үйлестіруші рөлін күшейте отырып, тұтастай алғанда ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрестің тұрақты және икемді мемлекеттік жүйесін құру мүмкін болмады деп жазады [5, 5 б.].

Ресейдің ІІМ жүйесінде құрылған Федералды қылмыстық милиция комитеттері ішкі істер органдарының ұйымдасқан қылмыстарымен күресті үйлестіру өкілеттігіне ие бола отырып, ведомствоаралық өзара іс-қимылдың үйлестірушісі бола алмайды. Федерация субъектілерінде кез-келген ведомство шеңберінен тыс жерлерде өз бөлімшелерімен федералды құрылымды құру жолы қалады, оның негізгі функцияларының бірі ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрестің барлық субъектілерін үйлестіру мен өзара әрекеттесуді қамтамасыз ету болар еді.

Көріп отырғаныңыздай, ресейлік ғалымдар ұйымдасқан қылмысқа қарсы жүйені жетілдіру мәселесін зерттеуде үлкен нәтижелерге қол жеткізді. Әсіресе, бұл мәселеде В.Г. Гриб енгізген ұсыныстар назар аударуға және қазақстандық шындыққа бейімделуге лайық. Оның пікірінше, ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрестің мемлекеттік жүйесінің құрылымы құрамдас бөліктердің барлық қажетті кешенін – жедел аппараттарды, күштік органдарды, мамандандырылған тергеу органдарын, прокуратураларды, соттарды, тергеу изоляторларын және пенитенциарлық мекемелерді қамтуы мүмкін.

Бұдан әрі В.Г. Гриб құқық қорғау органдарын қайта құру және ұйымдасқан қылмысқа қарсы күресті күшейту басшылықты қатаң орталықтандыру және жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен өзара әрекеттесетін, бірақ ақпараттық, жедел және материалдық қамтамасыз ету мәселелерін шешуде олардан толығымен тәуелсіз жаңа тәуелсіз федералды ұйымдық құрылымды құру негізінде жүзеге асырылуы мүмкін екенін атап өтті. Ресейде ұйымдасқан қылмыс пен сыбайлас жемқорлыққа қарсы федералды қызметті жергілікті жерлерде (АҚШ ФБР типі бойынша) шешілетін міндеттердің төтенше жағдайына байланысты Президентке тікелей бағынумен құруды ұсына отырып, В.Г. Гриб осы бөлімнің сипаттамасын береді. Қызметтің негізгі міндеттері азаматтарды (мүліктік және жеке мүдделерді), экономикалық, қоғамдық және саяси құрылымдарды ұйымдасқан қылмыс пен сыбайлас жемқорлыққа қол сұғушылықтан қорғау, сондай-ақ мемлекеттік (федералды) деңгейде осы құбылыспен күресу стратегиясын әзірлеу және осы күресті үйлестіру бойынша басшылықты жүзеге асыру болуы керек [5, 8 б.].

Стратегияны сәтті жүзеге асыруға келесі тактикалық міндеттерді шешу арқылы қол жеткізуге болады:

- ♦ ұйымдасқан қылмысқа қарсы күресті ұйымдастыру және тікелей жүзеге асыру;
- ♦ ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес бойынша құқық қорғау органдары жүйесінің қызметін үйлестіру;
- ♦ қылмыстық қоғамдастықтар (ұйымдар) қызметінің экономикалық негіздеріне нұқсан келтіру;
- ♦ мемлекеттік органдарда сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті ұйымдастыру және жүзеге асыру;
- ♦ өз қауіпсіздігін қамтамасыз етуді ұйымдастыру;
- ♦ ақпаратты орталықтандырылған жинауды, сақтауды және талдауды және оны мақсатты пайдалану туралы шешім қабылдауды қамтамасыз ету;
- ♦ оларда сенімді жедел позициялар құру мақсатында криминогендік объектілерді анықтау;
- ♦ құқық қорғау органдарымен және басқа да мүдделі министрліктермен және ведомстволармен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету;
- ♦ ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрестің жай-күйіне барабар қоғамдық пікірді қалыптастыру мақсатында бұқаралық ақпарат құралдарымен байланысты жүзеге асыру.

Тұжырымдалған міндеттерді ойдағыдай шешу үшін келесі ұйымдық құрылымға ие болған жөн: Жедел-іздіктер басқармасы, Тергеу басқармасы, Ақпараттық-талдау басқармасы, Өзіндік қауіпсіздік басқармасы, Арнайы техника бөлімі және қосалқы бөлімшелер. Қызметтің аймақтық бөлімшелерінің ішкі құрылымы негізінен орталықтың құрылымымен бірдей болуы керек және тек оған тікелей бағынуы керек.

Қызмет бөлімшелері тұрақты негізде ішкі істер министрлігімен, ҰҚК, прокуратура, Әділет министрлігі, Жоғарғы сот, Қорғаныс министрлігінің арнайы бөлімдері, шекара әскерлері, кеден, қаржы-банк мекемелері және басқа да мемлекеттік басқару органдарымен, бүкіл Қазақстандағы қоғамдық және ғылыми ұйымдармен икемді өзара іс-қимыл жасауы керек. Қызмет құрамында ұйымдасқан қылмысты бақылау саласындағы мемлекеттік саясаттың тиімділігін арттыру проблемаларын әзірлеуді ғылыми қамтамасыз ету зерттеу орталығын құрған жөн.

Қорытынды

Сонымен, ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылдың ықтимал жолдары туралы толық түсінік ала отырып, біз Қазақстанда ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрестің ұйымдастырушылық шараларын анықтауға тырыстық. Ұйымдасқан қылмыс әкімшілік немесе мемлекеттік шекараны мойындамайды. Қылмыстық қауымдастықтардың әрекеттері кез-келген аймақтарда көрінуі мүмкін, егер қылмыстық пайда алу үшін тиісті жағдайлар болса.

Сондықтан ҰҚКБ құру кезінде қатаң орталықтандырылған басқару жүйесі таңдалды. Айта кету керек, бұл қағиданы АҚШ, Италия, Франция, Жапония, Бразилия және басқа елдердің құқық қорғау органдары ұстанады. Бүгін біз үш негізгі бағытқа назар аудардық. Бұл мемлекетке және нарықтық қатынастарды дамытуға айтарлықтай зиян келтірілуі мүмкін экономика саласы. Бұған банк жүйесі, мемлекеттік және басқа субъектілердің сыртқы экономикалық қызметі де кіреді.

Екінші бағыт – мемлекеттік және өзге де құрылымдарда паракорлар мен сыбайлас жемқорларды анықтау.

Үшіншісі – қылмыстық ортаның қылмыстық қауымдастықтары мен есірткі бизнесінің кәсіпкерлерін, соның ішінде қарақшылықпен, тонаумен, бопсалаумен, ұрлықпен айналысатын қылмыстық топтарды әшкерелеу.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 2012 жылғы 6 қаңтарда қабылданған № 527-IV «Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы» // Құқық қорғау органдары: заңнамалық актілер жинағы. – Алматы, 2019. – 50–70 б.
- 2 Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен бекітілген 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы».
- 3 Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практическое пособие. – Алматы: «Издательство «Норма-К», 2017. – С. 35.
- 4 Борьба с организованной преступностью и коррупцией / Материалы междунар. конференции. – Алматы, 1996.
- 5 Гриб В.Г. Совершенствование и развитие системы специальных подразделений органов внутренних дел по борьбе с организованной преступностью // Проблемы борьбы с организованной преступностью, коррупцией и терроризмом: сборник научных трудов. – М., 2001. – С. 3–20.
- 6 Порубов Н.И. Проблемы борьбы с организованной преступностью. – М., 1990. – С. 130.

REFERENCES

- 1 2012 жылғы 6 қаңтарда қабылданған No. 527-IV «Qazaqstan Respublikasynyñ Ұлттық қауіпсіздігі туралы» // Qūqyq qorǵau organdary: zañnamalyq aktiler jinaǵy. – Almaty, 2019. 50–70 b. (In Kazakh).
- 2 Qazaqstan Respublikasy Prezidentiniñ Jarlyǵymen bekıtilgen 2021 жылғы 15 qazandaǵy No. 674 «Qazaqstan Respublikasynyñ 2030 жылға deingı qūqyqtyq saiasat tūjyrymdamasy». (In Kazakh).
- 3 Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan: Prakticheskoe posobie. – Almaty: «Izdatel'stvo «Norma-K», 2017. P. 35. (In Russian).
- 4 Bor'ba s organizovannoj prestupnost'ju i korrupciej / Materialy mezhdunar. konferencii. Almaty, 1996. (In Russian).
- 5 Grib V.G. (2001) Sovershenstvovanie i razvitie sistemy special'nyh podrazdelenij organov vnutrennih del po bor'be s organizovannoj prestupnost'ju // Problemy bor'by s organizovannoj prestupnost'ju, korrupciej i terrorizmom: sbornik nauchnyh trudov. M. P. 3–20. (In Russian).
- 6 Porubov N.I. (1990) Problemy bor'by s organizovannoj prestupnost'ju. M. P. 130. (In Russian).

АБДИХАЛИКОВ А.А.,*¹

PhD.

*e-mail: Abdikhalikov@mail.ru

ORCID ID: 0009-0001-8643-4060

¹Алматинская академия МВД

Республики Казахстан им. М. Есбұлатова,

г. Алматы, Казахстан

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Аннотация

В научной статье рассматривается современное состояние противодействия организованной преступности, проблема международного опыта. На сегодняшний день организованные преступные группы обсуждают свои противоправные действия с помощью коррупции и иных методов. Отмечается, что масштабы организованной преступности не ограничиваются конкретным регионом, отраслью, сферой деятельности, а выходят на международное пространство, приобретая все новые богатства и рынки сбыта. Качество противодействия организованной преступности зависит от многих факторов. Это уровень развития экономики, законодательное обеспечение и качество принимаемых законов, уровень жизни населения, состояние правоохранительной системы и профессионализм ее работников и многое другое. Выявление слабых звеньев в системе государственного контроля в современных условиях и разработка мер по их предупреждению с учетом особенностей криминологических характеристик преступлений, а также выработка на этой основе рекомендаций, основанных на международном опыте по их эффективному пресечению.

Ключевые слова: организованная преступная группа, преступность, государство, законодательство, противодействие, полиция, безопасность.

ABDIKHALIKOV A.A.,*¹

PhD.

*e-mail: Abdikhalikov@mail.ru

ORCID ID: 0009-0001-8643-4060

¹Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov,

Almaty, Kazakhstan

THE CURRENT STATE AND INTERNATIONAL EXPERIENCE IN COMBATING ORGANIZED CRIME

Abstract

The scientific article examines the current state of combating organized crime, the problem of international experience. Today, organized criminal groups discuss their illegal actions through corruption and other methods. It is noted that the scale of organized crime is not limited to a specific region, industry, or field of activity, but is expanding into the international space, acquiring new wealth and markets. The quality of countering organized crime depends on many factors. These are the level of economic development, legislative support and the quality of laws adopted, the standard of living of the population, the state of the law enforcement system and the professionalism of its employees, and much more. Identification of weak links in the system of state control in modern conditions and the development of measures to prevent them, taking into account the peculiarities of criminological characteristics of crimes, as well as the development of recommendations based on international experience on their effective suppression.

Key words: organized criminal group, crime, state, legislation, counteraction, police, security.

МРНТИ 10.31.35
УДК 347.91/.95
JEL K41

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-3-42-51>

АЛАЕВА Г.Т.,*¹

к.ю.н., профессор.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-1672-2238

РЕХСОН С.Н.,¹

к.ю.н., ассоциированный профессор.

e-mail: s.rekhson@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0009-4710-0387

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ПСИХОЛОГИЯ СУДЕБНОГО ЭКСПЕРТА И СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация

Основная роль судебной экспертизы в процессе доказывания - проведение научного исследования объектов с целью решения задач, значимых для целей судопроизводства и оформленного в заключении эксперта, признанного законодателем в качестве судебного доказательства. Специфика судебно-экспертной деятельности отличает судебно-экспертное производство от иных юридических производств, поскольку связано с установлением доказательственных фактов с применением специальных знаний. Указанное представляет ключевым элементом, отличающим судебно-экспертную деятельность. Специфичны и приемы, средства, методики экспертной деятельности, связанные с поступлением, обработкой и оценкой доказательственной информации, на качество и достоверность которой оказывают значительное влияние психические качества эксперта. Поэтому подбор и расстановка кадров в судебно-экспертном учреждении является весьма сложной и актуальной задачей и требует составления профилограмм для установления пригодности конкретного лица к профессиональной экспертной деятельности. Психические процессы эксперта реализуются в процессе выполнения им познавательной экспертной деятельности, поэтому исходным и актуальным для создания моделей психических качеств судебного эксперта является психологические основы судебно-экспертной деятельности, отраженной в методиках исследования. Для создания моделей психических качеств эксперта актуально рассмотрение компетенции судебного эксперта и установление взаимосвязи экспертной компетенции и выполняемых экспертных функций (познавательной, организационно-коммуникативной).

Ключевые слова: эксперт, психика эксперта, внутреннее убеждение, психология, экспертная деятельность.

Введение

В современном судопроизводстве невозможно представить процесс доказывания без использования судебно-экспертных знаний в качестве судебных доказательств. Совершенствование технологии применения знаний эксперта включает институциональные основы их правового администрирования и сам процесс познания юридических фактов, входящих в предмет доказывания.

В полной мере разработаны и разрабатываются инструментальные механизмы деятельности судебного эксперта, однако процесс осмысления особенностей психологических механизмов экспертного познания в рамках правоприменения до сих пор не завершен и не представлен в виде комплексной психолого-криминалистической теории и освещался в рамках общей теории судебной экспертизы. В настоящее время отмечается простой перенос общих положений психологии на экспертную деятельность без учета ее специфики, задач и выполняемых функций [1].

Проблемными аспектами на сегодня являются:

- ♦ отсутствие единого подхода к содержанию понятия психологических основ деятельности судебного эксперта при производстве экспертизы;
- ♦ остаются не до конца выясненными особенности экспертного познания как специфической мыслительной деятельности;
- ♦ не уточнены механизмы реализации познавательной и организационно-коммуникативной функций как психических процессов деятельности эксперта в судебном процессе;
- ♦ в достаточной мере не осуществлены профессиографические исследования с целью создания моделей психических качеств личности эксперта.

Профессиональная деятельность эксперта представляет собой совокупность физических исследовательских действий и психических процессов, поэтому для выявления психологических качеств эксперта необходимо проанализировать психологические основы экспертной деятельности. Целесообразен комплексный подход к анализу психологических закономерностей в познавательной и организационно-коммуникативной деятельности эксперта для дальнейшего совершенствования организационно-правовых и методических основ производства судебно-экспертных исследований, подбора и обучения экспертных кадров.

В настоящей статье рассмотрены психологические основы экспертного исследования (познания) и на их основе предложены модели психических качеств эксперта для улучшения процесса подбора экспертных кадров в судебно-экспертные учреждения.

Материалы и методы

В ходе изучения данной темы были изучены нормативно-правовые акты, регулирующие экспертную деятельность, применение специальных знаний в уголовном судопроизводстве, специальная литература по рассматриваемому вопросу.

В ходе исследования использовались общие и частные методы научного познания: формально-логический, системный, структурно-функциональный, сравнительно-правовой.

Деятельность судебного эксперта при производстве экспертизы – основной, целенаправленный и программный процесс преобразования и фиксации информации, содержащейся в объекте исследования, в актуальные для судопроизводства сведения и передача их путем письменно-речевой коммуникации.

Основной деятельностью эксперта является производство экспертиз, которым присущи мотивационная и целеустановочная функции (субъективно-деятельная). Психологический подход позволяет выделить две важнейшие функции в деятельности эксперта: познавательную и организационно-коммуникативную, которые объединены общей целью, обуславливающей целостность экспертной деятельности.

I. Познавательная функция судебно-экспертной деятельности

С учетом психологических конструкций (моделей) познавательная деятельность эксперта представлена структурными элементами (этапами) решения логических мыслительных задач:

1) предварительное оценочное восприятие:

♦ осознание поставленных вопросов от исходного источника – субъекта судебного процесса;

♦ осознание задач, где исходный источник – существующие методики и их возможности, а также возможности современных достижений науки и техники для реализации эвристических приемов решения сложных задач;

♦ осознание достаточности, достоверности, допустимости исходной информации от субъектов судебного процесса для решения вопросов и задач с целью осуществления экспертной деятельности;

♦ сопоставление целей и возможностей с принятием решения об осуществлении в конкретном случае экспертной деятельности;

2) анализ условий решения поставленных задач:

♦ составление поэтапного плана решения экспертных задач, требующего предварительной постановки экспертной версии (версий) и моделирования познавательных вариантов для их проверки;

3) мыслительный процесс:

- ♦ исследование, связанное с аналитическими функциями познания общих и частных признаков и свойств объектов экспертизы, источников их происхождения, причинно-следственных связей объектов и явлений;

4) принятие решения:

- ♦ мысленный анализ соотношения совокупности, выявленной в процессе исследования информации, с типовыми алгоритмами выводов, сформированными в валидованных методиках экспертного исследования. А также мыслительная деятельность по установлению причинно-следственных связей между выявленными различиями (расхождениями) с типовыми алгоритмами оценки и их значимостью для формирования экспертных выводов по конкретному исследованию (категорических положительных, категорических отрицательных, вероятных, альтернативных и т.д.). Таким образом, данный этап представляет собой экспертную оценку с последующим формированием убеждения в правильности результатов исследования.

Изложенная модель познавательной деятельности отражает формальную сторону механизма и хода мыслительного процесса судебного эксперта и соответствует уровню подготовительной (ориентирующей) деятельности и уровню экспертного исследования.

Профессиональная познавательная деятельность судебного эксперта относится к научной деятельности с позиций творческого процесса, так как связана с проблемностью и установлением новых фактических обстоятельств (доказательств), не известных ранее суду, следствию, объективных на уровне познания события происшествия. В рамках творческого экспертного процесса принято выделять два аспекта: познавательный и организационно-коммуникативный.

Познания и знания – два взаимосвязанных процесса мыслительной деятельности. Познание представляет собой процесс мыслительной деятельности эксперта в рамках проблемной ситуации для приобретения знания и проверки его истинности и, по существу, механизм перехода от незнания к знанию. В психологическом аспекте этот переход состоит из следующих уровней:

- ♦ процесса накопления знаний,
- ♦ процесса логического синтеза полученной информации для суждения о доказательственных фактах;
- ♦ формирование внутреннего убеждения эксперта в правильности своей оценки.

Формирование внутреннего убеждения эксперта представляется весьма значимым и связанным с психологическими основами экспертной деятельности. Основные особенности процесса формирования внутреннего убеждения в психологическом аспекте оцениваются как степень сформированного у судебного эксперта комплекса профессионально важных качеств, позволяющих осуществлять психическую деятельность, направленную на преодоление информационной неопределенности (проблемности) и создание на основе мыслительной оценки чувства уверенности в правильности решения задач и вопросов [1].

В психологическом аспекте убеждение эксперта является отражением его психического состояния и сформировавшейся у него уверенности в том, что его выводы достоверны. Поэтому психологический аспект тесно связан с интуицией, эвристическим мышлением эксперта, его волевыми, эмоциональными, интеллектуальными качествами, присущими ему особенностями высшей нервной деятельности.

Внутреннее убеждение эксперта является связующим звеном между знанием и познанием. Экспертная деятельность завершается констатацией решенных вопросов (экспертных задач), содержащих выводное знание, полученное путем логических умозаключений, как процесса познавательной деятельности, носящей субъективно-объективный характер. Содержание данной деятельности не регламентируется нормативно-правовыми актами и представляют собой психологические основы экспертного познания и знания.

II. Организационно-коммуникативная функция судебно-экспертной деятельности

Организационно-коммуникативная функция экспертной деятельности определяется влиянием судебного эксперта (его заключения) на участников и процесс доказывания в целом. Технология (средства, методы, приемы) и механизм влияния, оказываемый текстом экспертного заключения (коммуникатором) на участников судебного процесса (адресата), недостаточно изучены в психологическом аспекте.

Согласно современным представлениям, заключение эксперта (коммуникатора) воздействует на оценку сведений и на формирование внутреннего убеждения участников судебного производства (адресата). Однако такое воздействие взаимное и имеет обратную связь, адресатом может стать экспертное заключение, а коммуникатором – участник судебного процесса, например, специалист по запросу адвоката. Заключение эксперта становится судебным доказательством в результате исследования; исходит от лица, имеющего специальные (неюридические) знания, соответствует требованиям процедурного законодательства.

В заключении эксперта четко выделены его основные функции:

- ♦ закрепляющая (фиксация хода экспертной деятельности);
- ♦ оценочная (логическая оценка результатов познавательной деятельности);
- ♦ коммуникативная (информирование о результатах познавательной деятельности);
- ♦ интеракционная (убеждение адресатов в объективности выводов).

Заключение эксперта, как судебное доказательство, содержит информацию особого содержания и правового назначения, а следовательно, имеет специфический статус. Оно становится доказательством тогда, когда:

- ♦ способствует выяснению обстоятельств, составляющих предмет доказывания;
- ♦ получено в порядке, установленном законом;
- ♦ оценено по установленным правовым критериям,
- ♦ мотивировано, понятно и убедительно.

Заключение эксперта представляет собой текстовую форму коммуникативных связей, и объемом общения в ней является весь текст, что свидетельствует о более сложном виде профессионального общения. Текст заключения подчинен цели убеждения адресата.

Во вводной части заключения эксперта представлено информационное начало общения коммуникатора (эксперта) с адресатами (участниками процесса):

- ♦ о времени, месте и основаниях производства экспертизы;
- ♦ об эксперте и инициаторе экспертизы.

В установочной части коммуникационная функция заключается в сообщении об основных условиях экспертной ситуации, в которой находился эксперт к началу производства экспертизы, и указывается при изложении вопросов, поставленных перед экспертом, указанием на объекты исследования и материалы дела. В описательной части коммуникативная функция выражается в содержании и результатах (оценке) экспертных исследований.

Воздействие, восприятие и осознание письменного-речевого сообщения во многом определяется стремлением адресата к логической обработке поступающей информации от коммуникатора (эксперта). Процесс восприятия переживается адресатом подсознательно как «спонтанное» понимание. В итоговой части заключения эксперт констатирует интеграционный элемент текста, включающий оценку результатов исследования, обоснование и формулировку выводов по поставленным вопросам. Ведущая функция выводов – коммуникативная, так как выводы, которые были уже сформулированы в синтезирующей части заключения, не содержат новой информации.

Инициатор (адресат) назначения экспертизы является лицом, всегда заинтересованным в получении информации, поскольку сведения, содержащиеся в заключении, являются необходимым компонентом его деятельности (судьи, прокурора, следователя, адвоката). Поэтому к тексту заключения эксперта предъявляются следующие требования:

- ♦ строгое соблюдение законов формальной логики;
- ♦ наличие утверждений (тезиса) и их аргументации;
- ♦ наличие объяснений причинно-следственных связей.

При подготовке заключения эксперт ориентируется на такие свойства текста, как контактность и дистантность. Стремление коммуникативных субъектов к кооперации в решении экспертных задач представляет собой контактность. Дистантность проявляет себя в полноте, последовательности, корректности описания хода исследования и полученных результатов.

Специфическую форму приобретает организационно-коммуникативная функция при выполнении коллективных экспертных исследований (совместной экспертной деятельности) в рамках комиссионной и комплексной экспертизы [2]. При этом адресатом остается орган, на-

значивший экспертизу, но коммуникативные связи дополнительно возникают в группе экспертов (коммуникаторов), выполняющих экспертные исследования.

Основными признаками коллегиальной экспертной деятельности являются:

- ♦ единое административное руководство организацией и обеспечением экспертного производства;
- ♦ общий адресат коммуникации;
- ♦ общая целенаправленность экспертных действий (методик) и ожидаемого результата, соответствующего реализации потребностей коммуникаторов и адресата;
- ♦ наличие одинаковых условий (пространства, времени), создающих возможность личностного контакта и обмена информацией;
- ♦ дифференциации стадий (этапов) экспертной познавательной деятельности.

Индивидуальные операции каждого эксперта при производстве комиссионной экспертизы проводятся параллельно, независимо от операционных действий друг друга.

Особенностью комплексной экспертизы является ее реализация в установленной последовательности, и коммуникативная функция комиссии экспертов характеризуется множественными индивидуальными и общими целями (внутрисистемными) связями. Две стороны указанной коммуникации, когда итог индивидуальной познавательной деятельности служит условием начала другой, требуют от эксперта пограничной компетентной информированности, значительно расширяют рамки его компетенции и служат взаимообогащению экспертной коммуникации как профессиональной группы с общими целями своей познавательной деятельности [3].

Вышеизложенное и цель настоящей работы определяют необходимость рассмотреть компетенцию судебного эксперта как профессионального участника судебного процесса, обладающего специальными знаниями.

Компетенция эксперта (от лат. *competere* – «соответствовать, быть годным») Е.Р. Россинской рассматривается в двух аспектах. Во-первых, как круг полномочий, прав и обязанностей эксперта, которые определены процессуальными кодексами и ведомственными нормативными актами. Во-вторых, как комплекс знаний в области теории, методики и практики судебной экспертизы определенного рода, вида [4].

В теории судебной экспертизы принято по степени общности и содержанию компетенцию дифференцировать на три уровня:

- ♦ процессуальная компетенция эксперта, которая характеризует права и обязанности судебного эксперта, обладание им специальными знаниями. Процессуальной компетенцией обладают все судебные эксперты, привлекаемые для проведения экспертиз в любых отраслях судопроизводства [5].
- ♦ научная компетенция эксперта соответствует объему специальных знаний, умений и навыков, которыми обязан обладать эксперт определенной экспертной специальности для решения экспертных задач [6].
- ♦ базовая компетенция эксперта определяет способность эксперта самостоятельно решать задачи (вопросы), опираясь на систему знаний, полученных в процессе его профессионального специального образования в вузе, а также знаний и умений по экспертной специальности, приобретенных в результате его подготовки к аттестации и получению квалификации судебного эксперта [7].

Результаты и обсуждение

На необходимость исследования психологического аспекта деятельности эксперта указывали видные советские и отечественные криминалисты Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, А.И. Винберг, Г.Л. Грановский, А.В. Дулов, Н.Т. Малаховская, В.С. Митричев, М.Я. Сегай, А.Р. Шляхов и др. Положения общей методологии экспертного познания, включающие психологические аспекты, обосновал Шляхов А.Р. В систему науки о судебной экспертизе Винберг А.И. и Малаховская Н.Т. предлагали включить характеристику эксперта как субъекта его деятельности. В работах Аверьяновой Т.В. тема получила дальнейшее развитие: в общей теории судебной экспертизы структурно выделены учения о субъекте экспертной деятельности, о средствах и формах коммуникативной деятельности и информационных процессах [8].

Методологические основы психологических исследований деятельности эксперта, а также методики производства судебной психологической экспертизы были заложены отечественными учеными и практиками Казахского научно-исследовательского института судебных экспертиз МЮ РК: А.Ф. Аубакировым, С.Ф. Бычковой, Е.Д. Богодуховой. Ими рассмотрены основные психологические подходы к анализу экспертных заключений, формированию выводов. С.Ф. Бычковой психологический аспект в деятельности эксперта представлен в теории судебной экспертизы как самостоятельного направления научной и практической деятельности.

На актуальность изучения психологии экспертной деятельности в оценке доказательств с применением специальных знаний указывалось и указывается в научной литературе. В работах И.Н. Сорокотягина, В.Н. Хрусталева, Е.Р. Россинской, Е.И. Галяшиной, И.И. Аминова, Н.А. Давыдова, К.С. Зинина в рамках общей теории судебной экспертологии рассмотрены общие подходы к использованию психологии познавательной деятельности в производстве экспертизы (личность эксперта, особенности экспертной поисковой деятельности). Особое внимание авторами настоящей статьи уделено работам Кискиной Е.Е., в которых впервые в комплексе рассмотрены методологические основы психологического подхода к судебной экспертизе и ее субъекту как многоплановой деятельности (системно-структурный анализ экспертной деятельности, возможности профессиограммирования судебного эксперта, о психолого-криминалистической характеристике речевых видов коммуникаций при взаимодействии судебного эксперта и следователя и др.) [9].

Выводы судебного эксперта, основанные на результатах его познавательной деятельности, построены на основе его компетенции и внутреннего убеждения, а следовательно, имеют психологическую основу. В настоящей работе для установления взаимосвязей таких важнейших процессов психологической природы, как накопленные знания (основная база), познание (экспертная деятельность), выводы (тезисы) на основе сформировавшегося внутреннего убеждения, проанализированы работы А.К. Адильханова и Л.В. Кудрявцевой, Ю.Г. Корухова, Ю.К. Орлова, В.Ф. Орловой, Ю.Н. Погибко (структура и источники внутреннего убеждения эксперта). Работы Е.А. Снегирева и О.Е. Яцишиной посвящены оценке доказательств на основе внутреннего убеждения с применением законов формальной логики и базовых знаний эксперта [9].

Анализ работ указанных авторов позволяет сделать вывод о том, что они внесли существенный вклад в изучение рассматриваемых вопросов. Однако проблема, связанная с психологическими особенностями профессии эксперта, функциональной направленностью его всесторонней деятельности, нуждается в дальнейшем и углубленном изучении. Сложность природы рассматриваемого явления предполагает его комплексное исследование с позиций гносеологии, логики, психологии и с учетом правовой специфики судебно-экспертной деятельности в уголовном и гражданском судопроизводстве.

Психологические качества эксперта как его «индикатор» возможностей качественно осуществлять экспертную познавательную деятельность осуществляются им в наибольшей мере на следующих уровнях его компетенций:

- ♦ на уровне процессуальной компетенции реализуется организационно-коммуникативная функция экспертной деятельности;
- ♦ на уровнях научной и базовой компетенции реализуются в полном объеме основные функции экспертной деятельности: познавательная и организационно-коммуникативная [10].

На основании анализа психологических основ познавательной и организационно-коммуникативной деятельности судебного эксперта, с учетом данных профессиональной психологии личности судебного эксперта (совокупности индивидуально-психологических особенностей, познавательных и коммуникативных процессов, мотивационно-ценностных особенностей, эмоционально-волевой сферы) авторами настоящей статьи предлагаются следующие личностные качества эксперта, позволяющие в полном объеме реализовать основные функции экспертной деятельности.

Современная действительность, характеризующаяся ускорением, усложнением социальных, технических процессов и технологий требует индикации не только профессиональных компетенций, но и психологических качеств судебных экспертов с целью определения профессиональной пригодности, под которой понимаем соответствие психических (врожденных,

приобретенных) качеств личности эксперта требованиям, предъявляемым профессией к их психике для:

- ♦ реализации познавательной экспертной деятельности и выполнения вместе с ней организационно-коммуникативных функций в судебном процессе;
- ♦ совершенствования средств и методик подготовки экспертных кадров, при овладении необходимыми знаниями и навыками формировались, развивались профессионально важные психические качества.

К когнитивным (познавательным) процессам относят такие важные для экспертной деятельности психические качества эксперта, как:

- ♦ развитые мыслительные процессы (аналитичность, критичность, логичность, умение замечать противоречия, определять и объяснять временные и причинно-следственные связи);
- ♦ речевые процессы (ораторские способности и культура речи, образность, выразительность, владение профессиональной терминологией).

Восприятие и внимание:

- ♦ наблюдательность, как возможность быстро, точно и избирательно воспринимать признаки экспертного объекта (форму, величину, детали и их взаиморасположение;
- ♦ распределенность,
- ♦ переключаемость,
- ♦ способность к высокой концентрации внимания,
- ♦ способность сохранять самообладание и принимать правильные решения в сложных ситуациях,
- ♦ быстрая ориентация,
- ♦ высокая сенсорная чувствительность (в первую очередь высокая различительная способность зрительного анализатора),

Память:

- ♦ объем профессионального опыта,
- ♦ оперативность, то есть способность быстро извлекать необходимые специальные экспертные знания,
- ♦ способность быстрого запоминания, длительного сохранения и точного воспроизведения признаков объекта, запечатленных в памяти в процессе всего экспертного исследования.

Профессиональная деятельность эксперта требует и высокой степени регуляторных процессов психики, из которых наиболее важными являются:

- ♦ волевые качества (организованность, дисциплинированность, исполнительность, аккуратность, целеустремленность, решительность, настойчивость и самостоятельность),
- ♦ гуманизм,
- ♦ честность,
- ♦ настойчивость,
- ♦ стрессоустойчивость.

Реализация организационно-коммуникативной функции экспертной деятельности требует развития таких психологических качеств, как социальная активность, способность к диалогу, информативность (объем и скорость переработки информации), вербальная активность, толерантность, длительная работоспособность (способность к длительному продуктивному напряжению).

Заключение

В итоге проведенного аналитического исследования предлагаем следующие умозаключения.

Психологический подход к профессиональным качествам судебного эксперта позволяет выделить две важнейшие функции в его деятельности: познавательную и организационно-коммуникативную, которые объединены общей целью, обуславливающей целостность экспертного производства.

Познавательная деятельность эксперта представлена структурными элементами (стадиями) решения логических мыслительных задач:

- 1) предварительное оценочное восприятие;
- 2) анализ условий решения поставленных задач;
- 3) мыслительный процесс;
- 4) принятие решения.

Организационно-коммуникативная функция экспертной деятельности определяется влиянием судебного эксперта (его заключения) на участников и процесс доказывания в целом. Заключение эксперта (коммуникатора) воздействует на оценку сведений и формирование внутреннего убеждения участников судопроизводства (адресата). Однако такое воздействие имеет и обратную связь: так, адресатом может стать экспертное заключение, а коммуникатором – участник судебного процесса, например, специалист по запросу адвоката.

Заключение эксперта представляет собой текстовую форму коммуникативных связей, объемом общения в ней является весь текст, что свидетельствует о более сложном виде профессионального общения. Текст заключения подчинен цели убеждения адресата.

На основании анализа психологических основ познавательной и организационно-коммуникативной деятельности, с учетом данных профессиональной психологии наиболее значимыми профессиональными качествами судебного эксперта, позволяющими в полном объеме реализовать основные функции экспертной деятельности, являются:

- ♦ когнитивные (познавательные);
- ♦ особенности восприятия, памяти и внимания;
- ♦ повышенная интенсивность регуляторных процессов, из которых наиболее значимы волевые качества, такие как стрессоустойчивость, вербальная активность и способность к длительному продуктивному напряжению.

Представляется, что указанные психические качества личности являются основными индикаторами пригодности субъекта к экспертной деятельности и предлагаются в качестве основных элементов профилограммы.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Бушуев В.В. Внутреннее убеждение судебного эксперта в уголовном судопроизводстве / Автореферат канд. дисс. – М., 2008. – 25 с.
- 2 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V ЗРК // «Казахстанская правда» от 10.07.2014 № 133(27754).
- 3 Щербаковский М.Г., Щербаковская Л.П. Компетенция и компетентность судебного эксперта // Криминалистика и судебная экспертиза: межвед. научн.-метод. сборник. – К.: Министерство юстиции Украины, 2013. – Вып. 58. – Ч. 2. – С. 95–104.
- 4 Россинская Е.Р. и др. Теория судебной экспертизы. – М.: НОРМА, 2019. – 368 с.
- 5 Хрусталева В.Н. Академическая подготовка судебных экспертов в России: воспоминание о будущем // Актуальные проблемы судебно-экспертной деятельности в уголовном, гражданском, арбитражном, административном процессе: материалы Международной научно-практической конференции. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2013.
- 6 Subjects' Ability to Characterize g's in Relation to Activities of Daily Living University of South Florida // United States Journal of the National Academy of Forensic Engineers. 2024. Vol. 41. No. 1. P. 1–614.
- 7 Сорокотягин И.Н. Правовая психология. – Екатеринбург: УрГЮА, 2000. – С. 163.
- 8 Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза: курс общей теории. – Москва: Норма, 2018. – 480 с.
- 9 Кискина Е.Е. Криминалистические и психологические аспекты деятельности судебного эксперта / Автореферат канд.дисс. – Краснодар, 2009. – 32 с.
- 10 Olimov L. Comparative analysis of psychologist-expert competence based on information technologies // International Scientific-Practical Conference on Actual Problems of Improving Farming Productivity and Agroecology. 2024.

REFERENCES

- 1 Bushuev V.V. (2008) Vnutrennee ubezhdenie sudebnogo jeksperta v ugovnom sudoproizvodstve / Avtoreferat kand. diss. M., 25 p. (In Russian).
- 2 Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 4 ijulja 2014 goda No. 231-V ZRK // «Kazahstanskaja pravda» ot 10.07.2014 No. 133(27754). (In Russian).
- 3 Shherbakovskij M.G., Shherbakovskaja L.P. (2013) Kompetencija i kompetentnost' sudebnogo jeksperta // Kriminalistika i sudebnaja jekspertiza: mezhved. nauchn.-metod. sbornik. K.: Ministerstvo justicii Ukrainy. Vyp. 58. Ch. 2. P. 95–104. (In Russian).
- 4 Rossinskaja E.R. i dr. (2019) Teorija sudebnoj jekspertizy. M.: NORMA, 368 p. (In Russian).
- 5 Hrustalev V.N. (2013) Akademicheskaja podgotovka sudebnyh jekspertov v Rossii: vospominanie o budushhem // Aktual'nye problemy sudebno-jekspertnoj dejatel'nosti v ugovnom, grazhdanskom, arbitrazhnom, administrativnom processe: materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii. Ufa: RIC BashGU. (In Russian).
- 6 Subjects' Ability to Characterize g's in Relation to Activities of Daily Living University of South Florida // United States Journal of the National Academy of Forensic Engineers. 2024. Vol. 41. No. 1. P. 1–614. (In English).
- 7 Sorokotjagin I.N. (2000) Pravovaja psihologija. Ekaterinburg: UrGJuA. P. 163. (In Russian).
- 8 Aver'janova T.V. (2018) Sudebnaja jekspertiza: kurs obshhej teorii. Moskva: Norma, 480 p. (In Russian).
- 9 Kiskina E.E. (2009) Kriminalisticheskie i psihologicheskie aspekty dejatel'nosti sudebnogo jeksperta / Avtoreferat kand.diss. Krasnodar, 32 p. (In Russian).
- 10 Olimov L. (2024) Comparative analysis of psychologist-expert competence based on information technologies // International Scientific-Practical Conference on Actual Problems of Improving Farming Productivity and Agroecology. (In English).

АЛАЕВА Г.Т.,*¹

з.ғ.к., профессор.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-1672-2238

РЕХСОН С.Н.,¹

з.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

e-mail: s.rekhson@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0009-4710-0387

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

СОТ САРАПШЫСЫ МЕН СОТ-САРАПТАМА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯСЫ

Андатпа

Дәлелдеу процесінде сот сараптамасының негізгі рөлі - сот ісін жүргізу мақсаттары үшін маңызды міндеттерді шешу мақсатында объектілерге ғылыми зерттеу жүргізу және заң шығарушы сот дәлелі ретінде таныған сарапшының қорытындысында ресімделген. Сот-сараптама қызметінің ерекшелігі сот-сараптама өндірісін басқа заң өндірістерінен ажыратады, өйткені ол арнайы білімді қолдана отырып дәлелдемелік фактілерді анықтаумен байланысты. Бұл сот-сараптама қызметін ажырататын негізгі элемент болып табылады. Дәлелді ақпараттың түсуіне, өңделуіне және бағалануына байланысты сараптамалық қызметтің әдістері, құралдары, әдістері де ерекше, олардың сапасы мен сенімділігіне психикалық қасиеттер мен олардың ерекшеліктері айтарлықтай әсер етеді. Сондықтан сот-сараптама мекемесінде кадрларды іріктеу және орналастыру өте күрделі және өзекті міндет болып табылады және белгілі бір адамның кәсіби сараптамалық қызметке жарамдылығын анықтау үшін Профильдер жасауды талап етеді. Сарапшының психикалық процестері оның танымдық сараптамалық қызметін орындау процесінде жүзеге асырылады, сондықтан сот сарапшысының психикалық қасиеттерінің модельдерін құру үшін бастапқы және өзекті болып зерттеу әдістерінде көрсетілген сот-сараптамалық қызметтің психологиялық негіздері табылады. Сарапшының психикалық қасиеттерінің модельдерін құру үшін сот сарапшысының құзыретін қарау және сараптамалық құзыреттілік пен орындалатын сараптамалық функциялардың (танымдық, ұйымдастырушылық-коммуникативтік) өзара байланысын орнату өзекті болып табылады.

Тірек сөздер: сарапшы, сарапшы психикасы, ішкі сенім, психология, сараптамалық қызмет.

ALAYEVA G.T.,*¹

c.l.s. professor.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-1672-2238

REHSON C.N.,¹

PhD, associate professor.

e-mail: s.rekhson@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0009-4710-0387

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

PSYCHOLOGY OF A FORENSIC EXPERT AND FORENSIC TECHNOLOGIES

Abstract

The main role of forensic examination in the process of proof is to conduct scientific research of objects in order to solve problems significant for the purposes of legal proceedings and formalized in the conclusion of an expert recognized by the legislator as judicial evidence. The specificity of forensic expert activity distinguishes forensic expert proceedings from other legal proceedings, since it is associated with the establishment of evidentiary facts with the use of special knowledge. This seems to be a key element distinguishing forensic expertise. Techniques, tools, and methods of expert activity related to the receipt, processing, and evaluation of evidentiary information are also specific, the quality and reliability of which are significantly influenced by mental qualities and their characteristics. Therefore, the selection and placement of personnel in a forensic expert institution is a very difficult and urgent task and requires the preparation of profilograms to establish the suitability of the conc

Key words: expert, expert's psyche, inner conviction, psychology, expert activity.

IRSTI 10.79.35

UDC 343.148

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-3-52-57>

BAKYT S.B.,¹

PhD student.

e-mail: 23240798@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2252-2710

ALAYEVA G.T.,*¹

c.l.s., professor.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1644-3709

PLOTSKAYA O.A.,²

d.l.s., professor.

e-mail: olga.plockaya@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-4016-095X

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

²Plekhanov Russian University of Economics,

Moscow, Russia

THE ISSUE OF ADMISSIBILITY AND RELIABILITY OF EXPERT OPINIONS AS EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract

This article is devoted to the problem of assessing the admissibility and reliability of an expert's opinion in the context of criminal proceedings. The expert's opinion, as an important evidence in criminal cases, is an integral part of the judicial process. However, its admissibility and reliability play a crucial role in the formation of court decisions. The purpose of this study is to conduct a comprehensive assessment of the admissibility and reliability of the expert's opinion in criminal proceedings. The article discusses the main aspects of assessing the admissibility of expert opinions, including the issues of expert qualification, his independence, methodology of work, as well as compliance with professional standards. The importance of strict procedure and supervision of experts to ensure the objectivity of conclusions is noted.

Key words: criminal proceedings, evidence, admissibility of evidence, expert opinion, expert.

Introduction

One of the key elements of the criminal process is the use of evidence that helps establish the truth of the case and ensure a fair trial. Special attention is paid to the expert's opinion, as it often becomes a decisive factor in the court's sentencing. However, in practice, a number of issues arise related to the admissibility and reliability of expert opinions. Since the fate of the accused may depend on them, it is critically important to assess the reliability and objectivity of the expert data provided.

This article discusses the main problems associated with the use of expert opinions in criminal proceedings, as well as approaches to their admissibility and reliability as evidence. We will analyze how the legal system solves issues related to the qualifications of experts, the objectivity and neutrality of their assessments, as well as the methodological aspects of the preparation of conclusions.

In criminal proceedings, the expert's opinion plays an important and integral role. Expertise is the process of conducting scientific and technical research, during which an expert gives his opinion on issues that require special knowledge.

Materials and methods

The study uses normative acts and materials of judicial practice, the analysis of which made it possible to assess the admissibility and reliability of expert opinions in criminal proceedings. The methodology included comparative legal analysis, case studies and interviews with practicing experts to identify problems and ways to solve them.

Expert's conclusion - the content and conclusions of the study submitted in writing on the issues posed to the expert by the person conducting the criminal case or by the parties. The basis for the appearance of an expert's opinion in a case is the appointment and conduct of a forensic examination, which consists in conducting research and issuing an expert's opinion on issues whose resolution requires special knowledge in the field of science, technology, art or crafts, and is an independent procedural action that is put before the expert by a court, judge, body of inquiry, determination by the investigator or prosecutor in order to establish the circumstances subject to evidence in a particular case. The expert's conclusion as evidence is the totality of factual data identified as a result of the study of material objects, as well as data collected in a criminal case conducted by a person knowledgeable in a particular field of Science, Technology or other special knowledge [1].

The expert's conclusion as a type of evidence is characterized by:

- ♦ this case will come from a special investigation.»;
- ♦ comes from a person (expert) who has certain special knowledge, without which the study itself is impossible;
- ♦ issued in compliance with a specially established procedural procedure;
- ♦ it relies on the evidence collected in the case as a starting point and object of research.

In the expert's conclusion, data on specific facts revealed in the course of the expert study and the expert's conclusions arising from these facts are of reasoned value. The expert's opinion should be based on the totality of all the facts necessary for this established in the criminal case, regardless of whether it was established as a result of the study of the objects of expertise or was obtained from the criminal case in the form of established data [2].

However, the expert's opinion, like any argument, is evaluated taking into account its legal properties. Based on the purpose of general evidence by evaluating evidence in a judicial study, R.S. Belkin offers an understanding of the logical thought process of determining the role of collected evidence in determining validity [3]. The legal properties of evidence are necessary features, the absence of which does not allow them to be used in this capacity. The requirement of permission means the reliability of evidence in terms of legality, types of evidence, methods of obtaining and approving information relevant to the case. Often, the assessment of the validity of evidence is replaced by their verification and is associated with the identification of their sources. Therefore, in most cases, the method of assessing the correctness of the expert's conclusion is used, which does not require special intellectual costs from the participants in the process and is reduced only to checking the information contained in the details of the document: expert Institution, expert, place and time of the examination, object of study, etc. however, based on the definition of the concept of reliability, contrary to this misconception it is possible to highlight some permissive requirements that are subject to verification when evaluating the expert's conclusion.

1. Evidence must be obtained by the relevant subject who has the right to conduct procedural actions in this case. A forensic examination, as a result of which an expert opinion appears in the case, can be carried out by «state forensic experts and other experts from among persons with special education», about which the investigator or judge makes a decision. As A. N. Grishin rightly noted: «since the vast majority of forensic examinations are currently carried out by employees of state forensic institutions – specially trained and certified experts, the assessment of reliability is only official. But even with this method of assessing the expert's opinion, it is necessary to determine the competence of the expert, which cannot be determined due to the lack of the necessary information in the introductory part of the expert's opinion» [4]. So, for example, one can find cases of using the results of a study carried out not by the expert himself, but by other specialists of an expert institution, who were not instructed to conduct an examination, but independently presented objects for study. This approach to assessing the correctness of the conclusion is based on the confidence of the expert in some of its simplified versions. However, it must be said that it has the potential for judicial error.

2. Evidence must be contained in the types of evidence established by law, and in some cases in certain types of evidence. The peculiarity of this type of evidence, such as the expert's conclusion, allows you to use not only the expert's conclusion as a document, but also the expert's testimony. The expert's testimony is the data reported by him in the interrogation carried out after receiving his conclusion in order to clarify or clarify the conclusion.

The expert's testimony serves to provide context and depth to the conclusions drawn in their report. It can elucidate the methodology used in their analysis, clarify any uncertainties, and address

questions posed by the court or involved parties. This dual role of the expert's evidence – both as a formal document and as verbal testimony – ensures a comprehensive understanding of the findings.

Furthermore, the admissibility of such evidence often hinges on its relevance and reliability, as established by legal standards. Courts typically assess the qualifications of the expert, the scientific validity of the methods employed, and the applicability of the conclusions to the case at hand. This rigorous scrutiny helps maintain the integrity of expert evidence within the legal system, ensuring that it contributes meaningfully to the pursuit of justice.

In addition, the interplay between written conclusions and oral testimony highlights the dynamic nature of expert evidence. It underscores the importance of not only the findings themselves but also the ability of the expert to communicate those findings effectively, thereby enhancing the court's understanding and facilitating informed decision-making.

Results and discussion

Thus, the expert's testimony is not independent evidence, but is derived from the expert's conclusion. The essence of interrogating an expert is expert research and conclusions that the expert came to with answers to the questions asked to him. In other words, if the expert's testimony can be obtained only in connection with the examination carried out by him, then the forensic examination will be evidence even if the expert who conducted it was not interrogated [5].

Evidence must be obtained in compliance with the rules of the procedural action taken (issuing a decision on the examination, familiarizing with the resolution and drawing up a protocol explaining the rights of the suspect, accused, and his defense lawyer). the protocol on this, etc.). The norms of Criminal Procedural Law ensuring the right of the suspect, the accused and his defense counsel to familiarize themselves with the resolution on the appointment of a forensic examination are obliged by the bodies and officials carrying out the criminal process to submit to the accused and his defense counsel a resolution on the appointment of an examination and explain to the accused the rights And law enforcement agencies should not forget about this position in order to avoid injustice associated with assessing the reliability of the expert's opinion.

When obtaining evidence, all legal requirements relating to the registration of the course and result of the investigative action must be met.

The admissibility of evidence primarily concerns its object and does not concern the content, which is characterized by other properties. Obviously, this is not the content of the argument, but the method, the source. Permissibility is primarily determined by compliance with the official rules directly specified in the law [6]. They are not fully spelled out in the current law. Legislation should strive for the full detail of the rules that determine the admissibility of evidence, because it is actually an area available for formalization. The procedural form is designed to provide a solution to two interrelated tasks: to maximize the reliability of the information received and to protect the legitimate rights and interests of an individual.

To achieve these objectives, it is essential that legal frameworks are clearly defined and consistently applied. The procedural rules surrounding evidence collection should ensure that all investigative actions are conducted transparently and with respect for individual rights, thereby enhancing the overall legitimacy of the judicial process.

Moreover, by formalizing these rules, legislatures can reduce ambiguity, which often leads to disputes about the admissibility of evidence. A well-structured legal framework will not only clarify what constitutes admissible evidence but also outline the procedures for obtaining and documenting that evidence. This clarity is crucial for law enforcement, legal practitioners, and the courts to ensure that the process remains fair and just.

Additionally, the protection of individual rights must be balanced with the need for effective law enforcement. As such, procedural safeguards – such as the right to legal representation during interrogations and the requirement for warrants in certain situations – play a vital role in maintaining this equilibrium. These safeguards help to mitigate the risk of coercion or misuse of power, fostering public trust in the legal system.

In summary, the formalization of evidence admissibility rules not only enhances the reliability of information but also reinforces the protection of individual rights, ultimately contributing to a fairer and more effective judicial system.

Strict compliance with the procedural form of expertise is a necessary condition for accepting the expert's opinion as judicial evidence. In the difficult period of the formation of the democratic foundations of state and public life, strengthening guarantees of the rights and freedoms of citizens, the demand for improving the quality of activities of all subjects of law enforcement agencies is growing. This may explain the fact that the production of forensic examinations has increased significantly, this type of activity is constantly evolving by creating new and improving existing research methods.

Conclusion

In conclusion, the issue of the admissibility and reliability of expert opinions in criminal proceedings is a key aspect affecting the fairness and effectiveness of judicial proceedings. Expert opinions play an important role in providing specialized information necessary to understand the complex issues that arise during the investigation and judicial process. However, their admission should be based on clear legal standards that ensure not only compliance with established standards, but also the quality and reliability of the data received.

The need for clear regulation of the procedure for obtaining expert opinions and their presentation in court underlines the importance of protecting the rights of participants in the process and trust in the judicial system. Legislative measures aimed at formalizing the rules relating to expertise will help eliminate legal gaps and minimize the risks of misinterpretation or use of unreliable information.

Thus, in order to achieve fair justice, it is important to develop and improve mechanisms that ensure the reliability and admissibility of expert opinions as evidence. This will not only strengthen public confidence in the judicial system, but also improve the quality of law enforcement in general.

An important aspect is the need to ensure transparency in the process of presenting expert opinions in court. Providing the opportunity to interrogate experts and their oral explanations can significantly improve the understanding and evaluation of their conclusions by judges and participants in the process. It also creates a space for critical analysis and discussion, which can enhance the validity of court decisions.

REFERENCES

- 1 Теория доказательств в советском уголовном процессе / Под ред. Жогин Н.В., Карпец И.И. – М., 1967. – Глава VII. – С. 301.
- 2 Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькинд П.С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. – Воронеж, 1978. – С. 168.
- 3 Белкин Р.С. Собираение, исследование и оценка доказательств. URL: <http://www.lawlibrary.ru/izdanie5767.html> (дата обращения: 10.10.2024)
- 4 Гришин А.В. Как правильно оценивать заключения эксперта по уголовному делу // Уголовный процесс. – 2011. – № 11. – С. 60–67.
- 5 Никуленко О.О. Оспаривание заключения эксперта по уголовному делу // Уголовный процесс. – 2015. – № 5. – С. 42–48.
- 6 Giverts P., Griber A., Kokin A.V. On the Criteria for Evaluating an Expert's Opinion and Forensic Methods by Participants in the Legal Proceedings // Theory and Practice of Forensic Science. 2022. No. 17(1). P. 27–37.

REFERENCES

- 1 Teorija dokazatel'stv v sovet'skom ugolovnom processe / Pod red. Zhogin N.V., Karpec I.I. M., 1967. Glava VII. P. 301. (In Russian).
- 2 Gorskiy G.F., Kokorev L.D., Jel'kind P.S. (1978) Problemy dokazatel'stv v sovet'skom ugolovnom processe. Voronezh, P. 168. (In Russian).
- 3 Belkin R.S. Sobiranie, issledovanie i ocenka dokazatel'stv. URL: <http://www.lawlibrary.ru/izdanie5767.html> (data obrashheniya: 10.10.2024). (In Russian).
- 4 Grishin A.V. (2011) Kak pravil'no ocenivat' zakljuchenija jeksperta po ugolovnomu delu // Ugolovnyj process. No. 11. P. 60–67. (In Russian).
- 5 Nikulenko O.O. (2015) Osparivanie zakljuchenija jeksperta po ugolovnomu delu // Ugolovnyj process. No. 5. P. 42–48. (In Russian).
- 6 Giverts P., Griber A., Kokin A.V. (2022) On the Criteria for Evaluating an Expert's Opinion and Forensic Methods by Participants in the Legal Proceedings // Theory and Practice of Forensic Science. No. 17(1). P. 27–37. (In English).

БАКЫТ С.Б.,¹

докторант.

e-mail: 23240798@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2252-2710

АЛАЕВА Г.Т.,*¹

з.ғ.к., профессор.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1644-3709

ПЛОЦСКАЯ О.А.,²

д.ю.н., профессор.

e-mail: olga.plockaya@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-4016-095X

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

²Г.В. Плеханов атындағы

Ресей экономикалық университеті,

Мәскеу қ., Ресей

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТЕ ДӘЛЕЛ РЕТІНДЕ САРАПШЫЛАРДЫҢ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫНЫҢ РҰҚСАТ ЕТІЛУІ МЕН ДҰРЫСТЫҒЫ МӘСЕЛЕСІ

Андатпа

Бұл мақала қылмыстық сот ісін жүргізу контекстіндегі сарапшы қорытындысының жол берілетіндігі мен анықтығын бағалау мәселесіне арналған. Сарапшының қорытындысы қылмыстық істердегі маңызды дәлел ретінде сот процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Алайда оның жарамдылығы мен сенімділігі сот шешімдерін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Бұл зерттеудің мақсаты қылмыстық сот ісін жүргізу шеңберінде сарапшы қорытындысының жол берілуі мен анықтығына жан-жақты бағалау жүргізу болып табылады. Мақалада сарапшының біліктілігі, оның тәуелсіздігі, жұмыс әдіснамасы, сондай-ақ кәсіби нормалардың сақталуы мәселелерін қоса алғанда, сараптамалық қорытындылардың рұқсат етілуін бағалаудың негізгі аспектілері қарастырылады. Қорытындылардың объективтілігін қамтамасыз ету үшін сарапшыларды қатаң рәсімдеу мен қадағалаудың маңыздылығы атап өтіледі.

Тірек сөздер: қылмыстық сот ісін жүргізу, дәлелдемелер, дәлелдемелерге жол беру, сарапшының қорытындысы, сарапшы.

БАКЫТ С.Б.,¹

докторант.

e-mail: 23240798@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2252-2710

АЛАЕВА Г.Т.,*¹

к.ю.н., профессор.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1644-3709

ПЛОЦСКАЯ О.А.,²

д.ю.н., профессор.

e-mail: olga.plockaya@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-4016-095X

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

²Российский экономический

университет им. Г.В. Плеханова,

г. Москва, Россия

ВОПРОС ДОПУСТИМОСТИ И ДОСТОВЕРНОСТИ ЗАКЛЮЧЕНИЙ ЭКСПЕРТОВ КАК ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

Данная статья посвящена проблеме оценки допустимости и достоверности заключения эксперта в контексте уголовного судопроизводства. Заключение эксперта как важное доказательство в уголовных делах является неотъемлемой частью судебного процесса. Однако его допустимость и достоверность играют решающую роль в формировании судебных решений. Цель данного исследования заключается в проведении всесторонней оценки допустимости и достоверности заключения эксперта в рамках уголовного судопроизводства. В статье рассматриваются основные аспекты оценки допустимости экспертных заключений, включая вопросы квалификации эксперта, его независимости, методологии работы, а также соблюдения профессиональных норм. Отмечается важность строгой процедуры и надзора за экспертами для обеспечения объективности заключений.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, доказательства, допустимость доказательств, заключение эксперта, эксперт.

4 INTERNATIONAL AND COMPARATIVE LAW

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚҰҚЫҚ

МЕЖДУНАРОДНОЕ И СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

IRSTI 10.89.22

UDC 341.9

JEL K3:K33

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-3-58-67>

SARINA S.A.,*¹

c.l.s., arbitrator.

*e-mail: s.sarina@turanaedu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1414-027X

¹International Arbitration Court IUS,
Almaty, Kazakhstan

THE NATURE, CONTENT AND APPLICATION OF “PUBLIC ORDER” IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Abstract

In this article I would like to focus on the study of such aspects of this problem as: nature, content and application of “public policy” in private international law. Given the current situation in Kazakhstani practice, it is obvious that the questions we have raised, especially the question of contradiction to public order, are more theoretical in nature and practical in nature for international private law. However, such a basis as contradiction to public order, in the question of public order arises when applying the norms of foreign law, when executing foreign arbitration and judicial decisions, and when providing legal assistance (for example, executing an assignment, carrying out procedural actions) to a foreign state. Despite this, the combination of words “public order” has not yet found a single precise, specific, most accurate definition reflecting its meaning.

Key words: international private law, reciprocity, public policy, arbitration award, recognition, enforcement, arbitration agreement.

Introduction

The ongoing processes of establishing and strengthening international relations in various spheres determine the formation of a large number of subjects of foreign economic activity, which are building their relations with foreign partners with increasing intensity. Legal regulation of such relations inevitably leads to the interaction of different national legal systems. As a result, there is mutual penetration into the legal space of one state of foreign laws, foreign judicial and arbitration decisions of another state.

At the same time, the process of interaction of legal systems inevitably leads to the emergence of various kinds of collisions, difficulties and problems. Thus, in connection with the expansion of international cooperation, the number of disputes complicated by a foreign element, considered by state courts and arbitrations, is also increasing. And one of the main problems in this regard is the definition of the applicable law in regulating private law relations complicated by a foreign element, when the law enforcement officer faces the task of determining the law of which country should regulate specific private law relations; whether the law of the Republic of Kazakhstan or a foreign

state should be applied; if foreign law should be applied, how to determine its content and whether there are grounds for its non-application.

In the course of activities to determine the applicable law, the law enforcement officer inevitably encounters such legal concepts of international private law as primary qualification, reference of a conflict rule, establishment of the content of foreign law norms. In addition, law enforcement officers may face issues of limiting the effect of international private law norms (which include mandatory norms, the public order clause, and the norm prohibiting “circumvention of the law,” reciprocity, and retortion). Some of these aspects are also important in the process of applying foreign law norms in Kazakhstan, enforcing foreign judicial and arbitration decisions, and enforcing orders from foreign government bodies.

Despite the fact that certain above-mentioned aspects of the issues of determining the applicable law from one angle or another have been studied and regulated for quite a long time, they are still assessed ambiguously, since in different legal systems there is a different approach of the legislator and law enforcement officer.

The importance of solving the above issues is due to the fact that they permeate the entire branch of international private law and they concentrate complex issues of conflict regulation, which are basic for the institutions of the general and special parts of international private law. Consequently, the place and role of international private law in the modern world is of great importance for regulating private law relations complicated by a foreign element. The study of this topic can allow the legislator, the law enforcement officer to regulate relations complicated by a foreign element objectively and without difficulty. In addition, the topic of the study has a positive impact on the formation of ideas of law enforcement officers about foreign legislation, the practice of its application, and the adoption of positive experience of foreign countries. Consequently, international private law is currently of particular interest, especially in light of the implementation of all planned state programs by the President of the Republic of Kazakhstan.

Materials and methods

The topic of the research is determined by the presence of controversial issues in the theory of international private law, the presence of gaps and contradictions in practice and legal norms, scant practice (and in some cases its closed nature), as well as the lack of comprehensive research on this issue.

The analysis of theoretical provisions concerning the research topic, their comparison with the current legislation and practice, allowed us to conclude that there are certain contradictions that create obstacles in law enforcement activities. Further improvement and development of international private law depends primarily on the development of theoretical research in this area and, as a consequence, also depends on the improvement of the legislative framework regarding conflict and material rules governing private law relations complicated by a foreign element, as well as their application.

The methodological basis of the scientific research was made up of general scientific methods of cognition, in particular, dialectical and systemic approaches to the study of socio-legal phenomena. The research methodology was made up of specific scientific methods of cognition, in particular, statistical, sociological, comparative law, logical and linguistic. In writing the article, the author relied on the generally accepted fundamental provisions of the general theory of law, works on international private law, and civil law of the Republic of Kazakhstan.

In the course of the study, scientific works on the problems of international private law were of great scientific interest, and the greatest interest for the present work was caused by the studies of L.P. Anufrieva, A.P. Belov, M.M. Boguslavsky, M. Wolf, L.N. Galenskaya, G.K. Dmitrieva, N.Yu. Erpyleva, V.P. Zvekov, M. Issad, V.M. Koretsky, S.B. Krylov, L.A. Lunts, A.N. Makarov, N.I. Marysheva, A.A. Merezko, Yu.E. Monastyrsky, I.S. Peretersky, A. Pilenko, A.A. Rubanov, L. Raape, J. Storey, M. Rosenberg, O.N. Sadikov, D.V. Saushkin, Zh. Shapira and others.

In the Republic of Kazakhstan, certain problems and aspects of private international law are studied by G.E. Abdrasulova, E.S. Abdrakhmanova, A.A. Dzhanaaleeva, K.B. Ibraeva, D.A. Isaikin, G.B. Ispayeva, K.S. Maulenov, M.K. Suleimenov, K.A. Talzhanov et al.

Results and discussion

Over the years since the introduction of the clause on public order into the theory and practice of international private law, its content has been interpreted in different ways. It should be noted that of all the issues we have studied, the issue of public order is the one most frequently considered in the literature on problems of international private law. Despite this, the combination of words “public order” has still not found a single precise, specific, most accurate definition reflecting its meaning.

For international private law, the concept of “public order” is important because it is one of the main limitations of the effect of the rules of international private law. The question of public order arises when applying the rules of foreign law, when executing foreign arbitration and judicial decisions, and when providing legal assistance (for example, executing an assignment, carrying out procedural actions) to a foreign state.

J.G. Morozova connects the emergence of the public order clause with the proclamation of the principle of autonomy of will in Roman law, in connection with which it became necessary to create a rule that the norms of public law, guaranteeing the normal functioning of the most important state institutions and necessary for the very existence of the state, cannot be changed by individuals. In addition, the state had to take care of preserving the existing system of moral values in society, which expresses the unwritten principles of community life, moral and ethical ideas of citizens prevailing in society. Because each state creates norms intended to regulate internal relations. And when there is a need to use a foreign law that is not similar to domestic legal norms, then the state faces the problem of ensuring its public interests both at the international level and in the domestic sphere [1, p. 14].

According to R.Sh. Khasyanov, the term-concept “public order” began to enter into active legal circulation in Western Europe since the 18th century as one of the political and legal instruments for protecting particularly significant, general “public” interests of society and the state within the country by public authorities. In connection with the expansion of international trade and economic relations, the development of property and family ties between citizens of different countries, contradictions and conflicts of state and private interests of different states began to arise. The courts faced the problem of choosing the applicable law: to apply the law of their own state or foreign law. Legislative and judicial practice followed the path of enshrining and recognizing conflict rules that allow the courts of one state to apply the legal norms of another state. But at the same time, states began to enshrine in their legislation a special “protective” rule - the so-called “public order clause”. This clause allowed the courts to limit the application of foreign law rules to which the conflict rule refers [2, p. 11].

The Anglo-American doctrine indicates that the public policy (*ordre public*) rule was historically established earlier in Anglo-Saxon law than in continental law. The first use of the concept of “public order” can be attributed to the 15th century, while in the continental doctrine it first appeared only in the mid-19th century. But, despite this, the scope of application of the public order clause is narrower in modern Anglo-American law. The legislative consolidation of the concept of “public order” was first noted in the Napoleonic Code. In the aspect of the positive (French-Italian) concept, public order is usually understood as “laws affecting public order and good morals.” According to French law, such norms have priority over the agreement of individuals and applicable foreign law [3, p. 99]. It can be said that all attempts to define the content of public order originate from this Code. Having as its basis the public-law moment, public order is at the same time considered in relation to the actions of conflict norms and norms of foreign law, representing, on the one hand, the interweaving of private and public law, and on the other hand, a contradictory phenomenon that to this day does not have specific outlines and definitions.

The doctrine of public order is considered one of the oldest and key in the history of the science of private international law. It expresses the desire of theorists of private international law to determine the boundaries of the competence of foreign legislative jurisdiction. At the same time, it is noted that the main purpose of the doctrine of *Ordre Public* is to develop such a necessary amendment to the operation of the principles of determining competent laws, which protects against damage to the legal system of the court when applying foreign law [4, p. 91]. It was spoken of as: “the rights of sovereignty and political independence”, as well as the highest principles of individual and social morality, respect for the natural rights of man, and the principles of economic order [5, p. 116]; the basis on which all international private law is based; “public law”; “social law”, i.e. laws concerning

the rights of society (Laurent); “laws designed to preserve the state”; “a set of laws that ensure social equilibrium”, which included norms of criminal and administrative law, laws on property rights, on monetary circulation and rules of morality [6, p. 54]; a set of legal norms that a given state considers to be related to its “essential interests” (interest essentials) [5, p. 125].

The theory cites the opinion of the first of the theorists who examined the problem of public order in detail (Savigny), who believed that the norms of public order are those norms of domestic law that, by exception, contrary to the rules of conflict of laws, do not give way to foreign norms, those norms that are applied by a judge in any case. These norms are reduced to two groups: 1) the first consists of laws of a strictly compulsory nature, which, due to their compulsory nature, are incapable of free circulation. Here he included moral principles (for example, a law prohibiting polygamy), or public good (this is a law prohibiting Jews from acquiring real estate); 2) the second group includes legal institutions of a foreign state, unknown to domestic law and, due to this, not subject to legal protection in a domestic court. As an example, he cited the institution of civil death, known to French law and unknown to German law. Savigny believed that the use of a reference to public order is an anomaly [6, p. 54].

In connection with the impossibility of defining the scope of public order, L.A. Lunts said that “the uncertainty of the category of public order is now elevated to one of the principles of international private law” [7, p. 271]. Another source notes that the term “public order” is a tribute to tradition [2, p. 10].

It is hardly possible to agree with the last statements, since, firstly, the state of uncertainty in itself cannot be a fundamental principle of law, this is the area that does not tolerate approximation. Secondly, when a judge frequently and without sufficient grounds applies a clause limiting the effect of foreign law, this leads to the fact that he always fills the resulting void in regulation with his domestic law. Consequently, the need for conflict regulation of disputes disappears altogether (since, in the end, the judge applies only his own law anyway). In addition, it is impossible to talk about “public order” as a phenomenon that has “outlived” itself, representing only a “tribute to tradition”, since at any time its consolidation in legislation represents a certain kind of “protection” and “filter”.

Thus, the definition of public order has occupied and occupies a significant place in theory. This is due to the fact that, by subsuming various legal, political and moral categories under “public order”, a judge can expand his powers to limit the application of foreign law. Such an unjustifiably broad application of the clause to a certain extent contradicts the principle of international comity.

The doctrine, in turn, was reflected in the legislation of virtually all countries of the world, having formed in the form of two concepts of public order: negative (German) and positive (French). In the first case, the application of foreign law is limited due to the fact that, due to some of its inherent characteristics, properties, it is incompatible with the public order of the state where the foreign law norm should be applied. According to the second concept, the properties of foreign law are not considered at all, and decisive importance is given to national super- or super-mandatory norms, which, as a result of their special position, do not allow the application of foreign law.

However, these two theories do not define the content of public order, but merely represent a way of normatively, verbally fixing the reservation on public order in legislation. How is the issue of public order resolved in the legislation of states? It should be noted that, fixing the reservation on public order, almost no state specifies its content.

Thus, Article 1258 of the Civil Code of Armenia states that a norm of foreign law shall not be applied when the consequences of its application would clearly contradict the principles of legal order (public order) of the Republic of Armenia. In this case, the norm of Armenia shall be applied and guarantees of non-application of the reservation as a result of differences in political, economic and legal systems are established [8, p. 71]. The Civil Code of Belarus proceeds from the fact that foreign law shall not be applied in cases where its application would contradict the principles of legal order (public order), as well as in other cases expressly provided for by legislative acts [8, p. 81].

Article 5 of the Law on International Private Law of Georgia states that the legal norms of a foreign state shall not be applied in Georgia if they contradict the fundamental legal principles of Georgia [8, p. 91].

According to the Egyptian Civil Code, the provisions of a foreign law shall not be applied if its application is contrary to good morals or public order in general [8, p. 298].

The UAE Civil Transactions Law is based on the following: foreign law does not apply if it is contrary to Islamic Sharia, public order or morality. Public order is considered to include matters relating to personal status, such as marriage, inheritance and descent, as well as matters relating to sovereignty, freedom of trade, circulation of material assets, rules of private property and other rules and regulations on which society is based [8, p. 452].

The Tunisian Code of Private International Law includes in the public order issues in relation to which the parties do not have free discretion. The clause itself can be used by a judge only when the provisions of foreign law contradict the fundamental approaches of the legal system [8, p. 566].

The wording of the Civil Code of Uruguay is interesting, Article 2404 of which states the following: foreign laws that clearly contradict the essential principles of international public order on which the Republic of Uruguay bases its legal personality shall not be applied [8, p. 590].

In the Bustamante Code, a number of issues are attributed to international public order, such as constitutional provisions; rules on the protection of the individual and the community established by state or administrative law; rules on the form of a will; cases of incapacity to inherit; prohibitions on renouncing the community of acquisitions during marriage; rules rejecting the inalienability of a dowry; rules prohibiting employment for life or for more than a certain period, etc. [8, p. 749].

Thus, the public order clause is contained in the laws of almost all countries, the only difference is how states define this public order. In addition, this is due to differences in culture, legal system, and different political approaches. Judging by the examples given, the legislative approach does not differ, as well as the doctrinal one, in any special specification in establishing the scope of public order. Here, again, there is a mixture of it with legal, moral concepts and imperative norms of states.

The existing uncertainty in the content of public policy can, of course, affect the law enforcement activities of judges. Firstly, it can lead to an unlawful, extended application of the clause and, as a consequence, by abusing their powers, judges can forget that the decision of a specific case in the sphere of international private law affects, first of all, the rights and obligations of the parties to the dispute – individuals and legal entities.

Public policy may also be a basis for refusing to enforce arbitration awards of one state in another. Thus, in the UK, an arbitration award will not be enforced if the underlying obligation is contrary to public policy in the country of enforcement, whether it is the UK or any other country. An example is the 1988 case of *Lemenda trading Co. Ltd. v. African Middle east petroleum Ltd.*, in which the underlying obligation was that the intermediary was obliged to use his personal influence to conclude a contract in Qatar (however, the ways of using such influence, be it a bribe, payoff, threats or other means of exerting influence, were not specified). The arbitration award, made outside the UK, was presented for enforcement in the UK, where the defendant had assets. The judge refused to enforce the award on the basis of fundamental principles of morality, and also because the contract violated identical public policy in the country of enforcement [9]. In general, in this matter, judges rely on subparagraph b) of paragraph 2 of Article 5 New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards 1958. [10], which states that recognition and enforcement of an arbitral award may be refused if the competent authority of the country in which recognition and enforcement is sought finds that recognition and enforcement of the award are contrary to public policy of the country. However, the Convention does not specify the content of public policy either.

Results and discussion

As for the Republic of Kazakhstan, as M.K. Suleimenov notes, the public order clause in the judicial practice of Kazakhstan took place for the first time. This was a case related to the execution of arbitration court decisions. The London Court of International Arbitration issued an arbitration award on November 22 2005. in the case of *Belocorp Scientific and Sapkodyu S.K.L. v. Kulan Group LLC, Giprosvyaz LLC and Web.kz LLC*, according to which *Belocorp Scientific* is granted the right to collect a certain amount from the defendants jointly and severally. *Belocorp Scientific* filed an application for a writ of execution for the compulsory execution of this arbitration award with the specialized inter-district court of Astana, which, in turn, issued a ruling that the recognition and enforcement of the arbitration award are contrary to the public policy of the state, since the award was made in relation to three defendants, without specifying the share of each of them. On this basis, the court

refused to satisfy the application of Belocorp Scientific for the issuance of a writ of execution for the compulsory execution of the arbitration award. As M.K. rightly notes. Suleimenov, “it is very difficult to assume that the failure to define the type of liability in an arbitration award relates to exceptional and extraordinary cases that infringe on the foundations of the state and social structure or the foundations of the rule of law” [11]. This is despite the fact that, according to paragraph 2 of Article 1090 of the Civil Code, the refusal to apply foreign law cannot be based solely on the difference between the political or economic system of the relevant foreign state and the political or economic system of the Republic of Kazakhstan. The basis for applying the clause is not simply “dissimilarity” or differences in law, but the negative consequences that the norm may entail as a result of its application.

Another case from the practice of the Republic of Kazakhstan. In the summer of 2016, the attention of the legal community was attracted by a number of publications by M.K. Suleimenov [12], which described the situation that arose from the cancellation of the decision of the Kazakhstan International Arbitration (KIA) dated April 6, 2016 by the determination of the Specialized Interdistrict Economic Court (SIEC) of Almaty dated June 27, 2016. The SIEC judge recognized the contradiction of the KIA decision to public order as the basis for the cancellation of the arbitration decision. Briefly about the situation itself: the dispute considered by the KIA concerned the conclusion of a preliminary agreement, its non-fulfillment and the return of the deposit in accordance with the terms of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan. At the same time, it should be immediately stipulated: to resolve the dispute, the KIA applied the law of the Republic of Kazakhstan. The KIA decision was canceled by the determination of the SIEC of Almaty. The reference to public order in the determination was more than inappropriate.

In general, unfortunately, it is already possible to draw a conclusion about the unfavorable trend of misunderstanding and application of the public order clause in the law enforcement practice of the Republic of Kazakhstan.

It should be noted that the division of the public order clause according to the negative and positive concepts is also reflected in the legislation of the Republic of Kazakhstan. Thus, if Article 1090 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, which establishes the public order clause, is based on the negative concept, then Article 1091, which determines the application of mandatory norms (the so-called super-mandatory norms), establishes the positive concept of public order. In the first case, the application of foreign law that contradicts the foundations of the legal order of the Republic of Kazakhstan is excluded; in the second case, there is a certain set of such mandatory norms of the state that exclude the application of foreign law. If the situation with the positive clause in the Civil Code (mandatory norms) is more or less clear, i.e. such super-mandatory norms are found in many laws, such as, for example, paragraph 3 of Article 153 of the Civil Code (failure to comply with the simple written form of a foreign economic transaction entails the invalidity of the transaction); paragraph 2 of Article 177 of the Civil Code (the limitation periods are provided for by law and cannot be changed by agreement of the parties); Art. 380 of the Civil Code (ensuring freedom of contract), etc., then determining the content and scope of the clause on public order in the sense of the negative concept, again, does not seem possible. At the same time, public order should be understood as the basic principles and principles of the legal institutions of the state.

Also, as in other countries, in the Republic of Kazakhstan there is no precise definition of the concept of “public order”. Although it is reflected, in addition to the mentioned article in the Civil Code, in paragraph 1) of Article 2 of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Arbitration” [13], which provides a definition of public order of the Republic of Kazakhstan. Thus, the article states that public order of the Republic of Kazakhstan is the foundations of legal order, enshrined in the legislative acts of the Republic of Kazakhstan.

Let us dwell in more detail on Article 1090 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan. The first paragraph of the article reads as follows: foreign law shall not be applied in cases where its application would contradict the foundations of the legal order of the Republic of Kazakhstan (public order of the Republic of Kazakhstan). In these cases, the law of the Republic of Kazakhstan shall be applied.

Firstly, public order is equal to the rule of law. According to V.L. Tolstykh, the rule of law is understood as the state of regulation of social relations by law, in which rights are used and obligations are fulfilled. At the same time, for the purposes of private international law, in his opinion, the rule of

law should be understood as a complex category that includes three elements: the basic principles of domestic legal consciousness, the basic provisions of domestic law and the interests of legal entities protected by domestic law [14, p. 100]. Sh.M. Mengliev also considers it appropriate to proceed from the identity of “public order” and “law and order”. He notes that the rule of law is the main thing that forms the essence, the basis of regulation, the level of orderliness, the state of organization corresponding to the degree of development of the state. The rule of law is the result of the functioning of law, its individual norms. Thus, he writes, the rule of law (public order) should be understood as the main principle enshrined in the Constitution and other laws. Public order is a generally recognized, universally observed basis that determines the rules of conduct of legal entities. The content of public order is so broad that it does not lend itself to a simple listing of specific actions of entities that violate it [15, p. 224]. Consequently, public order can be called legal order, i.e. such a level of regulation of social relations by legal norms, at which the behavior of participants in the relations is characterized by legality.

Secondly, it should be noted that the public order clause itself is not directed against foreign law and the system as a whole. It excludes in the territory of the country of the court the effect of only that norm which is defined as applicable, but as a result of implementation (application) may lead to negative consequences for this state (country of the court). Thus, the public order clause should be directed only at a specific norm of foreign law, whereas the article speaks about foreign law as a whole. This inconsistency with the theory should be taken into account by the legislator and excluded.

Thirdly, it must be pointed out that it is not the norm of foreign law itself or the decision of a foreign court or arbitration, but rather the consequences of its application or execution that can cause certain harm to society, for the determination of which it is necessary to establish the materiality of the contradictions to the legal order.

Fourthly, the article is formulated too softly to express the category of public order.

Fifthly, in case of non-application of foreign law, the law of the Republic of Kazakhstan shall be applied. It should be said that the reservation has no character of either an explicit or hidden conflict of laws rule. After foreign law, the law of the Republic of Kazakhstan will be the next most closely related to this relationship, because the dispute will be considered by the court of the Republic of Kazakhstan, or there will be some Kazakhstani element in the relationship, therefore the void that may be formed as a result of the application of the reservation is filled by the law of the Republic of Kazakhstan.

Conclusion

Taking into account the above, paragraph 1 of Article 1090 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan should be amended and stated as follows: “The norm and foreign law shall not be applied if the consequences of its application contradict the foundations of the legal order of the Republic of Kazakhstan (public order of the Republic of Kazakhstan). In such exceptional cases, the law of the Republic of Kazakhstan shall apply”.

According to paragraph 2 of Article 1090 of the Civil Code, the refusal to apply foreign law cannot be based solely on the difference between the political or economic system of the relevant foreign state and the political or economic system of the Republic of Kazakhstan. In this paragraph, the legislator has secured a guarantee of non-admission of the application of a reservation for political reasons of the judge (which was often practiced in relation to the Soviet system). Thus, the basis for applying a reservation is not simply “dissimilarity” or differences in law, but the negative consequences that the norm may entail as a result of its application.

Thus, to some extent, the principle of impartiality of judicial consideration of disputes is consolidated. It is possible that the courts can often resort to the public order clause only in order to prevent the application of foreign law. This can be explained either by the judge’s attitude to the law of a given state, or by the general attitude to foreign law in general. If the first moment is due to political motives, then the second is due to the unwillingness to face the problems of applying a foreign norm. As a result, the court can unlawfully refer to contradictions with the existing legal order. A unique paradoxical situation arises when conventions, legislators and courts on publicly important issues and disputes refer to a legal norm - public order, without defining its concept, composition, features and

other necessary characteristics, leaving all this to the subjective perception and discretion of judges or other authorized law enforcement officials. A way out of this could be legislative consolidation or judicial interpretation of the content of this legal category [2, p. 10]. On the other hand, referring the clause on public order to the categories of public law and types of imperative norms, it is also not entirely correct to talk about providing the courts with the opportunity to evaluate and interpret the category of “public order”. Since such categories, for the purpose of unambiguous regulation of public relations, must be predictable.

Most likely, it would be correct to determine which foreign norms may contradict public order, for example, norms that contradict public order include norms that violate the fundamental rights and freedoms of man and citizen, contradicting the basic principles of the activities of the Republic of Kazakhstan. Speaking about public order, for example, most likely, one should be guided by Sections 1 and 2 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan. And the same norms of foreign law that contradict the imperative norms contained in the sectoral legislation of the Republic of Kazakhstan will not be applied on the basis of Article 1091 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, i.e. in cases of application of the imperative norm of the Republic of Kazakhstan.

Agreeing with the opinion that uniformity in the understanding of various definitions and legal terms used in the process of applying civil law norms by the court is of considerable importance for judicial practice, and it is the highest judicial authority that has the role of establishing the limits of understanding the text of a normative legal act when developing such definitions [16, p. 21], we believe that the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan should provide a normative explanation (as is usually done on certain controversial issues of theory and practice with the aim of a uniform procedure for the application of certain legal norms by courts) on the uniform application of Article 1090 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan (on the clause on public order), which could bring clarity to the general law enforcement practice precisely when resolving disputes complicated by a foreign element.

Thus, ensuring the unity of practice of courts of general jurisdiction in civil cases, expressed in the correct and uniform application by all courts of the norms of the Constitution and legislation, is achieved in the following ways:

- a) the adoption by the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan of regulatory resolutions containing clarifications on issues of judicial practice in civil cases;
- b) studying the practice of consideration and resolution of civil cases by lower courts, followed by the publication of reviews of judicial practice;
- c) using the results of the consideration by the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan of specific civil cases at first instance and in the supervisory procedure.

Finally, it should be noted that if the court has not used the public order clause and has accordingly applied foreign law that is not applicable, this may be grounds for annulment of the court’s decision. This also applies to cases where the application of foreign law is unreasonably refused with reference to the public order clause.

There is no point in dividing public order into domestic and international, especially when it comes to relations regulated by the norms of international private law. The content of public order, whatever it may be, always includes such elements as fundamental human rights and freedoms, environmental protection, etc. At the same time, it is inappropriate to somehow unify the ideas of different states on the content of public order. And the solution to the issue of the content of the concept of “public order” remains at the discretion of the legislator, or even the law enforcement officer of a particular state. In general, each state, defining “its” public order, puts into its concept the fundamental principles of interstate cooperation.

However, as noted, the relationship between public order of a domestic and international nature. They are genetically and essentially closely interconnected; both of these phenomena and institutions are the “brainchild” of the same creators - states, and pursue one common goal - the regulation of social relations and the protection of common public interests [2, p. 16]. It can be said that the international public order as a whole is a system, a complex of relations based on the most basic principles of interaction between states. Such regulation and orderliness cannot, in turn, fail to affect the content of the internal public order applied in the sphere of private law relations.

REFERENCES

- 1 Morozova Ju.G. Agreement on public order: reasons for its emergence // Legislation. 2000. No. 6. P. 8–16.
- 2 Hasjanov R.Sh. European public order, European legal transit and European convention on the protection of human rights and fundamental freedoms: their relationships and interactions. St. Petersburg, 2005. – 24 p.
- 3 Kazachenok S.Ju. Contradictory public order as a special category of grounds for state interference in international commercial arbitration // Vestnik of Volgograd State University. Series 5: Jurisprudence. 2014. No. 2(23). P. 98–111.
- 4 Monastyrskij Ju.Je. State doctrines of collective law in the USA / diss. ... cand. jurid. science. M.: Institute of state and law of the Russian Academy of Sciences, 1999. 136 p.
- 5 Merezhko A.A. Science of international private law: history and modernity. Kiev: Takson, 2006. – 356 p.
- 6 Makarov A.N. Fundamentals of international private law. M.: Jur. izdat. Narkomjusta RSFSR, 1924. 151 p.
- 7 Lunc L.A. Course in international private law: in 3 volumes. M.: Spark, 2002. Vol. 1. 384 p.
- 8 International private law: foreign legislation / Preface by A.L. Makovsky. M.: Statut, 2000. 892 p.
- 9 Esimhanov E. Reciprocity and public order as key aspects of recognition and enforcement in the execution of foreign arbitration decisions // Jurist. 2006. No. 4. URL: www.online.zakon.kz (accessed: 23.03.2018)
- 10 June-Jordan Convention of 10 June 1958 “On recognition and enforcement of foreign arbitration decisions”. URL: www.uncitral.org.ru (accessed: 23.03.2018)
- 11 Сулейменов М.К. Применение оговорки о публичном порядке в судебной практике. URL: www.online.zakon.kz (дата обращения: 23.03.2018)
- 12 Sulejmenov M.K. How the court interpreted the law according to its own amendment. URL: www.online.zakon.kz (accessed: 23.03.2018)
- 13 Law of the Republic of Kazakhstan of April 8, 2016 No. 488-V “On arbitration”. URL: www.online.zakon.kz (accessed: 23.03.2018)
- 14 Tolstyh V.L. Conflict regulation in international private law: problems of interpretation and implementation of Section VII of Part Three GK RF. – M.: Spark, 2002. – 244 p.
- 15 Mengliev Sh.M. International private law. Dushanbe: Typography of Tajik National University, 2013. 736 p.

REFERENCES

- 1 Morozova Ju.G. (2000) Agreement on public order: reasons for its emergence // Legislation. No. 6. P. 8–16. (In English).
- 2 Hasjanov R.Sh. (2005) European public order, European legal transit and European convention on the protection of human rights and fundamental freedoms: their relationships and interactions. St. Petersburg, 24 p. (In English).
- 3 Kazachenok S.Ju. (2014) Contradictory public order as a special category of grounds for state interference in international commercial arbitration // Vestnik of Volgograd State University. Series 5: Jurisprudence. No. 2(23). P. 98–111. (In English).
- 4 Monastyrskij Ju.Je. (1999) State doctrines of collective law in the USA / diss. ... cand. jurid. science. M.: Institute of state and law of the Russian Academy of Sciences, 136 p. (In English).
- 5 Merezhko A.A. (2006) Science of international private law: history and modernity. Kiev: Takson, 356 p. (In English).
- 6 Makarov A.N. (1924) Fundamentals of international private law. M.: Jur. izdat. Narkomjusta RSFSR, 151 p. (In English).
- 7 Lunc L.A. (2002) Course in international private law: in 3 volumes. M.: Spark. Vol. 1. 384 p. (In English).
- 8 International private law: foreign legislation / Preface by A.L. Makovsky. M.: Statut, 2000. 892 p. (In English).
- 9 Esimhanov E. (2006) Reciprocity and public order as key aspects of recognition and enforcement in the execution of foreign arbitration decisions // Jurist. No. 4. URL: www.online.zakon.kz (assessed: 23.03.2018). (In English).
- 10 June-Jordan Convention of 10 June 1958 “On recognition and enforcement of foreign arbitration decisions”. URL: www.uncitral.org.ru (assessed: 23.03.2018). (In English).
- 11 Sulejmenov M.K. Primenenie ogovorki o publichnom porjadke v sudebnoj praktike. URL: www.online.zakon.kz (data obrashheniya: 23.03.2018). (In Russian).

12 Sulejmenov M.K. How the court interpreted the law according to its own amendment. URL: www.online.zakon.kz (assessed: 23.03.2018). (In English).

13 Law of the Republic of Kazakhstan of April 8, 2016 No. 488-V "On arbitration". URL: www.online.zakon.kz (assessed: 23.03.2018). (In English).

14 Tolstyh V.L. (2002) Conflict regulation in international private law: problems of interpretation and implementation of Section VII of Part Three GK RF. M.: Spark, 244 p. (In English).

15 Mengliev Sh.M. (2013) International private law. Dushanbe: Typography of Tajik National University, 736 p. (In English).

САРИНА С.А.,*¹

З.Ғ.К., арбитр.

*e-mail: s.sarina@turana-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1414-027X

¹IUS халықаралық арбитражы,

Алматы қ., Қазақстан

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚТА «ҚОҒАМДЫҚ ТӘРТІПТІҢ» МӘНІ, МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ҚОЛДАНУЫ

Андатпа

Бұл мақалада халықаралық жеке құқықтағы «мемлекеттік саясаттың» сипаты, мазмұны және қолданылуы сияқты осы мәселенің аспектілерін зерттеуге тоқталғым келеді. Бүгінгі таңда қазақстандық тәжірибеде қалыптасқан жағдайға сәйкес, біз көтерген мәселелер, атап айтқанда, мемлекеттік саясатқа қайшылық туралы мәселе халықаралық жеке құқық үшін көбірек теориялық және практикалық сипатқа ие екені анық. Алайда, мемлекеттік саясатқа қайшылық сияқты негіз, мемлекеттік саясат мәселесі шетел құқығының нормаларын қолдану кезінде, шетелдік төрелік және сот шешімдерін орындау кезінде, сондай-ақ заң көмегін көрсету кезінде туындайды (мысалы, сот актілерін орындау). тәртібі, сот ісін жүргізу) шет мемлекетке. Осыған қарамастан, «Қоғамдық тәртіп» сөздерінің тіркесімі әлі күнге дейін оның мағынасын көрсететін біртұтас нақты, нақты, ең дұрыс анықтаманы тапқан жоқ.

Тірек сөздер: халықаралық жеке құқық, өзара құқық, мемлекеттік саясат, арбитраждық шешім, тану, орындау, арбитраждық келісім.

САРИНА С.А.,*¹

К.Ю.Н., арбитр.

*e-mail: s.sarina@turana-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1414-027X

¹Международный арбитраж IUS,

г. Алматы, Казахстан

ПРИРОДА, СОДЕРЖАНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ «ПУБЛИЧНОГО ПОРЯДКА» В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ

Аннотация

В данной статье хотелось бы остановиться на изучении таких аспектов этой проблемы, как природа, содержание и применение «публичного порядка» в международном частном праве. По ситуации, которая сложилась сегодня в казахстанской практике, очевидно, что поставленные нами вопросы, в особенности вопрос о противоречии публичному порядку, имеют больше теоретический характер и практический характер для международного частного права. Однако такое основание, как противоречие публичному порядку, вопрос о публичном порядке, возникает при применении норм иностранного права, при исполнении иностранных арбитражных и судебных решений, а также при оказании правовой помощи (например, выполнение поручения, осуществление процессуальных действий) иностранному государству. Несмотря на это, сочетание слов «публичный порядок» все еще не нашло единого точного, конкретного, наиболее верного определения, отражающего его смысл.

Ключевые слова: международное частное право, взаимность, публичный порядок, арбитражное решение, признание, исполнение, арбитражное соглашение.

REQUIREMENTS FOR THE DESIGN OF ARTICLES PUBLISHED IN THE EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

Manuscripts are accepted in Kazakh, Russian and English through the official website of the journal (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>), which provides with the detailed instructions for authors about the process of submitting articles, as well as publication fees.

The text of the article must be typed in **WINWORD XP** or *. RTF (Reach text format). **Times New Roman** font, size **14**, the text must be typed in one interval and not exceed **12** pages.

IRSTI, **UDC** and **JEL** are printed in the upper left part of the sheet.

Then, in the upper right part of the sheet, the author's surname and initials, place of work, academic degree and title, name of the country and city, and e-mail are printed in three languages (Kazakh, Russian, and English). If there are several authors, indicate the main author of the article (with the*sign). In the middle of the sheet, **the name of the manuscript** is printed in capital letters, followed by **key words** (5-7 words, including no more than two phrases) in three languages. Then there is the text that should be printed without hyphenation, observing the following field sizes: left-30 mm, right-10 mm, top-15 mm, bottom-20 mm. The paragraph indent begins with the third character. Formulas must be given in the **formula editor** application (Microsoft Equation). **Tables, figures, and diagrams** are printed without fills.

In the text, references to the literature used are given in **square brackets**, the list of references is printed at the end of the article comprising 5-15 titles. The reference presented in the Cyrillic alphabet is given in two versions – in the original and in the Romanized alphabet (**transliteration** – <http://www.translit.ru>).

A short abstract (150-200 words, 14 size) should be given in three languages after the list of references, which indicates the purpose of the article and the research methods used. Then **the title of the article** is also printed in three languages.

Authors of the journal should adhere to the following requirements concerning the structure of the article in accordance with the headings (**title, abstract, keywords, introduction, materials and methods, results, discussion, conclusion, information about funding (if available), references, transliterated list of references**).

The headings of the structural elements of the article should be given in bold.

The text of the article must be original, not previously published anywhere.

The article is subjected to “blind” review, the reviewers are appointed by the Editorial board of the journal.

At the end of the article, please indicate your full name, return address, phone numbers, fax, and e - mail address.

The author (s) is/are responsible for the content of the article. The opinion of the Scientific and Editorial Board does not always coincide with the opinion of the author (s). The Editorial Board reserves the right to publish or reject articles.

In order to identify and prevent scientific plagiarism, in accordance with the “Regulations on the organization of activities for the identification and prevention of scientific plagiarism at Turan University”, the Editorial board of the journal checks articles submitted for publication for anti-plagiarism.

A link to our publication is required when reprinting it.

Our address: **050013, Almaty, Satpaev ave. 1A, Turan University**

Phone: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**

Website: <https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>

Editorial board

EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW ЖУРНАЛЫНДА ЖАРИЯЛАНАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ РӘСІМДЕУГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Материалдар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде журналдың ресми сайты (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>) арқылы қабылданады, онда авторларға мақалаларды жіберу үдерісі, сондай-ақ ақы төлеу туралы толық нұсқаулық бар.

Мәтін **WINWORD XP** немесе ***. RTF (Reach text format)** форматында терілуі тиіс. **Times New Roman** шрифт, **14** кегль. Жазба мәтіні бір жол аралығы арқылы теріліп, **12 беттен** аспауы тиіс.

Парақтың үстінгі сол жақ бұрышында **FTAMI, ӘОК** және **JEL** жазылады.

Одан әрі, парақтың оң жақ жоғары бөлігінде автордың тегі мен инициалдары, жұмыс орны, ғылыми дәрежесі мен атағы, ел мен қала атауы, e-mail үш тілде сөздер (қазақша, орысша және ағылшынша) жазылады, егер бірнеше автор болса – мақаланың негізгі авторын (* белгісімен) көрсетіңіз. Парақтың ортасына материалдың **атауы** бас әріптермен, одан әрі – **тірек сөздер** (5–7 сөз, екі сөз тіркесінен аспауы керек) үш тілде жазылады. Содан кейін мәтіннің келесі жиек мөлшерін сақтай отырып, **тасымалдаусыз** басу қажет: сол жақ – 30 мм, оң жақ – 10 мм, үстіңгі – 15 мм, астыңғы – 20 мм сақтай отырып тасымалсыз жазылады. Азат жол үшінші белгіден басталады. Формулалар тек **формалар редакторы (Microsoft Equation)** қосымшасында терілу керек. **Кестелер, суреттер және схемалар** қосымша бояуларсыз жазылады.

Мәтінде **квадрат жақшалар** ішінде қолданылған әдебиеттерге сілтемелер, ал **қолданылған әдебиеттер** тізімі мақала соңына 5-15 атау көлемінде жазылады. Кириллицада ұсынылған әдебиеттер екі нұсқада - түпнұсқада және романизацияланған алфавитте (**транслитерация** - [http:// www.translit.ru](http://www.translit.ru)) беріледі.

Қолданылған әдебиеттер тізімінен кейін мақаланың мақсаты мен қолданылған зерттеу әдістері көрсетілген **андатпа** (150–200 сөз, 14 кегль) үш тілде жазылады. Одан әрі, мақаланың **атауы** үш тілде жазылады.

Журналдың потенциалды авторлары тақырыптарына сәйкес мақаланың құрылымы бойынша келесі ережелерді ұстануы тиіс (**атауы, андатпа, тірек сөздер, кіріспе, материалдар мен әдістер, нәтижелер, талқылаулар, қорытынды, қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса), әдебиеттер, транслитерацияланған әдебиеттер тізімі**).

Мақаланың құрылымдық элементтерінің тақырыптары қалың қаріппен көрсетілуі керек.

Мақала мәтіні еш жерде жарияланбаған түпнұсқалық нұсқада болуы тиіс.

Мақала жасырын рецензиялаудан өтеді, рецензенттерді журналдың редколлегиясы тағайындайды.

Мақаланың соңында толық аты-жөнін, кері мекенжайын, телефондарын, факсін, электрондық пошта мекенжайын (e-mail) көрсетуіңізді сұраймыз.

Мақаланың мазмұнына автор (авторлар) жауапты. Ғылыми-редакциялық кеңестің пікірі әрдайым автордың (авторлардың) пікірімен сәйкес келе бермейді. Редакциялық кеңес мақалаларды жариялау немесе қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

Ғылыми плагиатты анықтау және оның алдын алу мақсатында «Тұран» университетінде ғылыми плагиатты анықтау және оның алдын алу жөніндегі қызметті ұйымдастыру туралы ережеге сәйкес журнал редакциясы жариялауға ұсынылған мақалаларды антиплагиат бойынша тексерістен өткізеді.

Біздің басылымға қайта басылған кезде сілтеме міндетті.

Біздің мекен-жайымыз: **050013, Алматы қ., Сәтпаев көш., 16Аа, «Тұран» университеті.**

Анықтама телефоны: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**

Сайт: <https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>

Редакциялық алқа

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ, ПУБЛИКУЕМЫХ В ЖУРНАЛЕ EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

Материалы принимаются на казахском, русском и английском языках через официальный сайт журнала (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>), в котором имеется подробная инструкция для авторов о процессе подачи статей, а также об оплате публикации.

Текст статьи должен быть набран в **WINWORD XP** или *. RTF (Reach text format). Шрифт **Times New Roman**, кегль **14**, текст должен быть набран через один интервал и не превышать **12** страниц.

В левой верхней части листа печатается **МРНТИ, УДК и JEL**.

Далее в правой верхней части листа печатаются на трех языках (казахском, русском и английском) фамилия и инициалы автора, место работы, ученая степень и звание, название страны и города, e-mail; если авторов несколько – указать основного автора статьи (знаком*). В середине листа прописными буквами печатаются **название** материала, далее – **ключевые слова** (5–7 слов, в том числе не более двух словосочетаний) на трех языках. Затем идет текст, который следует печатать **без переносов**, соблюдая следующие размеры полей: левое – 30 мм, правое – 10 мм, верхнее – 15 мм, нижнее – 20 мм. Абзацный отступ начинается с третьего знака. Формулы набирать только в приложении – **редактор формул (Microsoft Equation)**. **Таблицы, рисунки и схемы** печатаются без заливок.

В тексте в **квадратных скобках** даются ссылки на использованную литературу, **список литературы** печатается в конце статьи в количестве 5–15 наименований. Литература, представленная на кириллице, дается в двух вариантах – в оригинале и романизированным алфавитом (**транслитерация** – <http://www.translit.ru>).

После списка литературы должна быть **аннотация** (150–200 слов, 14 кегль) на трех языках, в которой указываются цель статьи и использованные методы исследования. Далее печатается **название статьи** также на трех языках.

Потенциальные авторы журнала должны в соответствии с заголовками придерживаться следующих правил по структуре статьи (**название, аннотация, ключевые слова, введение, материалы и методы, результаты, обсуждение, заключение, информация о финансировании (при наличии), литература, транслитерированный список литературы**).

Заголовки структурных элементов статьи должны быть выделены жирным шрифтом.

Текст статьи должен быть оригинальным, ранее нигде не опубликованным.

Статья проходит «слепое» рецензирование, рецензенты назначаются редколлегией журнала.

В конце статьи просим указать Ф.И.О. полностью, обратный адрес, телефоны, факс, адрес электронной почты (e-mail).

Ответственность за содержание статьи несет автор (авторы). Мнение Научно-редакционного совета не всегда совпадает с мнением автора (авторов). Редакционный совет оставляет за собой право публикации или отклонения статей.

В целях выявления и предотвращения научного плагиата в соответствии с «Положением об организации деятельности по выявлению и предотвращению научного плагиата в университете «Туран» редакцией журнала проводится проверка на антиплагиат статей, представленных для публикации.

Ссылка на наше издание при перепечатке обязательна.

Наш адрес: **050013, г. Алматы, ул. Сатпаева, 16А, университет «Туран».**

Телефон для справок: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**

Сайт: **<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>**

Редакционная коллегия

**EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
(ESJL)**

**Scientific and practical journal
№ 3(8) 2024**

Computer layout: Zhuikova M.A.
Proofreader: Skuratova I.M.

Signed to the press on 24.09.2024
Offset paper No. 1,62 x 84/16. Density 80g/m².
Conditional printed sheets 9,0 Conditional publishing sheets 9,4
Circulation 500 copies
Order No. 12

Editorial Office address:
The original layout was prepared by the editorial and
publishing Department of Turan University

г. Алматы, ул. Сатпаева, 16А, университет «Туран».
Тел.: 260-40-18, 260-70-00.

ДЛЯ ЗАМЕТОК
